

T.C.
AMASYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI

ABDÜLMECİD B. ŞEYH NASÛH B. İSRÂİL AMÂSÎ'NİN
MAKÂMÂTÜ'L-MÜCEVVIDÎN VE DEREÇÂTÜ'L-MUALLİMÎN
İSİMLİ ESERİNİN TECVİD İLMİNDEKİ YERİ

Yüksek Lisans Tezi

İSMAİL KİRENCİ

AMASYA
Şubat – 2023

T.C.
AMASYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI

ABDÜLMECİD B. ŞEYH NASÛH B. İSRÂİL AMÂSÎ'NİN
MAKÂMÂTÜ'L-MÜCEVVIDÎN VE DERECÂTÜ'L-MUALLİMÎN
İSİMLİ ESERİNİN TECVİD İLMİNDEKİ YERİ

Hazırlayan
İsmail KİRENCİ

Tez Danışmanı
Doç. Dr. Davut AĞBAL

AMASYA-2023

TEZ ONAY SAYFASI

İsmail Kirenci tarafından hazırlanan “ABDÜLMECÎD B. ŞEYH NASÛH B. İSRÂİL AMÂSÎ’NİN MAKÂMÂTÜ’L-MÜCEVVIDÎN VE DEREÇÂTÜ’L-MUALLİMÎN İSİMLİ ESERİNİN TECVÎT İLMİNDEKİ YERİ” başlıklı bu çalışma aşağıdaki jüri tarafından 20/01/2023 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda oy birliği ile Amasya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Temel İslâm Bilimleri Ana Bilim Dalı’nda Yüksek Lisans Tezi kabul edilmiştir.

Jüri

İmza

Danışman: Doç. Dr. Davut AĞBAL

.....

Üye: Doç. Dr. Süleyman PAK

.....

Üye: Dr. Öğr. Üyesi Ahmet KAZAN

.....

ONAY

Yukarıdaki imzaların adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım. ___ / ___ / ___

.....

İmza

Doç. Dr. Hasan YERKAZAN

Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü

ETİK BEYAN

Tezimin içerdiği yenilik ve sonuçları başka bir yerden almadığımı ve bu tezi AÜ Sosyal Bilimler Enstitüsünden başka bir bilim kuruluşuna akademik gaye ve unvan almak amacıyla vermediğimi; tez içindeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu, ayrıca tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada kullanılan her türlü kaynağa eksiksiz atıf yapıldığını, bu tezde sunduğum çalışmanın özgün olduğunu bildirir, aksinin ortaya çıkması durumunda aleyhime doğabilecek tüm hak kayıplarını kabullendiğimi beyan ederim. 20/01/2023

İmza

İsmail KİRENCİ

ÖZET

ABDÜLMECİD B. ŞEYH NASÛH B. İSRÂİL AMÂSÎ VE MAKÂMÂTÜ'L-MÜCEVVIDİN VE DERECÂTÜ'L-MUALLİMİN İSİMLİ ESERİNİN TECVİD İLMİNDEKİ YERİ

İsmail KİRENCİ

Amasya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü

Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı, Yüksek Lisans, Ocak/2023

Danışman: Doç. Dr. Davut AĞBAL

Abdülmecîd İbn. Şeyh Nasûh b. İsrâil Amâsî (ö. 996/1588), XVI. yüzyılda Amasya, Lâdik ve Tosya civarında yaşamış bir Osmanlı âlimidir. Başta Tefsir ve Hadis olmak üzere İslâmî ilimlerle ilgili çok sayıda eser yazmıştır. Eserlerini bizzat kendisi kaleme almış ve yazmaları, farklı kütüphanelerde gün yüzüne çıkarılmaya başlanmıştır.

Müellifin bu araştırmaya konu olan *Makâmâtü'l-mücevvidîn ve derecâtü'l-mu'allimîn fi tecvîdi'l-Kur'âni'l-mübîn* isimli eseri Süleymaniye Yazma Eserler Kütüphanesinde mevcuttur. Ferağ kaydına göre eser, 979/1571 tarihinde tamamlanmıştır. Müellif tarafından nesih hattıyla kaleme alınan eser, Kur'ân-ı Kerim'in faziletleri, kıraat farklılıkları ve okunma esaslarını konu edinmiş ve kırk makam olarak tasarlanmıştır.

İslâmî ilimlerin en şereflişinin Kıraat ve Tecvîd ilmi olmasını, eserini yazma gerekçesi sayan Abdülmecîd b. Nasûh, etkileyici bir giriş yaptıktan sonra ilk bölümleri Kur'ân okumanın faziletleri ile ilgili muhtelif mevzulara ayırmıştır. Arkasından Kıraat ilminin bazı konularına değinmiş, akabinde ise Tecvîd ilmi ve ahkamına yer vermiştir.

Üslup olarak nesir tarzını seçen müellif, zaman zaman nazmı da kullanmış, bu suretle eserine renklilik katmıştır. Konu Kur'ân olduğu için doğal olarak âyet-i kerîmeleri kaynak olarak değerlendirmiş, fezâil mevzularının temelini rivâyetler oluşturduğu için, konuları beyan sadedinde çok sayıda hadîs-i şerife de yer vermiştir. Kaynak olarak verdiği hadislerin yer yer sıhhat değerlendirmelerini yapmıştır. Aynı zamanda İbnü'l-Cezerî ve Şâtıbî'den alıntılar yaparak bu alanın manzum kaynaklarından da istifade etmiştir. Arapça olarak yazmış olduğu eserinde bazen tercümeler yapmış ve bu tercümelerde Osmanlı Türkçe'sini kullanarak farklı bir te'lif çalışmasının ortaya çıkmasını sağlamıştır.

Anahtar Kelimeler: Tefsir, Abdülmecîd b. Nasûh, Makâmât, Kıraat, Tecvîd

ABSTRACT

ABDÜLMECÎD B. ŞEYH NASÛH B. İSRÂİL AMÂSÎ AND HIS WORK NAMED
MAKÂMATU'L-MUCEVVIDİN VE DERECÂTU'L-MUALLİMİN AND ITS PLACE IN
TAJWEED SCİENCE

İsmail KİRENCİ

Amasya University, Institute of Social Sciences

Department of Basic Islamic Sciences, M.A. January/2023

Supervisor: Assoc. Prof. Dr. Davut AĞBAL

Abdülmeçîd İbn. Şeyh Nasûh b. İsrâil Amâsî (d. 996/1588), XVI. he is an Ottoman scholar who lived around Amasya, Lâdik and Tosya in the 16th century. He wrote many works on Islamic Sciences, especially tafsir and hadith. He wrote his works himself and his manuscripts began to be unearthed in different libraries.

The work named *Makâmâtü'l-mucevvidîn ve derecâtü'l-muallimîn fî tecvîdi'l-Kur'âni'l-mubîn* also belongs to the author and is available in the Sulaymaniyah Manuscripts Library. According to the assignation record, the work was completed in 979/1571. The work, which is the author's manuscript with naskh calligraphy, deals with the virtues of the Qur'an, the differences in recitation and the principles of reading, and is designed as forty maqams.

Abdülmeçîd b. after making an impressive introduction, Nasuh divided the first chapters into various topics related to the virtues of reading the Qur'an. Afterwards, he touched upon some of the subjects of the Science of Recitation, and in the last part, he gave place to the science of tajweed and its rules.

Choosing the prose style as his style, the author also used verse from time to time, thus adding color to his work. Since the subject is the Qur'an, he naturally evaluated the verses of the Qur'an as a source, and since the narrations form the basis of the phenomena, he also reserved a large number of hadiths in the statement of the subjects. Regarding the hadiths he gave as a source, sometimes he is called sahih, hasen, garib, etc. In terms of method. made evaluations and sometimes did not contact at all. At the same time, he benefited from the verse sources of this field by quoting from Ibn al-Jazari and Shatibi. He sometimes made translations in his work that he wrote in Arabic, and by using Ottoman Turkish in these translations, he led to the emergence of a different copyright study.

Keywords: Exegesis, Abd al-Mecîd b. Nasûh, Makâmât, al-Qiraat, tajweed.

ÖNSÖZ

Son İlahi Mesaj'ın doğru okunma ve öğretilme çabası Allah Resûlü'ne indirilmesiyle birlikte başlamış ve Asr-ı Saadet'ten günümüze kadar devam etmiştir. Kur'ân'ın lafzının doğru okunması çerçevesinde yapılan çalışmalar aynı zamanda onun korunması, günümüze kadar tahrif edilmeden gelmesine de önemli ölçüde katkı sağlamıştır. Söz konusu serüvene arz ve sema yoluyla öğretme faaliyetlerini gerçekleştiren kıraat imamlarının katkılarının yanında, eserler telif edip Tecvid ilmini kayıt altına alan müelliflerin gayretlerinin etkisi de küçümsenemeyecek kadar önemlidir.

Çalışmanın konusu bu alanda rızâ-i Bârî için telif edildiğini düşündüğümüz Abdülmecîd b. Şeyh Nasûh b. İsrâîl Amâsî'nin, *Makâmâtü'l-mücevvîdîn ve derecâtü'l-muallimîn fî tecvîdi'l-Kur'âni'l-mübîn* isimli eseridir. Abdülmecîd Efendi, XVI. yüzyıl Osmanlısında Amasya, Lâdik ve Tosya civarında yaşamış bir alim olup başta Tefsir ve Hadis olmak üzere İslâmî ilimlerin farklı alanlarında çok sayıda eser kaleme almıştır. Müellif *Makâmâtül mücevvîdîn* adlı eserinde Tecvid ilmi ve Kur'ân okumanın faziletlerine yönelik konuları, kendine özgü bir tertip ile incelemektedir. Araştırmamız, söz konusu eseri Tecvîd ilmi açısından değerlendirecektir.

Araştırma giriş ve iki ana bölümden oluşmaktadır. Girişte bölümünde araştırmanın konusu, amacı, literatür değerlendirmesi ve takip edilen metodun yanı sıra Abdülmecîd Amâsî'nin yaşadığı kültürel çevre, tahsili, eserleri ve ilmî şahsiyeti ele alınmaktadır. Bu arada müellifin tecvide dair *Ferîdetü'l-Furkân fî tecvîdi'l-Kur'ân* ile *Risâle fî vükûfi'l-Kur'ân* isimli eserlerine de kısaca temas edilmektedir. Birinci bölümde çalışmanın ana konusu olan *Makâmâtü'l-mücevvîdîn*'in nüshası ve muhtevasının yansıra üslûp, metot ve kaynakları ele alınmıştır. İkinci bölümde ise *Makâmâtü'l-mücevvîdîn*'in içeriği son dönemde kaleme alınan tecvid eserleriyle karşılaştırılarak tecvid ilmindeki yeri ortaya konulmaya çalışılmış ve değerlendirme niteliğinde sonuç bölümü ile çalışma tamamlanmıştır.

Üzerimde büyük emeği olup yaklaşık bir yıl önce rahmet-i Rahmân'a kavuşmuş olan hafızlık hocam Dr. Ali Osman Yüksel'i rahmetle yâd ediyorum. İlahiyat Fakültesi'nde göreve başlamamla birlikte böyle bir çalışma yapmamı ısrarla teşvik eden Dr. Fatih Çollak hocama, hem ders hem de tez döneminin bütün aşamalarında her türlü destek ve katkısını gördüğüm danışman hocam Doç. Dr. Davut Ağbal'a, ders döneminde kendisinden istifade ettiğim Doç. Dr. Recep Orhan Özel hocama, çalışmanın tamamını dikkatli bir şekilde okuyup tashih eden Dr. Öğretim Üyesi Adem Yeşildağ'a, jüri olarak yapıcı eleştirileriyle çalışmamıza katkı

sağlayan Doç. Dr. Süleyman Pak ile Dr. Öğretim Üyesi Ahmet Kazan'a ve destekleriyle her daim yanımda olan eşime teşekkürlerimi borç bilirim.



İÇİNDEKİLER

ETİK BEYAN	İ
ÖZET	İİ
ABSTRACT	İİİ
ÖNSÖZ	
İÇİNDEKİLER	VI
GİRİŞ	1
1. Araştırmanın Konusu	1
2. Araştırmanın Amacı	2
3. Araştırmanın Literatür Değerlendirmesi	2
4. Araştırmanın Metodu	8
5. Abdülmecîd b. Şeyh Nasûh b. İsrâil Amâsî'nin Hayatı ve Eserleri	9
5.1. Hayatı	9
5.2. Eserleri	10

I. BÖLÜM

1. MAKÂMÂTÜ'L-MÜCEVVIDÎN VE DEREÇÂTÜ'L-MUALLİMÎN

1.1. Eserin Tanıtımı	14
1.2. Eserin kaynakları	15
1.2.1. Kur'ân-ı Kerim	15
1.2.2. Hadis-i Şerifler	16
1.2.3. Kıraat ve Tecvidle İlgili Eserler	23
1.2.4. Tefsirle ilgili eserler	24
1.2.5. Diğer Eserler	25
1.3. Eserin Üslubu	27
1.4. Eserin Muhtevası	29
1.5. Abdülmecîd b. Nasûh'un Makâmâtü'l-mücevvidîn'i ile Tecvidle İlgili Diğer Eserlerinin Karşılaştırılması	60

II. BÖLÜM

2. MAKÂMÂTÜ'L-MÜCEVVIDÎN'İN GÜNÜMÜZ TECVİD ESERLERİYLE KARŞILAŞTIRILMASI

2.1. Eserin İçerik Planı	65
2.2. Fezâil ve Tecvid Konuları	66
2.3. Râ Harfi ile İlgili Hükümler	66

2.4. Vakıfların Mertebeleri	68
2.5. Duhâ-Nâs Sûreleri Arasında Tekbir Bahsi	69
2.6. Fatiha Sûresi'nin Tahlili	71
2.7. Ş Edatı	71
2.8. Maktû' ve Mevsûl	74
2.9. Harflerin Sıfatları	75
2.10. Muhtelif Mevzular	76
SONUÇ	77
KAYNAKÇA	79
ÖZGEÇMİŞ	85



KISALTMALAR

a.s.	: Aleyhisselam
b.	: İbn (Oğul)
bk.	: Bakınız
C.	: Cilt
c.c.	: Celle Celâlühû
DİA	: TDV İslam Ansiklopedisi
Ed.	: Editör
Erişim	: Erişim Tarihi
H.	: Hicrî
Haz.	: Hazırlayan
H.z.	: Hazreti
Ktp.	: Kütüphanesi
M.	: Milâdî
nşr.	: Neşreden
r.a.	: Radiyallahu anh
ö.	: Ölüm Tarihi
s.	: Sayfa
s.a.v.	: Sallallâhü aleyhi ve sellem
thk.	: Tahkik Eden
ts.	: Tarihsiz
vb.	: Ve benzeri
yay.	: Yayın
yy.	: Yüzyıl

1. GİRİŞ

1. Araştırmanın Konusu

Çalışmanın konusu Abdülmecid b. Şeyh Nasûh b. İsrâil Amâsî'nin, *Makâmâtü'l-mücevvîdîn ve derecâtü'l-muallimîn fî tecvîdi'l-Kur'âni'l-mübîn* isimli eseridir. Abdülmecîd Efendi, XVI. yüzyıl Osmanlısında Amasya, Lâdik ve Tosya civarında yaşamış bir alim olup başta Tefsir ve Hadis olmak üzere İslâmî ilimlerin farklı alanlarında çok sayıda eser kaleme almıştır. Müellifin eserleri arasında yer alan *Makâmâtü'l-mücevvîdîn* ise tecvid ilmi ve Kur'ân okumanın faziletlerine yönelik konuları, kendine özgü bir tertip ile incelemektedir. Bu araştırma onun tecvide dair eserini değerlendirmektedir.

“Ok!”¹ emriyle başlayan son İlahî Mesaj’la ilgili geniş bir araştırma alanı mevcuttur. Bu kapsam içerisinde Kıraat, Tecvîd ve fezâilü'l-Kur'ân gibi konular Kur'ân ilimleri çerçevesinde değerlendirilmenin ötesinde, Kur'ân'ın doğrudan kendisiyle ilişkili araştırma sahasını teşkil etmektedir. Bu alanda geçmişten günümüze kadar çeşitli çalışmalar yapılmıştır. Tecvid ilmi bir disiplin haline gelmeden önce Halîl b. Ahmed'in (ö.175/791), Kur'ân-ı Kerîm'in harekelenmesi ve noktalanmasına dair kaleme aldığı *Kitâbü'n-Nağt ve's-şekl* isimli eseri bu alanda ilk telif eseridir ancak günümüze ulaşmamıştır.² Sîbeveyhi (ö 180/796), *el-Kitâb* isimli eserinde harflerin mahreç ve sıfatları, vasıl ve vakfin kuralları, imâle, idgam vb. hususlar üzerinde durmuş, yine Yahyâ b. Ya'mer de (ö. 89/708) telif etmiş olduğu eserlerde, idgâm, izhâr, kalb, med ve kasır, vakıf ve vasıl, fetih, imâle ve, sekte gibi birçok tecvîd konusuna yer vererek daha bu ilmin I. /VII. yüzyıldan itibaren kitaplara girmesini sağlamıştır. Ancak tecvidin müstakil bir ilim halinde ortaya çıkışı, III /IX. yüzyılın ikinci yarısı ile IV /X. yüzyılın ilk yarısında yaşayan âlimlerin yaptıkları çalışmalarla gerçekleşmiştir.³

İlk dönemden bugüne kadar tecvîd ilmine ilgi artarak devam etmiş ve bu alanda çok sayıda eser telif edilmiştir. Mûsâ b. Ubeydullah el-Hâkânî'nin (ö. 325/937) *el-Kasîdetü'r-râ'iyye (el-Kasîdetü'l-Hâkânîyye)* adlı elli bir beyitlik kasîdesi tecvid ilmine dair ilk eser olarak bilinir.⁴ Yine Mekkî b. Ebû Tâlib'in (ö. 437/1045) *er-Ri'âye li-tecvîdi'l-kırâ'e ve tahkîki lafzi't-*

¹ Alak, 97/1.

² Tefvîk Rüştü Topuzoğlu, “Halîl b. Ahmed”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1997), 15/309-312.

³ Abdurrahman Çetin, “Tecvîd”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2011), 40/253-254.

⁴ Ebû'l-Hayr Şemseddin Muhammed İbnü'l-Cezerî, *Gâyetü'n-Nihâye fî Tabakâtü'l-Kurrâ* (Beyrut: Daru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2006), 2/321; Kâtip Çelebi, *Keşfü'z-Zunun* (İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2007), 1/354.

tilâve'si ile Ebû Amr ed-Dânî'nin (ö. 444/1053) *et-Taḥdîd fi 'l-itḳân ve 't-tecvîd* isimli eserleri bu alanın ilklerinden sayılır. İbnü'l-Cezerî'nin (ö. 833/1429) *et-Temhîd fi 'ilmi 't-tecvîd*'i ve *Muḳaddime*'si (*Muḳaddimetü 'l-Cezerî, el-muḳaddime fîmâ yecibü 'ale 'l-ḳârî 'i en ya 'lemehû*) isimli eserleri de bu alanda ön plana çıkmıştır. Ayrıca Abdurrahman Karabaşî'nin (ö. 904/1498) *Karabaş tecvîdî*⁵ adlı eseri ve günümüzde Ali Rıza Sağman'ın, *Îlâveli yeni Sağman tecvidi*, İsmail Karaçam'ın *Kur'ân-ı Kerim'in faziletleri ve okunma kâideleri*, Abdurrahman Çetin'in *Kur'ân okuma esasları/tecvîd*'i, Ramazan Pakdil'in *Ta'lim Tecvid Kıraat*'ı vb. eserler telif edilmiştir. İşte bu gelenek içerisinde Abdülmecîd Amâsî'nin eseri hem telif usulü hem tertibi hem de muhtevası itibarıyla önemli bir yer işgal etmektedir.

2. Araştırmanın Amacı

Bu çalışma, Abdülmecîd b. Şeyh Nasûh b. İsrâîl Amâsî'nin, *Makâmâtü 'l-mücevvîdîn ve derecâtü 'l-mu'allimîn fi tecvîdî 'l-Kur'ânî 'l-mubîn* isimli eserinde, fezâilü'l-Kur'ân ve tecvid ilmiyle ilgili konulara bakış açısını ve yaklaşımını tespit etmeyi amaçlamaktadır. Söz konusu meseleleri ele alırken, tasavvufçu kimliğini ön plana çıkarması, konuları, tasavvufta önemli bir yeri olan “kırk makam” çerçevesinde değerlendirmesi, önce fezâil sonra tecvid ahkâmı ile ilgili konulara yer vermesinden yola çıkarak, müellifin görüş ve düşüncelerinin tespit edilmesi hedeflenmektedir. Ayrıca “vakf ve ibtidâ”, “hükmü'r-râ”, “Duhâ-Nâs arası sûrelerin sonunda “Tekbir” vb. konuların günümüz tecvid eserleri ile karşılaştırılarak, ortaya çıkan farklı değerlendirmelerin ortaya konulması hedeflenmektedir.

3. Araştırmanın Literatür Değerlendirmesi

Tespit edilebildiği kadarıyla ülkemizde hem müellifi hem de eserlerini konu edinen birçok akademik çalışma yapılmıştır.

Bu çalışmaların ilki Muammer Erbaş tarafından 2006 yılında kaleme alınan *Bir Osmanlı müfessiri: Abdülmecîd b. eş-Şeyh Nasûh b. İsrâîl* (ö.973/1565) ve eserleri isimli makaledir. Erbaş bu makalede, müellifin hayatı ve ilmi şahsiyeti hakkında bilgiler vermiş, eserlerini zikretmiş ve Kur'ân ilimleri ile ilgili on eserini tanıtmıştır. Bu eserler içerisinde yedinci sırada çalışmamızın konusu olan *Makâmâtü 'l-mücevvîdîn ve derecâtü 'l-muallimîn*'e yer vermiş, kısaca tanıttıktan sonra, kırk makamın konu başlıklarını ifade etmiş, eserin özenle kaleme

⁵ *Tecvîd-i Karabaş*, bazı ansiklopedilerde ve kütüphane kataloglarında Kastamonu'lu Karabaş Velî'ye nisbet edilmiştir. Ancak onunla bir ilgisi yoktur. (Bk. Kerim Kara, “Karabaş Velî”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2001), 24/369-371.

alınmış olduğuna ve kenarında çok az alıntı bulunduğuna vurgu yapmıştır.⁶ Bu bilgiler çalışmamıza az da olsa katkı sağlamıştır.

2007 yılında, *Hayatı ve eserleriyle Abdülmecîd b. Şeyh Nasûh Tosyevî ve “Cevâhiru'l-Kur'ân ve Zevâhiru'l-Furkân” Adlı Tefsir Risalesinin İlmî Değeri* isimli makale ise Ufuk Hayta ve Abdülhamit Birişik tarafından kaleme alınmıştır.⁷ Çalışmada müellifin hayatı ve ilmî kişiliği üzerinde durulmuş, elliden fazla yazma eseri olduğu belirtilmiş ve bu eserler tefsir, tasavvuf, hadis, fıkıh ve diğer eserler şeklinde sıralanmıştır. Akabinde *Cevâhiru'l-Kur'ân ve zevâhiru'l-Furkân* isimli eser tanıtılmış, muhtevası, tefsir yöntemi ve kaynakları hakkında bilgi verilmiştir. Eserin daha çok vaaz ve irşâd amaçlı yazıldığı sonucuna varılmıştır.

Muammer Erbaş müellife ait bir başka eseri de *Tefsiru Sureti'l-İnsan. Abdülmecîd b. Eş-Şeyh Nasuh b. İsrail Et-Tosyevi, 973/1565; Tahlil, Tercüme ve Tahkik* başlığı altında 2008 yılında incelemiştir.⁸

Fatma Zehra Pattabanoğlu, müellifle ilgili *Abdülmecîd b. Şeyh Nasûh Tosyevî ve Münâcâtü Levâhibi'n-Necât Adlı Risalesi* isimli sempozyum bildirisini 2016 yılında kaleme almıştır. Bildiride müellifin hayatı ve eserlerine kısaca değinildikten sonra *Münâcâtü levâhibi'n-necât* isimli risâle incelenmiş, nûr-zulmet ayrımı noktasında varlık kavramına yaklaşımı ele alınmış, tasavvuf felsefesi bağlamında meseleye bakışı ile ilgili değerlendirmeler yapılmıştır.⁹ Yine Pattabanoğlu, müellife ait olan *Fezâilü'l-ilm ve'l-âlim* isimli risâleyi, *Abdülmecîd b. Şeyh Nasûh Tosyevî'nin “Fezâilü'l-ilm ve'l-âlim” adlı risâlesi ve transkripsiyonu* isimli bir makale şeklinde 2016'da incelemiştir. Bu çalışmada, hayatı ve eserlerine kısaca atıf yapıldıktan sonra, risâlenin özelliklerine temas edilmiş, müellifin ilim ve âlim kavramları ile ilgili görüşleri ele alınmış ve bu kapsamda değerlendirmeler yapılmıştır. Son bölümde ise risâlenin transkripsiyonuna yer verilmiştir.¹⁰

⁶ Muammer Erbaş, “Bir Osmanlı Müfessiri: Abdülmecîd b. eş-Şeyh Nasûh b. İsrâîl (ö.973/1565) ve Eserleri”, *Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 24 (2006), 161-186.

⁷ Ufuk Hayta, Abdülhamit Birişik, “Hayatı ve Eserleriyle Abdülmecîd B. Şeyh Nasûh Tosyevî ve Cevâhiru'l-Kur'ân ve Zevâhiru'l-Furkân Adlı Tefsir Risalesinin İlmî Değeri”, *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 16/2 (2007), 343-367.

⁸ Muammer Erbaş, “*Tefsiru Sureti'l-İnsan. Abdülmecîd b. eş-Şeyh Nasuh b. İsrail et-Tosyevi, (ö. 973/1565) Tahlil, Tercüme ve Tahkik*”, (İzmir: Birleşik Matbaacılık 2008).

⁹ Fatma Zehra Pattabanoğlu, “Abdülmecîd b. Şeyh Nasûh Tosyevî ve Münâcâtü Levâhibi'n-Necât Adlı Risalesi”, *III. Uluslararası Şeyh Şa'bân-ı Velî Sempozyumu* (06-08 Mayıs 2016) ed. Ali Rafet Özkan, 170-178.

¹⁰ Fatma Zehra Pattabanoğlu, “Abdülmecîd b. Şeyh Nasûh Tosyevî'nin “Fezâilü'l-İlm ve'l-Âlim” Adlı Risâlesi ve Transkripsiyonu”, *EKEV Akademi Dergisi* 20/66 (2016), 269-288.

Müellifle ilgili, Orhan Fatih Kuşdemir tarafından 2017 yılında, *Abdülmecîd b. Şeyh Nasûh Tosyevî'nin hayatı, eserleri ve Menâkıbu'l-ârifîn ve kerâmâtü'l-kâmilîn* adlı eseri hakkında bir makale kaleme alınmıştır. Söz konusu makalede, müellifin hayatı ve eserlerine yer verilmiş, eserleri incelenirken çalışma konumuz olan *Makâmâtü'l Mücevvidîn* isimli eserdeki kırk makamın konu başlıkları zikredilmiştir. Daha sonra *Menâkıbu'l-ârifîn ve kerâmâtü'l-kâmilîn* isimli eserin metninden örnekler verilmiştir.¹¹

Süleyman Pak, müellifle ilgili biri sempozyum bildirisi, ikisi makale olmak üzere üç çalışma kaleme almıştır. 2017 yılında yazdığı *Abdülmeccid b. Nasuh b. İsrail Amâsi'nin Tefsir ilmine katkıları* isimli sempozyum bildirisinde müellifin elliden fazla eser yazdığını ve bu eserlerin üçte birinin tefsir ve Kur'ân ilimleriyle ilgili olduğunu belirtmiştir. Müellifin tefsir metodu ve özelliklerini maddeler halinde incelemiştir. Bu maddeler arasında “Tecvid konularına önem vermesi” şeklinde bir başlık atmış ve burada müellifin, Kur'ân'ın lafzen doğru okunmasına çok önem verdiği, okuyuş hatalarından kaynaklanan anlam farklılaşmalarına karşı okuyucuyu uyardığı ve bu bağlamda tecvid kaidelerine sıkı sıkıya riayet edilmesi gerektiğini belirtmiştir. Nitekim *Makâmât* adlı eserde, hatalı okuyuşlarla ilgili hükümleri detaylı bir şekilde incelediğini ortaya koymuş, eserin üslubundan yola çıkarak halka yönelik değil, daha çok medrese talebelerine ders kitabı olacak şekilde hazırlanmış olabileceği fikrini ifade etmiştir.¹² Ayrıca Kastamonu Yazma Eser Kütüphanesi 1046 numarada 11b-26b varakları arasında kayıtlı olan *Ferîdetü'l-Furkân fî tecvîdi'l-Kur'ân* Arapça isimli risale ve yine Kastamonu Yazma Eser Kütüphanesi, 1046 numarada 7a-10b varakları arasında kayıtlı olan *Vukûfu Kur'ân'il-azîm* isimli tecvidle ilgili risalelerine dair özet bilgilerini vermiştir. Süleyman Pak'ın bu değerlendirmeleri çalışmamıza katkı sağlayacaktır.

Pak, 2018 yılında makale olarak kaleme aldığı *Abdülmeccid b. Şeyh Nasûh b. İsrâil Amasî'nin “Risâletü'l-fevzi'l-azîm”i ve tahkîki* isimli çalışmasında ise, müellifle ilgili kısa bilgiler vermiş, tefsirle ilgili eserlerini sıralamıştır. Daha sonra risâlenin zahiri özelliklerinden kısaca bahsetmiş, arkasından muhtevası ile ilgili uzunca tahliller yapmıştır.¹³

¹¹ Orhan Fatih Kuşdemir, “Abdülmeccid b. Şeyh Nasûh Tosyevî'nin Hayatı, Eserleri ve ‘Menâkıbu'l-Ârifin ve Kerâmâtü'l-Kâmilîn’ Adlı Eseri Hakkında”, *SOBİDER: Sosyal Bilimler Dergisi* 4/18 (2017), 305-323.

¹² Süleyman Pak, “Abdülmeccid b. Nasuh b. İsrail Amâsi'nin Tefsir İlmine Katkıları”, *Uluslararası Amasya Âlimleri Sempozyumu Bildiriler Kitabı* (Amasya: 2017), 1/235-248.

¹³ Süleyman Pak, “Abdülmeccid b. Şeyh Nasûh b. İsrâil Amasî'nin ‘Risâletü'l-Fevzi'l-Azîm’i ve Tahkîki”, *Amasya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 6/11 (2018), 81-117.

Müellif ve eserleriyle ilgili bir diğer çalışma Recep Orhan Özel'in 2018 yılında yayınlanan *Abdülmecid b. Nasûh et-Tosyavî el-Amâsî (996/1588) ve risâle fî tefsîri'l-â-yâtî'l-müteallika bi't-temsîl adlı eserinde işârî yorumlar* isimli makalesidir. Özel bu makalesinde, Abdülmecid b. Nasûh'la ilgili Erbaş'ın yaptığı gibi kısa bilgilere yer vermiştir. *Makâmâtül mücevvîdîn ve derecâtül muallimîn* isimli eserin Arapça olarak kaleme alındığını, Kur'ân'ın tilâveti ve fazileti ile ulûmu'l-Kur'ân'a dair bazı bahislere yer verdiğini, konuların “mekâme” başlıkları altında ele alınıp kırk mekâmeden oluşturulduğunu ifade etmiştir.¹⁴

Konuya ilişkin Hasan Yerkazan'ın, biri sempozyum bildirisi, diğeri makale olmak üzere 2018'de yapılmış iki çalışması vardır. Yerkazan, *Abdülmecid b. Nasûh'un tezkîrû'n-nâsîn fî tefsîri sûret-i Yâsîn ve tefsîru şûreti'l-Mülk eserlerindeki manzûm Hadîs tercümeleri* adlı bildiride Abdülmecid b. Nasûh'tan kısaca bahsettikten sonra bildirinin konusunu teşkil eden iki risâlenin de muhtevasında yer alan manzum hadis tercümelerini incelemiştir.¹⁵ Yine, *Abdülmecid b. Nasûh et-Tosyavî el-Amâsî (Ö. 996/1588) ve 'Arafâtü'l-ârifîn* isimli eseri makalesinde de müellife ait kırk hadis çalışmasını incelemiş, manzum ve mensur hadislerin tercümesi yapılarak bu hadislerin genel olarak Sahîhayn'dan tercih edildiği tespitinde bulunmuştur.¹⁶ Bu iki çalışmada müellifin hem hadis alanındaki yetkinliği hem de şâir kişiliğine dikkat çekilmiştir.

Müellifin, *Tezkîrû'n-nâsîn fî tefsîri Yâsîn* isimli risâlesi, yine Süleyman Pak tarafından, *XVI. Asır Osmanlı dönemine ait bir Türkçe tefsir örneği: Abdülmecid b. Eş-Şeyh Nasûh'un "Tezkîrû'n-nâsîn fî tefsîri Yâsîn adlı risalesi"* başlığı altında incelenerek 2021 yılında yayınlanmıştır. Süleyman Pak giriş bölümünde, risâlenin bir yönüyle dirayet tefsiri izlenimi verirken, diğer yönüyle işârî tefsir örneği sayılabileceğini belirtmiştir. Müellifin hayatı ve şahsiyetinden bahsettikten sonra, maddeler halinde risâlenin genel özelliklerini incelemiştir. Müellifin risâlede az da olsa tecvid kâidelerine değindiğini ifade ederken, Yâsîn Sûresinin 13. Âyetinde “ashâbe'l-karye” ifadesinde geçen karye üzerinde vakf yapılmasının lüzumuna dikkat

¹⁴ Recep Orhan Özel, “Abdülmecid b. Nasuh et-Tosyevî el-Amâsî (996/1588) ve Risâle Fî Tefsîri'l-Â-yâtî'l-Müteallika Bi't-Temsîl Adlı Eserinde İşârî Yorumlar”, *Osmanlı Döneminde Tefsir* (İstanbul: Ensar, 2018), 123-147.

¹⁵ Hasan Yerkazan, “Abdülmecid b. Nasûh'un Tezkîrû'n-Nâsîn fî Tefsîri Sûret-i Yâsîn ve Tesfiru Sûreti'l-Mülk Eserlerindeki Manzûm Hadîs Tercümeleri”, *Uluslararası Amasya Şairleri Bilim Şöleni Bildiriler Kitabı* (Amasya: 2018), 351-366.

¹⁶ Hasan Yerkazan, “Abdülmecid b. Nasûh et-Tosyavî el-Amâsî (Ö. 996/1588) ve 'Arafâtü'l-Ârifîn İsimli Eseri”, *Amasya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 6/11 (2018), 119-157.

çekerek bunun alameti olarak te'nin üzerine mîm secâvendi konulması gerektiğini, örnek olarak göstermiştir.¹⁷

Abdûlmecîd b. Nasûh'un eserleriyle ilgili beş yüksek lisans tez çalışması yapılmıştır. Bunlardan birincisi, Ufuk Hayta tarafından, 2008 yılında, Bursa Uludağ Üniversitesi Temel İslâm Bilimleri Anabilim Dalı Tefsir Bilim Dalında, *Abdûlmecîd b. Nasûh Tosyevî'nin (Ö. 1588) hayatı, eserleri ve el-Hüdâ ve'l-felâh adlı tefsir risâlesinin tahkîki* ismiyle yapılmıştır. Hayta bu çalışmasında, Tefsir tarihinde Osmanlı tefsir mirasına yeterince yer verilmediğini, yaptığı çalışmanın bu mirası ortaya çıkarma adına bir katkı sağlayacağını belirtmiştir. Çalışmasında Abdûlmecîd b. Nasûh'u tanıtmış, eserleri hakkında bilgiler vermiş ve *el-Hüda ve'l-felah* isimli tefsir risâlesinin tahkîkini yapmıştır. Kur'ân ilimlerine dair eserlerini tanıtırken çalışma konumuz olan *Makâmâtül mücevvîdîn*'e yer vermiş, burada imandan sonra ilk farzın namaz olduğuna dikkat çekerek, kıraatsız namaz olmayacağı için ilimlerin en şereflişinin Kur'ân ilimleri ve tecvid olduğuna vurgu yapmıştır.¹⁸

İkincisi Harun Uluğ'a ait bir tezdır. 2009 yılında, *Abdûlmecîd b. eş-Şeyh Nasuh b. İsrail'in 'el-Hüda ve'l-felah' isimli eserinin edisyon kritiği ve tanıtımı* ismiyle, Dokuz Eylül Üniversitesi Temel İslâm Bilimleri Anabilim Dalında yapılmıştır. Uluğ çalışmasında, aynı eserin Ufuk Hayta tarafından da yüksek lisans tezi olarak çalışıldığını, ancak söz konusu tezde eserin haşiyelerine yeterince değinilmediğini, haşiyelerle birlikte edisyon kritiği yapılmasından dolayı kendi çalışmasının özgün olduğunu savunmuştur.¹⁹

Üçüncü tez 2013 yılında yapılmıştır. Bu tezi, *Abdûlmecîd b. Nasûh'un Hadisçiliği ve Sürûru'n-Nâzirîn Adlı Risalesindeki Hadislerin Tahrîci* ismiyle İsmet Aktürk yapmıştır. Necmettin Erbakan Üniversitesi Temel İslâm Bilimleri Anabilim Dalı Hadis Bilim Dalında çalışılmış olan tezde, Abdûlmecîd Efendi'nin hadislerle ilgili sekiz risalesi tespit edilmiştir. Bu derlemelerin altı tanesi kırk hadis, iki tanesi de yüz hadis şeklindedir. Yapılan derlemelerin birincil değil, ikincil ve üçüncül kaynaklardan yararlanılarak yapıldığı, dolayısıyla Abdûlmecîd

¹⁷ Süleyman Pak, "XVI. Asır Osmanlı Dönemine Ait Bir Türkçe Tefsir Örneği: Abdûlmecîd b. Eş-Şeyh Nasûh'un 'Tezkîru'n-Nâsîn fî Tefsîri Yâsîn' Adlı Risalesi," *Osmanlı Dönemi İlmî Çalışmaları II* (2021), 5-93.

¹⁸ Ufuk Hayta, *Abdûlmecîd b. Nasûh Tosyevî'nin (Ö. 1588) Hayatı, Eserleri ve el-Hüdâ ve'l-Felâh Adlı Tefsir Risâlesinin Tahkîki* (Bursa: Bursa Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2008).

¹⁹ Harun Uluğ, *Abdûlmecîd b. eş-Şeyh Nasuh b. İsrail'in 'el-Hüda ve'l-Felah' İsimli Eserinin Edisyon Kritiği ve Tanıtımı* (İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2009).

b. Nasûh'un muhaddis olmadığı ve çalışmalarının ilmi bir değer taşımadığı sonucuna varılmıştır.²⁰

Dördüncü tez ise, Marmara Üniversitesi İslâm Tarihi ve Sanatları Anabilim Dalı Türk İslâm Edebiyatı Bilim Dalında yapılmıştır. 2016 yılında Ekrem Sakar tarafından yapılan tezin ismi, *Abdûlmecid b. Nasuh Tosyevî ve Matlab-ı A'lâ Adlı Esmâ-i Hüsnâ Şerhi*'dir. Kütüphanelerde üç nüshası tespit edilen eserle ilgili karşılaştırmalı bir metin oluşturulup bilimsel bir neşir hazırlanması amaçlanmıştır. Esmâ-i Hüsnâ hakkında bilgiler verildikten sonra Abdûlmecid Efendi'nin hayatı ve eserlerine kısaca değinilmiş, akabinde *Matlab'ı a'lâ* adlı eser şekil ve muhteva yönüyle incelenmiştir.²¹

Müellifin eserleriyle ilgili en son yüksek lisans tez çalışması ise 2020 yılında Mansur Ahmet Akbulut tarafından yapılmıştır. *Abdûlmecîd Şeyh Nasûh bin İsrâîl et-Tosyevî'nin İrşâdü't-Tâlibîn Fi-Ta'limi'l-Müteallimîn'i (İnceleme-Tenkitli Metin)* adlı tez, Manisa Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Eski Türk Edebiyatı Ana Bilim Dalı alanında hazırlanmıştır. Çalışmada, İmam Zernûcî'nin *Ta'limü'l-Müte'allim* adlı eserine, Abdûlmecid b. Nasûh'un yapmış olduğu tercüme olan *İrşâdü't-tâlibîn*'nin transkribe edilerek günümüz insanına ulaştırılması amaçlanmıştır. Akbulut bu çalışmada, eserle ilgili beş nüshayı inceleyerek tenkitli bir metin ortaya koymaya çalışmıştır. İmam Zernûcî ve eseriyle ilgili bilgi verdikten sonra Abdûlmecîd Efendi ve eserlerine kısaca temas etmiş, ancak eserleri arasında çalışma konumuz olan *Makâmâtü'l-mücevvîdîn*'i zikretmemiştir. Daha sonra *İrşâdü't-tâlibîn* isimli eser bütün yönleriyle tanıtılmış, nüshaları tek tek incelenmiş ve *Ta'limü'l-müte'allim*'in ilk tercümesi olan *İrşâdü't-tâlibîn*'in metnine yer vermiştir.²²

Yaptığımız araştırmalar sonucunda, Abdûlmecîd b. Şeyh Nasûh b. İsrâîl Amâsî'nin, *Makâmâtü'l-mücevvîdîn ve derecâtü'l-mu'allimîn fî tecvîdi'l-Kur'ânî'l-mubîn* isimli eseri ile ilgili doktora tezi, yüksek lisans tezi, makale ya da sempozyum bildirisi şeklinde bir çalışma yapılmamıştır. Yukarıda temas edilen çalışmalar, her ne kadar Abdûlmecid b. Nasûh'un hayatı ve bazı eserleri hakkında önemli bilgiler verse de konumuz olan *Makâmâtü'l-mücevvîdîn*'e dair

²⁰ İsmet Aktürk, *Abdûlmecîd b. Nasûh'un Hadisçiliği ve Sürûru'n-Nâzûrîn Adlı Risalesindeki Hadislerin Tahrîci* (Konya: Necmettin Erbakan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2013).

²¹ Ekrem Sakar, *Abdûlmecîd b. Nasuh Tosyevî ve Matlab-ı A'lâ Adlı Esmâ-i Hüsnâ Şerhi* (İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2016).

²² Mansur Ahmet Akbulut, *Abdûlmecîd Şeyh Nasûh bin İsrâîl et-Tosyevî'nin İrşâdü't-Tâlibîn fî-Ta'limi'l-Müteallimîn'i (İnceleme-Tenkitli Metin)* (Manisa: Manisa Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2020).

müstakil bir çalışma yapılmadığı için yeterli bilgi içermemekte, XVI. Yüzyılda fezâlü'l-Kur'ân, kıraat ve tecvid ilimlerine bakış açısı ile ilgili yeterince fikir vermemektedir. Bu yüzden müellifin bu eserinin gün yüzüne çıkarılıp, tecvid ilmi literatürüne kazandırılması, bu alana katkı sağlayacaktır.

4. Araştırmanın Metodu

Araştırmamız bir müellif ve eserinin tanıtım ve tahlili ile ilgili olduğu için tasvir, metin analizi ve betimleme yöntemleri uygulanacaktır. Bu doğrultuda müellifin hayatıyla ilgili olarak; Osmanlı müellifleri hakkında bilgiler veren, tarihçi ve araştırmacı Ömer Rıza Kehhâle'nin (ö. 1987) kaleme aldığı *Mu'cemü'l-müellifin*²³, bibliyografya ve hal tercümesi âlimi İsmail Paşa el-Bağdâdî'nin (ö. 1920) *Hedyyetü'l-ârifin esmâü'l-müellifin ve âsâru'l-musannifin*²⁴, yine bibliyografya ve biyografi âlimi Bursalı Mehmed Tahir Efendi'ye (ö. 1925) ait *Osmanlı Müellifleri*²⁵ gibi kaynaklardan istifade edilecektir. Ayrıca yukarda literatür değerlendirmesi kısmında işaret edilen makale ve sempozyum bildirilerinde belirtilen, müellifin hayatı ve ilmî şahsiyeti ile ilgili verilerden de yararlanılacaktır. Sonuçta müellif ile ilgili elde edilen veriler objektif bir şekilde değerlendirilecek, bu sayede hem şahsiyeti hem de eseri bütün yönleriyle tanıtılmış olacaktır.

Yaptığımız araştırmalarda, çalışmamızda konu edindiğimiz eserin tek nüshasının bulunduğunu, onun da Süleymaniye Kütüphanesi, Bağdatlı Vehbi Efendi koleksiyonu 18 numarada kayıtlı 69 varaktan ibaret olduğunu tespit ettik. Dolayısıyla araştırmamızda bu nüsha esas alınacaktır.

Araştırmamızın ana konusu olan “*Makâmâtü'l-mücevvîdîn*” isimli eseri tahlil etmeye, öncelikle dikkatli ve titiz bir okuma yaparak başlanacaktır. Okumamız esnasında kaynak olarak verilen ayet ve hadislerin kaynakları tespit edilecek, konuları işleyiş metodu günümüzdeki bazı tecvid eserleriyle karşılaştırılacak, aralarındaki farklar ortaya konacak ve bu hususlarda bazı değerlendirmeler yapılacaktır. Dolayısıyla tanıtıcı ve tasvir edici yöntemle birlikte karşılaştırmalı yöntemden de istifade edilecektir. Çalışmada kaynaklara yapılan atıflar ve imlâ kurallarında İSNAD (2.Edisyon) sistemi esas alınacaktır. Eserde zikredilen âyet meâllerinde

²³ Ömer Rıza Kehhâle, *Mu'cemü'l-müellifin* (Beyrut: Dâru İhyâi't-Turâsi'l-Arabi, 1961).

²⁴ İsmail Paşa el-Bağdâdî, *Hedyyetü'l-Ârifin Esmâü'l-Müellifin ve Âsâru'l-Musannifin*. (Beyrut: Dâru İhyâ'i-Türâsi'l-Arabi, 1951), 620.

²⁵ Bursalı Mehmed Tahir Efendi (ed.), *Osmanlı Müellifleri* (İstanbul: Meral Yayınevi, ts.),. 1/45.

ise, Diyanet Vakfı Yayınlarının *Kur'ân Yolu Türkçe Meâl ve Tefsiri* isimli eseri kaynak olarak değerlendirilecektir.

5. Abdülmecîd b. Şeyh Nasûh b. İsrâîl Amâsî'nin Hayatı ve Eserleri

5.1. Hayatı

Abdülmecîd b. Şeyh Nasûh b. İsrâîl²⁶, tefsir ve tasavvuf alimlerinden²⁷ *Risaletü'l-edviyye fi't-tarikati'l-Muhammediyye ve risâle-i âdabiyye*'nin müellifi, Zeyniyye²⁸ tarikatının önde gelen isimlerinden Tosyalı Şeyh Nasûh²⁹ Efendi'nin oğludur.³⁰ Bugün Samsun ili sınırları içinde olan Lâdik'te (Lazkiye)³¹ doğduğu ve Tosya'ya yerleştiği bildirilmektedir. Vefat tarihi hakkında farklı bilgiler olmakla birlikte³², 996/1588'de³³ Tosya veya Amasya'da vefat ettiği söylenmektedir.³⁴ Tam adı, Abdülmecîd b. Nasûh b. İsrâîl er-Rûmî el-Hanefî es-Sûfî el-Amâsî'dir.³⁵ Kaynaklarda hayatı hakkında ayrıntılı bilgi yoktur. Bunun sebebi müellifin İstanbul gibi ilim merkezlerinde değil de taşrada ikamet etmesi olmalıdır. Yaşadığı dönemde daha ziyade üst düzey aydın bir tabakaya hitap eden, bu nedenle de bir aydınlar tarikatı olarak nitelendirilen Zeyniyye hareketi, Abdülmecîd Efendi'nin dînî ve fikrî alandaki yönelişinin en büyük belirleyicisi olmuştur.³⁶ Aynı zamanda Nasûh Efendi, Zeyniyye tarikatının pîri Zeyneddîn Hafî'nin baş halifelerinden ve Bursa'da yatan Abdüllâtîf Kutsî'nin halifesi Tâceddîn Efendi'den hilâfet almıştır.³⁷ Kaynaklarda sûfî meşrep bir zât olan Abdülmecîd Efendi'nin, amelî yönden Hanefî mezhebine müntesip olduğu ifade edilmektedir.³⁸ Müellifin eserleri

²⁶ Abdülmecîd b. Nasûh eş-Şeyh b. İsrâîl Amâsî. *Makâmâtü'l-mücevvîdîn ve derecâtü'l-muallimîn*. İstanbul: Süleymaniye Kütüphanesi, Bağdatlı Vehbi, 18, 1a-69b.

²⁷ Kehhâle, *Mu'cemü'l-müellifin*, 6/171.

²⁸ Sühreverdîyye tarikatının Zeynüddin el-Hâfî'ye (ö. 838/1435) nisbet edilen bir koludur. Kuruluş döneminde şeriat ilimlerine de vâkıf âlim şeyhler tarafından temsil edildiği için ulemâ ve yöneticileri cezbeden bir yönü olmuştur. Bk. Reşat Öngören, “Zeyniyye”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2013), 44/367-371.

²⁹ Müellif, *Makâmâtül mücevvîdîn* isimli eserinde babasını “Şeyh Nasûh” olarak isimlendirmiştir. Bk. Amâsî, *Makâmâtül mücevvîdîn*, 36b.

³⁰ Bursalı, *Osmanlı Müellifleri*, 45.

³¹ Bursalı, *Osmanlı Müellifleri*, 254.

³² Recep Orhan Özel Abdülmecîd el-Amâsî'nin vefat tarihi ile ilgili ayrıntılı tahliller yapmıştır. Bk. Özel, “*Osmanlı Döneminde Tefsir, Abdülmecîd B. Nasuh et-Tosyevî el-Amâsî (996/1588) ve Risâle Fî Tefsîri'l-Âyâtî'l-Müteallika Bi't-Temsîl Adlı Eserinde İşârî Yorumlar*”, 132.

³³ *Makâmâtü'l-mücevvîdîn* isimli eserinin ferağ kaydında Müellif eseri, 979 yılında tamamladığını belirtmiştir. (Bk. Amâsî, *Makâmâtül mücevvîdîn*, 69b.) Dolayısıyla müellifin bu tarihten önce vefat etmesi düşünülemez. Bu yüzden Özel'in ulaştığı vefat tarihi olan 996/1588 yılı daha makul kabul edilmelidir.

³⁴ Bursalı, *Osmanlı Müellifleri*, 45, 254.

³⁵ İsmail Paşa, *Hedîyyetü'l-Ârifîn Esmâü'l-Müellifîn ve Âsâru'l-Musannifîn*, 620.

³⁶ Erbaş, “*Bir Osmanlı Müfessiri: Abdülmecîd b. eş-Şeyh Nasûh b. İsrâîl (ö.973/1565) Ve Eserleri*”, 162.

³⁷ Bursalı, *Osmanlı Müellifleri*, 45.

³⁸ İsmail Paşa, *Hedîyyetü'l-Ârifîn Esmâü'l-Müellifîn ve Âsâru'l-Musannifîn*, I/620.

incelendiğinde yazı dili olarak Osmanlı Türkçesi ve Arapça'yı kullanmış, ayrıca *Nasihat-nâme*, *Lâyiha-i rûhâniyye ve lâmia-i nûrâniyye* gibi Farsça te'liflerde de bulunmuştur. Yani üç dilde şiir yazabilecek bir birikime sahip olduğu anlaşılmaktadır.³⁹ Başta Tefsir ve Tasavvuf olmak üzere Hadis, Fıkıh ve Kelam gibi İslami ilimlerde eserler vermiştir.

5.2. Eserleri

Yaptığımız araştırmalarda, 5 tanesi tercüme olmak üzere toplam 44 adet eserine ulaşılmıştır. Müellifin eserleriyle ilgili değişik kaynaklarda farklı rakamlara rastlanılmıştır.⁴⁰ Bu farklılığın sebebi kendisiyle çağdaş olan ve isim benzerliği olan İsrâfilzâde Abdülmecîd b. Nasûh b. İsrâfil'in (ö. 887/1482)⁴¹ eserlerinin de müellife aitmiş gibi düşünülmesi⁴² ya da hacimce küçük olan bazı risalelerinin müstakil eser olarak değerlendirilmesi olabilir.⁴³ Müellifin eserlerini şu şekilde sıralayabiliriz:⁴⁴

1. *Makâmâtü 'l-mücevvîdîn ve derecâtü 'l-muallimîn*⁴⁵

2. *Ferîdetu 'l-Furkân fî tecvîdi 'l-Kur'ân*⁴⁶

3. *Risâle fî vukûfi 'l-Kur'ân*.⁴⁷

3. *Tefsîru sûrati 'l-İnsan*⁴⁸

³⁹ Pak, "Abdülmecîd b. Nasûh b. İsrâil Amâsî'nin Tefsir İlmine Katkıları", 750.

⁴⁰ Müellife ait Bursalı 9, İsmail Paşa 13, Özel 13 eser 26 risâle, Pak 10 (Tefsir İlmine dair), Erbaş 38 ve Hayta 55 eser ismi zikretmişlerdir.

⁴¹ Özel, "Osmanlı Döneminde Tefsir, Abdülmecîd B. Nasûh et-Tosyevî el-Amâsî (996/1588) ve Risâle Fî Tefsîri 'l-Âyâtü 'l-Müteallika Bi't-Temsîl Adlı Eserinde İşârî Yorumlar", 127.

⁴² Nitekim Muammer Erbaş "Bir Osmanlı Müfessiri: Abdülmecîd b. eş-Şeyh Nasûh b. İsrâil (ö.973/1565) Ve Eserleri" isimli makalesinde, İsrâfilzade Abdülmecîd b. Nasûh b. İsrâfil'e ait olan "Kıssa-i Çoban ve Münâcât -Manzum", "İsrâfilzâde Risâlesi" ve "Menâkıb-ı Evliyâ" gibi eserleri, Abdülmecîd b. Nasûh b. İsrâil Amâsî'nin eserleri arasında zikretmiştir.

⁴³ Örnek olarak Kastamonu İl Halk Kütüphanesi'nde kayıtlı olan 1046 numaralı mecmuada yer alan 31a-34a varakları arasındaki "Risâle fî esâmî süverî 'l-Kur'ân", aynı mecmuanın 34a-36a varakları arasındaki "Risâle fî beyânî 'l-hurûfî 'l-mukattaat" ve 1046/1 numaralı mecmuanın 7b-10a varakları arasında yer alan "Risâle fî vukûfi 'l-Kur'ân" isimli küçük hacimli risaleler müstakil eser olarak kabul edilmiştir. Bk. Hayta, *Abdülmecîd b. Nasûh Tosyevî'nin (Ö. 1588) Hayatı, Eserleri ve el-Hüdâ ve 'l-Felâh Adlı Tefsir Risâlesinin Tahkîki*. 33.

⁴⁴ Müellifin eserlerinin tanıtımı ile ilgili çalışmalar yapıldığı için burada eserler hakkında ayrıntıya girmedik. Bk. Hayta, *Abdülmecîd b. Nasûh Tosyevî'nin (Ö. 1588) Hayatı, Eserleri ve el-Hüdâ ve 'l-Felâh Adlı Tefsir Risâlesinin Tahkîki*, 20-43.

⁴⁵ Süleymaniye, Bağdatlı Vehbi, 18, Arapça, Kur'ân İlimleri, Yazma, 979, 69 vr.

⁴⁶ Kastamonu Yek. KHK1046/02, Arapça, Yazma, 1049, (1638), 12b-26a yk. 205x130-150x75 mm. (Arap-Talîk) Çapa filigranlı Kahverengi meşin cild. Talik Kırmızı.

⁴⁷ Kastamonu Yek. KHK1046/01, Arapça, Yazma, 7b-10a yk.

⁴⁸ Süleymaniye, Reşid Efendi, 1019, Arapça, Kur'ân İlimleri, Müellif Hattı, Yazma, 95-97 vr. Bu eser Muammer Erbaş tarafından tahkik ve tercümesi yapılarak yayımlanmıştır. *Tefsîru sûrati 'l-insân*, İzmir, 2008.

4. *Tezkiretü üli 'l-elbâb*⁴⁹
5. *Ta 'rifâtun ma 'rifetuhâ*⁵⁰
6. *el-Fevzü 'l-azîm*⁵¹
7. *el-Hüdâ ve 'l-felâh*⁵²
8. *el-Havfu ve 'l-hüzn*⁵³
9. *Risâle fi tefsîri 'l-âyeti 'l-müteallika bi 'l-emsâl*⁵⁴
10. *Cevâhiru 'l-Kur 'ân ve zevâhiru 'l-Furkân*⁵⁵
11. *Risâle fi esâmî süveri 'l-Kur 'ân*⁵⁶
12. *Risâle fi beyâni 'l-hurûfi 'l-mukattaât*⁵⁷
13. *Riyâzü 's-sâlimîn*⁵⁸
14. *Ravzatü 'l-ezhâr ve cennetü 'l-esmâr*⁵⁹
15. *Erbaüne hadîsen*⁶⁰
16. *İrşâdü 't-tâlibîn*⁶¹
17. *Tekmiletü 'l-beyân*⁶²
18. *Arafâtü 'l-ârifin li 'l-vukûf fi mevkîfi ibâdeti Rabbi 'l-Âlemin*⁶³

⁴⁹ Süleymaniye, Reşid Efendi, 1019, Arapça, Kur'ân İlimleri, Müellif Hattı, Yazma, 41-59 vr.

⁵⁰ Kastamonu Yek. KHK1046/03, Arapça, Yazma, 26b-27a yk.

⁵¹ Süleymaniye, Reşid Efendi, 1019, Arapça, Kur'ân İlimleri, Müellif Hattı Yazma, 61-73 vr. Bu eser hakkında Süleyman Pak tarafından bir tahkik çalışması yapılmıştır. (*Risâletü 'l-fevzi 'l-azîm ve Tahkîki*, Tokat, 2018).

⁵² Süleymaniye, Reşid Efendi, 1019, Arapça, Kur'ân İlimleri, Müellif Hattı Yazma, 956, 1-26 vr.

⁵³ Süleymaniye, Reşid Efendi, 1019, Arapça, Kur'ân İlimleri, Müellif Hattı, Yazma, 31-43 vr.

⁵⁴ Süleymaniye, Şehid Ali Paşa, 272, Arapça, Tefsir, Yazma, 98 yp vr. Bu eserle ilgili Recep Orhan Özel, *Abdûlmecîd B. Nasuh et-Tosyevî el-Amâsî (996/1588) ve Risâle Fî Tefsîri 'l-Âyâtî 'l-Müteallika Bi 't-Temsîl Adlı Eserinde İşârî Yorumlar* isimli bir çalışma yapmıştır. Bk. “*Osmanlı Döneminde Tefsir*, Ensar Yay. İstanbul, 2018”.

⁵⁵ Süleymaniye, Hacı Mahmut Efendi, 230, Tefsir, Arapça, Yazma, 1 c, 117 vr.

⁵⁶ Kastamonu Yek. KHK1046/04, Arapça, Yazma, 31a-34a yk.

⁵⁷ Kastamonu Yek. KHK1046/05, Osmanlıca, Yazma, 34a-36a yk.

⁵⁸ Kastamonu Yek. KHK122, Arapça, Yazma, 1070 (1659). II+130+VII yk.

⁵⁹ Süleymaniye, Esad Efendi, 1416, Kelam, Arapça, Yazma, 1 c. 269 yp. Vr. Ayrıca Süleymaniye, Şehit Ali Paşa, 1481, Hadis, Arapça, Yazma, 1 c. 322 yp, vr.

⁶⁰ Kastamonu Yek. KHK3761/04, Arapça, Yazma, 107b-156a yk.

⁶¹ Murat Molla, Murat Molla, 1241, Hadis, Osmanlıca, Yazma, 98 vr. Eserle ilgili Mansur Ahmet Akbulut, Manisa Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nde 2020 yılında Yüksek Lisans Tez çalışması yapmıştır.

⁶² Atif Efendi, Atif Efendi, 379, Hadis, Arapça, Yazma, 8-44 vr.

⁶³ Süleymaniye, Reşid Efendi, 136, Fıkıh, Osmanlıca, Yazma, 1 c. 31 yp vr.

19. *Tefakkühü'l-fukahâ ve telezzüzü'l-üdebâ*⁶⁴
20. *Risâle alâ kavl sâhibi't-tenkîh fasl fi't-ta'n*⁶⁵
21. *el-Matlabü'l-a'lâ fi şerhi Esmâi'llâhi'l-Hüsnâ*⁶⁶
22. *Esmâ-i Hüsnâ tercümesi*⁶⁷
23. *Kenzü'l-fevâid*⁶⁸
24. *Ucâletü muhtasar mine't-tasavvuf*⁶⁹
25. *Nahvü'l-ârifîn*⁷⁰
26. *Manzum kıyâfetnâme*⁷¹
27. *Mecmau'l-fezâil ve menbau'l-hasâil*⁷²
28. *Esrâru'n-necât ve'n-necâh*⁷³
29. *Nebzetün mine'l-hakâyık ve zübdetü'n mine'd-dekâyık*⁷⁴
30. *Risâletü'l-mevâiz ve'd-duâ*⁷⁵
31. *Münâcâtu levâhibi'n-necât*⁷⁶
32. *Nasîhat-nâme*⁷⁷
33. *Şerh-i çihil nâm*⁷⁸
34. *Levâihu'l-kulûb ve revâiyihu'l-mahbûb*⁷⁹

⁶⁴ Süleymaniye, Serez, 4019, Fıkıh, Arapça, Yazma, 27 vr.

⁶⁵ Süleymaniye, Servili, 250, Fıkıh Usulü, Arapça, Yazma, 24-25 vr. Şehid Ali Paşa, 2838, Arapça, Yazma, 88-90 vr.

⁶⁶ Süleymaniye, Bağdatlı Vehbi, 960, Kelam, Osmanlıca, Yazma, 1 c. 95 yp vr.

⁶⁷ Süleymaniye, Yazma Bağışlar, Kelam, Osmanlıca, Yazma, 57 yp vr.

⁶⁸ Bursalı, *Osmanlı Müellifleri*. 45, Süleymaniye, Hacı Mahmut Efendi, 2243, Osmanlıca, Yazma, 287 vr. Kayseri Rşd. Raşid Efendi, 693, Arapça, Yazma, 86b-90b vr.

⁶⁹ Kastamonu Yek. KHK3674/03, Arapça, Yazma, 258b-263b yk.

⁷⁰ Süleymaniye, Lala İsmail, 710, Tasavvuf, Arapça, Yazma, 67-69 vr.

⁷¹ Süleymaniye, Halid Efendi, 479, Psikoloji, Osmanlıca, Yazma, 149-188 yp vr.

⁷² Kayseri Rşd.Reşid Efendi, 693, Arapça, Yazma, 31b-80a vr.

⁷³ Kastamonu Yek. KHK3674/06, Arapça, Yazma, 273b-277b yk.

⁷⁴ Kayseri Rşd.Reşid Efendi, 693, Arapça, Yazma, 1a-12a vr.

⁷⁵ Kayseri Rşd.Reşid Efendi, 693, Arapça, Yazma, 92b-108a vr.

⁷⁶ Kastamonu Yek. KHK3674/09, Osmanlıca, Yazma, 290a-291b yk.

⁷⁷ Kastamonu Yek. KHK3674/05, Farsça, Yazma, 269b-271a yk.

⁷⁸ Kastamonu Yek. KHK724, Osmanlıca, Yazma, 1118 (1705). 47 yk.

⁷⁹ Kastamonu Yek. KHK3674/08, Arapça, Müellif Hattı, Yazma, 280b-290a yk.

35. *Lâyiha-i rûhâniyye ve lâmia-i nûrâniyye*⁸⁰

36. *İrşâdü't-tâlibîn fî ta'lîmi'l-müteallimîn*⁸¹

37. *Fezâilu'l-ilm ve'l-âlim*⁸²

Tercümeleri

1. *Tercemetü'l-levâih*⁸³

2. *Risâletü'l-muhtasâr bi'l-lemehât fî tercemeti'l-leme'at*⁸⁴

3. *Tercüme-i ta'lîmi'l-müteallim*⁸⁵

4. *Tercüme-i ta'limü'l-müteallim fî tariki't-teallüm*⁸⁶

5. *Pend-i attâr Tercümesi*⁸⁷

⁸⁰ Kastamonu Yek. KHK3674/07, Farsça, Yazma, 278b-279b yk.

⁸¹ Gümüşhacıköy, 65, İslam Dini, Türkçe, Yazma, 1059, 98 vr. Ayrıca Kastamonu Yek, KHK775, Osmanlıca, Yazma, 1064 (1653). 146 yk.

⁸² Kastamonu Yek. KHK3674/04, Osmanlıca, Yazma, 264b-269a yk.

⁸³ Kastamonu Yek. KHK3670/10, Osmanlıca, Yazma, 989 (1581)-1048 (1637). 221b-230b yk.

⁸⁴ Kastamonu Yek. KHK3670/11, Osmanlıca, Yazma, 1048 (1637). 231b-246b yk.

⁸⁵ Süleymaniye, Hacı Mahmud Efendi, 1911, Osmanlıca, Yazma, 11-70 vr.

⁸⁶ Süleymaniye, Hacı Mahmud Efendi, 1911, Osmanlıca, Yazma, 11-70 vr.

⁸⁷ Bağdâdî, *Hediyyetü 'l-Ârifîn*, I/620; İstanbul Üniversitesi Merkez Ktp. 4009.

I. BÖLÜM

1. MAKÂMÂTÜ'L-MÜCEVVIDÎN VE DERECÂTÜ'L-MUALLİMÎN

1.1. Eserin Tanıtımı

Tam ismi *Makâmâtü'l-mücevidîn ve derecâtü'l-muallimîn fî tecvîdi 'l-Kur'âni 'l-mubîn*⁸⁸ olan eser, Süleymaniye Yazma Eserler Kütüphanesi'nin, Bağdatlı Vehbi Efendi bölümünde 18 numarada kayıtlıdır. Yaptığımız araştırmalarda eserin başka bir nüshasına rastlanmamıştır. Ancak eserin, müellifin yaşadığı dönemde yazılmış olması ve Recep Orhan Özel Hocamızdan aldığımız bilgiye göre, Mehmet Tahir'in müellif nüshası olduğunu ifade ettiği nüsha ile *Makâmâtü'l-mücevidîn*'in hattını karşılaştırdığımızda yazının aynı olmasından dolayı müellif hattı olduğu sonucuna vardık. Eser 69 varaktan oluşmuş ve her varak 17 satır olarak düzenlenmiştir. Ferağ kaydına göre h. 979/1571 yılında tamamlanmıştır.⁸⁹ Müellifin Arapça olarak kaleme aldığı eserinde az da olsa Osmanlı Türkçesine yer verdiği görülmektedir.⁹⁰ Nesih hattıyla ve siyah mürekkep kullanarak eserini yazan Abdülmecîd b. Şeyh Nasûh b. İsrâîl Amâsî, eserini “40 makam” şeklinde oluşturmuş, makam başlıklarını siyah mürekkeple ve normal metinden daha kalın, konu başlıklarını ise kırmızı mürekkeple yazmıştır. Ayrıca bölümlerin içerisinde vurgu yapmak istediği kavram ve kelimeleri yine siyah ve kalın bir yazıyla ön plana çıkarmıştır.

Abdülmecîd b. Şeyh Nasûh b. İsrâîl Amâsî, bu eseri yazma gerekçesini, giriş bölümünde şöyle belirtmiştir:

Rivâyet edilir ki Hanefî mezhebinin imamı, İmâm-ı A'zâm Ebu Hanîfe'nin talebelerinden İmam Züfer, hayatının büyük bir kısmını fıkıh ilmiyle meşgul olarak geçirmiştir. Ömrünün son iki senesinde ise Kur'ân ilimlerine yönelmiş, Kur'ân'ın tecvîd ve tertîli ile ilgilenmiştir. Vefat ettikten sonra, meşâyih'ten bazıları rüyalarında İmam Züfer'i, cennetin en üst makamı olan Dâru's-Selâm'da görmüşler ve ona, “bu değerli makama nasıl ulaştığını” sormuşlardır. İmam Züfer, “Son iki sene olmasaydı Züfer helak olurdu.” şeklinde cevap vermiştir.⁹¹

Müellif, ehl-i irfan ve ashâb-ı iz'âna göre ilimlerin en şereflişinin Kur'ân ve Tecvîd ilmi olduğuna, bu rivayetin güçlü bir delil teşkil ettiğini belirtmiştir. Çünkü imandan sonra farzların ilki olan namaz ibadeti, Kur'ân kıraati olmadan sahih olmaz. Aynı zamanda Allah Teâlâ

⁸⁸ Amâsî, *Makâmâtül mücevidîn*, 1a.

⁸⁹ Özel “*Osmanlı Döneminde Tefsir, Abdülmecîd B. Nasuh et-Tosyevî el-Amâsî (996/1588) ve Risâle Fî Tefsiri 'l-Âyâtî 'l-Müteallika Bi't-Temsîl Adlı Eserinde İşârî Yorumlar*”, 132.

⁹⁰ Bk. Amâsî, *Makâmâtül mücevidîn*, 2b.

⁹¹ Amâsî, *Makâmâtül mücevidîn*, 2a.

Kur’ân-ı Kerim’i peygamberine tecvîd ve tertîl ile indirmiş ve bu şekilde okunmasını emretmiştir. Kur’ân, tertîl ve tecvîd ile bize kadar gelmiş ve böyle okunmuştur. Kim Kur’ân’ı tecvîd ile okumazsa günah işleyeceğini ve isyan edenlerden olacağını ifade etmiştir.⁹² İbnü’l Cezerî’nin (ö. 833/1429) konu ile ilgili mısralarını naklettikten sonra, “Nice Kur’ân okuyanlar vardır ki Kur’ân onlara lânet eder, nice Kur’ân okuyanlar vardır ki Kur’ân onlara rahmet eder.”⁹³ sözüne yer vermiş, arkasından Kur’ân’ı tecvîd ile okumamanın lâneti, tecvîd ile okumanın da rahmeti celp ettiği yorumunu yapmıştır. Bu açıklamaları yaptıktan sonra aklî ve naklî delillerin işaret ettiği gibi, dînî ilimlerin en şereflişinin “Kur’ân ilmi” olduğunu söylemiştir. Bu gerekçelerden yola çıkarak, aklına ve hayaline Kur’ân’ın faziletleri ve Tecvîd ilmi ile ilgili bir eser oluşturma fikri geldiğini, Allah’ın yardımıyla da bu eseri yazdığını belirtmiştir.⁹⁴ Eserine *Makâmâtü’l-mücevidîn ve derecâtü’l-muallimîn*⁹⁵ ismini vermiştir.

1.2. Eserin kaynakları

1.2.1. Kur’ân-ı Kerim

Müellif, *Makâmâtü’l-mücevidîn*’de Kur’ân’ı Kerim’in faziletleri ve okunma kaidelerinden bahsettiği için tabîi olarak âyetleri ön plana almıştır. Tespit ettiğimiz kadarıyla eserinde yüz yedi âyete yer vermiş, âyetler delil olarak sunulurken tamamı nakledilmemiş, ilgili kısımları iktibas edilmiştir. Kıraat ve Tecvîd ilmi açısından farklı okunan ve yazılan âyetler incelenirken ilgili kelime verilerek açıklama yapılmıştır. Bu açıklamalar esnasında sûre isimleri zikredilmiştir. Mesela; “نِعْمَتٌ” kelimesinin on bir yerde uzun (açık) şekilde, diğer âyetlerde ise kısa (kapalı) şekilde yazıldığını belirtmiştir.⁹⁶ Yine bir kadının ismi kocasıyla beraber yazıldığında, meşhur kâide gereği açık “tâ” ile yazılan “امْرَأَتُ الْعَزِيزِ, امْرَأَتُ فِرْعَوْنَ” vb. kelimeler ile maktu ve mevsûl’ün incelendiği otuz yedinci makamda “انْ مَا”, “انْ لَا”, “وَحَيْثُ مَا” vb. kelimelerin yazılışları sadece sûre ismi verilerek kaydedilmiştir.⁹⁷

Önsöz diyebileceğimiz giriş bölümünde Besmele ve Hamdele’den sonra, sûre ismi belirtmeden “وَرَتِّلِ الْقُرْآنَ تَرْتِيلًا” “Kur’ân’ı tane tane, hakkını vererek oku!”⁹⁸ âyetini vermiş fakat

⁹² Amâsî, *Makâmâtü’l mücevidîn*, 2a.

⁹³ Ebû Hâmid Muhammed b. Muhammed b. Muhammed b. Ahmed el-Gazzâlî et-Tûsî. *İhyâu ulûmi’d-dîn*. (Kâhire: Dâru’ş-Şa’b, ts.), 1/281.

⁹⁴ Amâsî, *Makâmâtü’l mücevidîn*, 2b.

⁹⁵ Amâsî, *Makâmâtü’l mücevidîn*, 3a.

⁹⁶ Amâsî, *Makâmâtü’l mücevidîn*, 54a.

⁹⁷ Amâsî, *Makâmâtü’l mücevidîn*, 56a-57a.

⁹⁸ Müzzemmil 73/4.

ayetin ilk kısmı olan “أَوْ زِدْ عَلَيْهِ” cümlesini zikretmemiştir. Arkasından konu bütünlüğü olmamasına rağmen “لَقَدْ خَلَقْنَا الْإِنْسَانَ فِي أَحْسَنِ تَقْوِيمٍ”, “*Şüphesiz biz insanı en güzel biçimde yaratmışızdır.*”⁹⁹ âyetine temas ederek başlamış, akabinde Salvele ile devam etmiştir. Yine Kur’ân âyetlerinin özelliklerinden bahsederken “فَقَالُوا إِنَّا سَمِعْنَا قُرْآنًا عَجَبًا”, “*Gerçekten biz harikulâde bir Kur’ân dinledik.*”¹⁰⁰ âyetini de eklemiştir.

Kur’ân’a tâbi olanların faziletinin anlatıldığı dördüncü makamda Tâhâ Sûresi’nin 123. âyetinin ikinci kısmına “فَمَنْ اتَّبَعَ هُدَايَ فَلَا يَضِلُّ وَلَا يَشْغَى” “*Hidayetime uyan artık ne sapar ne de bedbaht olur.*”¹⁰¹ yer vermiş, ancak ilk kısmı olan “قَالَ اهْبِطَا مِنْهَا جَمِيعًا بَعْضُكُمْ لِبَعْضٍ عَدُوٌّ فَإِمَّا يَأْتِيَنَّكُمْ” bölümünü almamıştır.

Beşinci makamda Kur’ân’ı dinlemenin faziletini,

“وَإِذَا قُرِئَ الْقُرْآنُ فَاسْتَمِعُوا لَهُ وَأَنْصِتُوا لَعَلَّكُمْ تُرْحَمُونَ”, “*Kur’ân okunduğu zaman ona kulak verip dinleyin ve susun ki size merhamet edilsin.*”¹⁰² âyetiyle izah etmiş ve konunun önemine dikkat çekmiştir.¹⁰³

Kur’ân’ı Kerim’in tilavet esnasında “tatrîb” ile okunmaması gerektiğini belirtmiştir. Tatrîb, kıraat ilminde ses perdelerini değiştirmek, medleri gereğinden fazla uzatmak, medli olmayan yerleri uzatmak demektir.¹⁰⁴ Müellif, “لَا يَأْتِيهِ الْبَاطِلُ مِنْ بَيْنِ يَدَيْهِ وَلَا مِنْ خَلْفِهِ”, “*Ona önünden de ardından da bâtil gelemes.*”¹⁰⁵ âyetini delil göstererek tatrîbin ve yüksek sesle okumanın bâtil olduğunu söylemiştir.¹⁰⁶

1.2.2. Hadis-i Şerifler

Makâmâtü'l-mücevvîdîn’de Hz. Peygamber’den nakledilen 48 hadis-i şerif bulunmaktadır. Müellif hadisleri aktarırken yer yer onların kaynaklarına da değinmektedir.¹⁰⁷ Ancak kaynakların tasrih edildiği bu yerler oldukça sınırlıdır. Yine bazı yerlerde hadislerin ravilerinin ismi ve sıhhat derecesine yönelik ek açıklamalarda bulunması da eserin başka bir

⁹⁹ Tîn 95/4.

¹⁰⁰ Cin 72/1. Amâsî, *Makâmâtül mücevvîdîn*, 4a.

¹⁰¹ Tâhâ 20/123. Abdülmecîd el-Amâsî, *Makâmâtül mücevvîdîn*, 5a.

¹⁰² A’râf 7/204.

¹⁰³ Amâsî, *Makâmâtül mücevvîdîn*, 5a.

¹⁰⁴ Abdurrahman Çetin, “Tilavet”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2012), 41/155-157.

¹⁰⁵ Fussilet 41/42.

¹⁰⁶ Amâsî, *Makâmâtül mücevvîdîn*, 7b.

¹⁰⁷ Amâsî, *Makâmâtül mücevvîdîn*, 3a; (2 hadis), 3b, 4a, 6b, 12a, 12b, 19a, 25a, 33b.

özelliğidir.¹⁰⁸ Eserde kıraat¹⁰⁹, ilim öğrenmek¹¹⁰ ve tebliğ¹¹¹ gibi konularda hadislere atıfta bulunulsa da en fazla fezâilü'l-Kur'ân¹¹² ile ilgili hadislere rastlanmaktadır. Müellifin eserdeki usulünde, hadisleri genellikle konuya şahit olarak getirdiği ifade edilebilir.

Hadislerin *Makâmâtü'l-mücevvîdîn*'deki yeri genel olarak iki başlık altında ele alınabilir:

1.2.2.1. Kaynakları Açısından Hadisler

Abdülmecid Efendi *Makâmâtü'l-mücevvîdîn*'de toplam dokuz yerde rivayetlerin kaynaklarına yer vermiştir. Buna göre müellif iki rivâyeti Buhârî ve Müslim'in *Sahîh*'inden,¹¹³ bir rivayeti Buhârî'den,¹¹⁴ iki rivayeti Müslim'in *Sahîh*'inden,¹¹⁵ bir rivayeti Ebu Dâvud ve Tirmizî'den,¹¹⁶ üç rivayeti ise sadece Tirmizî'den¹¹⁷ aldığını ifade etmiştir. Yaptığımız araştırmada müellifin kaynaklarını zikretmediği hadislerden iki tanesinin Buhârî ve Müslim rivayeti,¹¹⁸ iki tanesinin Buhârî rivayeti,¹¹⁹ bir tanesinin Müslim rivayeti,¹²⁰ bir tanesinin Müslim ve Tirmizî rivayeti,¹²¹ iki tanesinin İbn-i Mâce rivayeti,¹²² iki tanesinin Ebu Dâvud rivayeti,¹²³ bir tanesinin Ebu Dâvud, Nesâî ve İbn Mâce rivayeti¹²⁴ ve bir tanesinin de Ebu Dâvud ve İbn Mâce rivayeti¹²⁵ olduğu tespit edilmiştir. Müellifin usulünü görmek için şu birkaç örneğe yer verilebilir:

¹⁰⁸ Müellif, "Kur'ân'ın diğer sözlere üstünlüğü, Allah'ın diğer yaratılmışlara üstünlüğü gibidir." hadisini zikrettikten sonra "Hadisi Tirmizî rivayet etmiştir, hadis hasen ve gariptir demiştir." ibaresine yer vermiştir. Yine "Kim Kur'an-ı Kerim'den bir harf okursa, onun için bir iyilik sevabı vardır. Her bir iyiliğin karşılığı da on sevaptır. Ben, elif lâm mîm bir harftir demiyorum; bilakis elif bir harftir, lâm bir harftir, mîm de bir harftir." hadisini zikrettikten sonra ise "Hadisi Timizî rivayet etmiştir. Hadis hasen, sahîh ve gariptir." ifadesini kullanmıştır. Bk. Amâsî, *Makâmâtül mücevvîdîn*, 3b, 4a. Başka bir örnek ise şöyledir: Ebu Hüreyre'den rivayet edildiğine göre Resûlullah (s.a.v.) şöyle buyurmuştur: "Kim Allah rızası için ilim öğrenmezse Kıyamet günü Cennet kokusunu alamaz..." Bu hadisini naklettikten sonra, "Ebu Davud ve Tirmizî rivayet etmiştir. Hadis hasendir demişlerdir." tespitinde bulunmuştur. Bk. Amâsî, *Makâmâtül mücevvîdîn*, 12b.

¹⁰⁹ Amâsî, *Makâmâtül mücevvîdîn*, 35a.

¹¹⁰ Amâsî, *Makâmâtül mücevvîdîn*, 12b.

¹¹¹ Amâsî, *Makâmâtül mücevvîdîn*, 21a.

¹¹² Amâsî, *Makâmâtül mücevvîdîn*, 3b, 4a, 4b, 5b, 6b.

¹¹³ Amâsî, *Makâmâtül mücevvîdîn*, 19a, 33b.

¹¹⁴ Amâsî, *Makâmâtül mücevvîdîn*, 6b.

¹¹⁵ Amâsî, *Makâmâtül mücevvîdîn*, 12a, 25a.

¹¹⁶ Amâsî, *Makâmâtül mücevvîdîn*, 12b.

¹¹⁷ Amâsî, *Makâmâtül mücevvîdîn*, 3a, 3b, 4a.

¹¹⁸ Amâsî, *Makâmâtül mücevvîdîn*, 10b, 13b.

¹¹⁹ Amâsî, *Makâmâtül mücevvîdîn*, 1b, 21a.

¹²⁰ Amâsî, *Makâmâtül mücevvîdîn*, 21a.

¹²¹ Amâsî, *Makâmâtül mücevvîdîn*, 22a.

¹²² Amâsî, *Makâmâtül mücevvîdîn*, 1b, 12b.

¹²³ Amâsî, *Makâmâtül mücevvîdîn*, 9b, 27b.

¹²⁴ Amâsî, *Makâmâtül mücevvîdîn*, 9a.

¹²⁵ Amâsî, *Makâmâtül mücevvîdîn*, 17b.

Buhârî'den nakli:

Buhârî *Sahîh*'inde Katâde'den rivayet ettiğine göre o şöyle demiştir: “Enes’e (r.a.), Rasûlüllah’ın (s.a.v.) Kur’ân kıraatını sordum.” Şöyle dedi: “O medleri uzatarak okuyordu. Bismillâhirrahmânirrahîm’i okuduğunda, Bismillâhi, er-Rahmâni, er-Rahîm şeklinde uzatarak okuyordu.”¹²⁶

Müslim’den nakli:

Müslim’in Ebu Hüreyre’den (r.a.) rivayetine göre Peygamberimiz şöyle buyurmuştur: “Allah üç şeyden razı olur, üç şeyi hoş görmez. Yani üç şeyi emreder, üç şeyi yasaklar. Başkasını ortak koşmadan Allah’a kulluk etmenizden, Allah’ın ipine sımsıkı sarılmanızdan -ki o Kur’ân-ı Mubîn’dir-, Allah’ın yönetici olarak tayin ettikleri başkan ve sultanlara karşı iyi davranmanızdan razı olur. Dedikodudan, yani gerekli gereksiz bir fayda veya karşılığı olmayan konuşmadan, çok soru sormaktan yani insanların sorduğu ya da onlara sorulan boş ve anlamsız sorulardan, mal zayiinden yani israf ederek ve günaha vesile olan harcamalardan razı olmaz.”¹²⁷

Ebu Dâvûd’tan nakli:

Peygamberimiz’den şöyle rivayet edilmiştir. “Allah’ın rızasını elde etmek için öğrenilmesi gereken bir ilmi, dünyevî bir menfaati elde etmek için öğrenen kimse, kıyamet günü cennetini kokusunu dahi alamaz.”¹²⁸

Tirmizî’den nakli:

Ebu Hüreyre’den rivayet edildiğine göre Peygamberimiz (s.a.v.) şöyle buyurmuştur: “Kur’ân’ın diğer sözlere üstünlüğü, Allah’ın diğer yaratılmışlara üstünlüğü gibidir.”¹²⁹

Müellifin kaynağını belirtmediği diğer rivayetlerin tahriri yapıldığında, tespit ettiğimiz kadarıyla üç tanesi Şîrûye b. Şehredâr ed-Deylemî’nin (ö. 509/1115) *Firdevsi’l-ahbâr* olarak bilinen *Kitâbü’l-Firdevs bi-me’sûri’l-hiâb*’ında,¹³⁰ bir tanesi Ebû Bekir Bâkılânî’nin (ö. 403/1013) *İ’câzü’l-Kur’ân li’l-Bâkılânî*’de,¹³¹ dört tanesi Ebû Hâmid Muhammed b. Ahmed

¹²⁶ Amâsî, *Makâmâtül mücevvidîn*, 6b; Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmâîl b. İbrâhîm el-Cu’fî el-Buhârî, *Sahîhu’l-Buhârî*, (Beyrut: Dâru Tavkî’n-Necât 2001), “Fezâilü’l-Kur’ân”, 42.

¹²⁷ Amâsî, *Makâmâtül mücevvidîn*, 25a; Ebu’l-Hüseyn Müslim b. Haccâc el-Kuşeyrî en-Nisâbü’rî Müslim, *Sahîhu Sahîhu Müslim* (Beyrut: Dâru İhyâi’t-Türâs, 2010); Müslim, “Akdiye”, 10.

¹²⁸ Amâsî, *Makâmâtül mücevvidîn*, 12b; Ebû Dâvûd Süleymân b. el-Eş’as b. İshâk es-Sicistânî el-Ezdî, *es-Sünen*. (Beyrut: Dâru’r-Risâleti’l-Âlemiyye 2009) “İlim”, 12.

¹²⁹ Amâsî, *Makâmâtül mücevvidîn*, 3a; Ebû İsa Muhammed b. İsa b. Sevre et-Tirmizî, el-Câmiu’s-Sahîh. (Beyrut: Dâru’l-Garbi’l-İslâmî 1998). “Fezâilü’l-Kur’ân”, 25. Tirmizî hadisin hasen-garip olduğunu ifade etmiştir.

¹³⁰ Amâsî, *Makâmâtül mücevvidîn*, 5b, 6a, 18a.

¹³¹ Amâsî, *Makâmâtül mücevvidîn*, 4a.

el-Gazzâlî'nin (ö. 505/1111) *İhyâ'ü 'ulûmi'd-dîn* isimli eserinde,¹³² bir tanesi Muhammed b. Ahmed el-Kurtubî'nin (ö. 671/1273) *el-Câmi' li-ahkâmi'l-Kur'ân*'ında,¹³³ bir tanesi de Kâsım b. Sellâm'ın (ö. 224/838) *Fezâilü'l-Kur'ân*'ında¹³⁴ yer almaktadır. Bu tür rivayetlere de şu örnekler verilebilir:

Ebu Said el-Hudrî'den gelen rivayete göre Peygamberimiz: “Kıyâmet günü ortaya çevresi nur ile kaplı nurdan minberler konulur. Her minberin yanında cennet develerinden dişi bir deve vardır. Bir münâdî şöyle nidâ eder: ‘Allah’ın kitabını yüklenip taşıyanlar nerededir? Geliniz! Allah Teâlâ kullarıyla arasındaki sorgulaması bitinceye kadar minberlerin üzerine oturunuz. Size korku ve üzüntü yoktur. Allah Teâlâ kulların sorgulamasını tamamlayınca bu kişiler bu develer üzerinde cennete taşınırlar.”¹³⁵

Ebû Bekir İbnü'l-Enbârî, Ebû Ümâmetü'l-Hamsıyyü'dan (r.a.) rivâyetle Rasûlüllah'ın (s.a.v.) şöyle buyurduğunu söylemiştir: “Kime Kur'ân'ın üçte biri verilmişse nübüvvetin üçte biri verilmiştir. Kime Kur'ân'ın yarısı verilmişse, nübüvvetin yarısı verilmiştir. Kime de Kur'ân'ın tamamı verilmişse nübüvvetin tamamı verilmiştir. Ancak ona vahiy gelmez.”¹³⁶

Nebî (s.a.v.) şöyle buyurmuştur: “Nice Kur'ân okuyanlar vardır ki Kur'ân onlara lanet eder. Yine nice Kur'ân okuyanlar vardır ki Kur'ân onlara rahmet eder.”¹³⁷

Peygamberimiz (s.a.v.); “Kim Kur'ân'ı gündüzün başlangıcında hatmederse melekler geceye kadar onun için istiğfar ederler. Kim de gecenin başlangıcında hatmederse, onun için de gecenin sonuna kadar istiğfar ederler.”¹³⁸ buyurmuştur.

Kaynakların isimlerini zikrederek verdiği bu nakillerin bir kısmının sahih, bir kısmının da zayıf hadislerden müteşekkil olduğu görülmektedir. Yine bu rivayetleri aktarırken sahabe ravilerinin isimlerine de yer verilmiştir. Bunların dışında 20 hadisin sahabe ravisi zikredilmiş, ancak kaynak belirtilmemiştir.¹³⁹

Makâmâtü'l-mücevidîn'de yer alan 18 adet hadisin de sadece metnine yer verilmiş olup, kaynak bilgisi veya sahabe ravisi gibi verilerin müellif tarafından zikredilmediği

¹³² Amâsî, *Makâmâtül mücevidîn*, 2b, 15a, 15b, 19b.

¹³³ Amâsî, *Makâmâtül mücevidîn*, 4a.

¹³⁴ Amâsî, *Makâmâtül mücevidîn*, 16a.

¹³⁵ Şîrûye b. Şehredâr ed-Deylemî, *Kitâbü'l-Firdevs bi-me'sûri'l-hitâb* (Beyrut: Dâru'l-kütübül-ilmiyye, 1406), 5/345, Amâsî, *Makâmâtül mücevidîn*, 5b.

¹³⁶ Muhammed b. Ahmed el-Kurtubî, *el-Câmi' li-ahkâmi'l-Kur'ân* (Kahire: Dâru'l-kütübü'l-Mısriyye, 1964), 1/8. Amâsî, *Makâmâtül mücevidîn*, 4a.

¹³⁷ Gazzâlî, *İhyâ ulûmi'd-dîn*, 1/274; Amâsî, *Makâmâtül mücevidîn*, 2b.

¹³⁸ Kâsım b. Sellâm el-Bağdâdî, *Fezâilü'l-Kur'ân* (Beyrut: Dar İbn Kesîr, 1995), 109; Amâsî, *Makâmâtül mücevidîn*, 16a.

¹³⁹ Amâsî, *Makâmâtül mücevidîn*, 4b, 5a, 5b, 6a, 6b, 9a, 10b, 12b, 15a (2 hadis), 16a (2 hadis), 16b, 17a, 18a, 19b (2 hadis), 23a, 32a, 35b.

görülmektedir.¹⁴⁰ Eserde yer verilen bu rivayetlerin tahriri yapıldığında, hadislerin sıhhatini değerlendirme çalışmaları yapan Muhammed Nâsirüddin el-Elbânî (1914-1999), *Silsiletu ehâdîsi'd-daîfe ve'l-mevdûa* isimli eserinde 6 tanesinin mevzu,¹⁴¹ *Zaîfü'l-câmî'i's-sağîr ve ziyâdâtüh* isimli eserinde 2 rivayetin zayıf,¹⁴² *Zaîfü't-terğîb ve't-terhîb*'de de iki rivayetin zayıf¹⁴³ olduğunu tespit etmiştir. Ebû Abdullah Şemseddîn ez-Zehebî (ö. 748/1348), *Mîzânü'l-i'tidâl*'inde iki rivayetin mevzu olduğunu söylemiş,¹⁴⁴ Suyûtî (ö. 911/1505) ise *Câmiu's-sağîr*'inde bir rivayetin zayıf olduğunu belirtmiştir.¹⁴⁵ Ebu'l Fazl el-İrâkî (ö. 806/1404) *Tahrîcü ehâdîsi'l-İhyâ* isimli eserinde bir hadisin zayıf¹⁴⁶ olduğunu ifade ederken Cemaleddin Muhammed el-Cevzî (ö. 597/1201) ise *el-İlelü'l-mütenâhiye* isimli eserinde bir hadisin zayıf¹⁴⁷ olduğu sonucuna varmıştır. Üç rivayetin ise kaynağına ulaşamamıştır.¹⁴⁸ Müellifin kaynak ve râvisini vermediği bu çeşit rivayetlere birkaç örnek verilecek olursa;

Peygamberimizden (s.a.v.) rivayet edildiğine göre O şöyle buyurmuştur: “Cehennem’de bir vadi vardır. Cehennem, o vadinin şerrinden her gün yetmiş defa Allah’a sığınır. O vadide bir kuyu vardır. Cehennem ve vadi, kuyudan Allah’a sığınır. O kuyuda bir yılan vardır. Cehennem, vadi ve kuyu o yılanın şerrinden yetmiş defa Allah’a sığınır. Allah onu Allah’a âsi, eşkıyâ olan hamele-i Kur’ân için hazırlamıştır.”¹⁴⁹

Resûlullah (s.a.v.) şöyle buyurmuştur: “Kime Kur’ân’ın üçte biri verilmişse ona nübüvvetin üçte biri verilmiştir. Kime Kur’ân’ın üçte ikisi verilmişse ona nübüvvetin üçte ikisi verilmiştir. Kime de Kur’ân’ın tamamı verilmişse ona da nübüvvetin tamamı verilmiştir. Ancak ona vahiy gönderilmez.”¹⁵⁰

¹⁴⁰ Amâsî, *Makâmâtül mücevvîdîn*, 1b, 2b, 9a, 13a, 13b, 16a, 17b, 19a (2 hadis), 21a (2 hadis), 22a, 24a (2 hadis), 26a, 27b, 30a, 33a.

¹⁴¹ Amâsî, *Makâmâtül mücevvîdîn*, 6a, 15a, 16b, 17a, 17b, 23a; Bk. Muhammed Nâsirüddin el-Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdîsi'd-daîfe ve'l-mevdûa* (Riyat: Mektebetü'l-meârif, 2000), 265, 1586, 6582, 6584, 4073, 5477.

¹⁴² Amâsî, *Makâmâtül mücevvîdîn*, 15b, 16a; Bk. Nâsirüddin el-Elbânî, *Zaîfü'l-câmî'i's-sağîr ve ziyâdâtüh* (Beyrut: Mektebü'l-İslami, 1988), 1047, 5569.

¹⁴³ Amâsî, *Makâmâtül mücevvîdîn*, 5a, 13a; Bk. Muhammed Nâsirüddin el-Elbânî, *Zaîfü't-terğîb ve't-terhîb* (Riyat: Mektebetü'l-Meârif, 2000), 374, 2143.

¹⁴⁴ Amâsî, *Makâmâtül mücevvîdîn*, 4a, 18a; Bk. Ebû Abdillâh Osmân ez-Zehebî, *Mîzânü'l-i'tidâl fi nakdi'r-ricâl* (Beyrut: Daru'l-Kütüb'i-İlmiyye, 2008), 3/368, 3/639.

¹⁴⁵ Amâsî, *Makâmâtül mücevvîdîn*, 19b; Bk. Ebû'l-Fazl Celâlüddîn Abdurrahmân b. Ebî Bekir es-Süyûtî, *el-Câmiu's-sağîr* (Beyrut: Daru'l-Kütüb'i-İlmiyye, 1994), 5043.

¹⁴⁶ Amâsî, *Makâmâtül mücevvîdîn*, 24a; Bk. Ebu'l Fazl Zeynüddîn İbrâhîm el-İrâkî, *Tahrîcü ehâdîsi'l-İhyâ* (Beyrut: Dâru ibn-i Hazm, 2005), 1/362.

¹⁴⁷ Amâsî, *Makâmâtül mücevvîdîn*, 5b; Bk. Ebû'l-Ferec Cemâlüddîn Abdurrahman b. Ali İbnü'l-Cevzî, *el-İlelü'l-mütenâhiye* (Faysalabad: İdâretü'l-Ulûmi'l-Esriyye, 1981), 1/108.

¹⁴⁸ Amâsî, *Makâmâtül mücevvîdîn*, 2b, 26a, 33a.

¹⁴⁹ Elbânî bu hadisin zayıf olduğunu belirtmiştir. Bk. Nâsirüddin el-Elbânî, *Sahîhu't-terğîb ve't-terhîb* (Riyat: Mektebetü'l-meârif, 2000), 1/25; Abdülmecîd el-Amâsî, *Makâmâtül mücevvîdîn*, 13a.

¹⁵⁰ Zehebî bu hadisin mevzu olduğunu tespit etmiştir. Bk. Zehebî, *Mîzânü'l-i'tidâl fi nakdi'r-ricâl*, 3/368; Amâsî, *Makâmâtül mücevvîdîn*, 4a.

Nebî (s.a.v.) şöyle buyurmuştur: “Ümmetimin günahları bana arz olundu. Kendisine bir ayet ya da bir sûre verilip onları unutan kişinin günahından daha büyük günah görmedim.”¹⁵¹

Nebî (s.a.v.) “Şüphesiz yeryüzünde Allah ehli olanlar vardır!” buyurmuştu. Ashab-ı kiram: “Ey Allah’ın Resulü! Onlar kimlerdir?” diye sorunca Efendimiz (s.a.v.): “Onlar Kur’an ehli, Allah ehli ve Allah’ın has kullarıdır!”¹⁵² cevabını verdi.

Peygamberimiz (s.a.v.); “Kim Kur’ân’ı gündüzün başlangıcında hatmederse melekler geceye kadar onun için istiğfar ederler. Kim de gecenin başlangıcında hatmederse, onun için de gecenin sonuna kadar istiğfar ederler.”¹⁵³ buyurmuşlardır.

Makâmâtü’l-mücevvîdîn incelendiğinde Abdülmecîd b. Nasûh’un, bazı hadislerin kaynak ve ravilerine temas etmekle beraber, genel anlamda hadisler hakkında yeterince bilgi vermediği anlaşılmaktadır. Çünkü yer verilen hadislerin önemli bir bölümü muteber hadis kaynaklarında yer almamaktadır. Bu çalışmada sadece vakıyı tespit etmekle yetinilmiştir.¹⁵⁴

1.2.2.2. Muhtevası Açısından Hadisler

Makâmâtü’l-mücevvîdîn’de geçen hadisler genel bir tasnife tabi tutulduğunda onlara fezâilü’l-Kur’ân, ilim öğrenme, kıraat ve tebliğ konuları içinde yer verildiği görülmektedir. Ancak bu konular arasında en fazla yer tutan fezâilü’l-Kur’ân¹⁵⁵ ile ilgili rivayetlerdir.

Fezâilü’l-Kur’ân ile ilgili şu nakillere yer verilebilir:

İbn Mes’ud’dan (r.a.) rivayet edildiğine göre, Rasulüllah (s.a.v.) şöyle buyurdu: “Kim Kur’an-ı Kerim’den bir harf okursa, onun için bir iyilik sevabı vardır. Her bir iyiliğin karşılığı da on sevaptır. Ben, elif lam mim bir harftir demiyorum; bilakis elif bir harftir, lam bir harftir, mim de bir harftir.”¹⁵⁶

Hiz. Ali’den gelen bir rivayete göre Peygamberimiz (s.a.v.): “Kim Kur’ân’ı okur, ezberler, helâl kıldığı şeyi helâl kabul eder, haram kıldığı şeyi de haram kabûl ederse Allah, o kimseyi cennete koyar. Ayrıca ailesinden hepsine cehennem şart olmuş bulunan on kişiye şefaati kılınır.”¹⁵⁷ buyurmuştur.

Kıraat ile ilgili hadislere şu örnekler verilebilir:

¹⁵¹ Suyûtî bu hadisin zayıf olduğunu ifade etmiştir. Bk. Süyûtî, *el-Câmiu’s-Sagîr*, 5043; Amâsî, *Makâmâtül mücevvîdîn*, 20a.

¹⁵² Ebû Abdillâh Muhammed b. Yezîd Mâce el-Kazvîni İbn Mâce, *Süneni İbn Mâce* (Kahire: Dâru İhyâi’l-Kutubi’l-Arabiyye, 2009), “Mukaddime”, 16; Amâsî, *Makâmâtül mücevvîdîn*, 1b.

¹⁵³ Elbânî bu hadisin zayıf olduğunu belirtmiştir. Elbânî, *Zaîfü’l-câmi’i’s-sagîr ve ziyâdâtüh*, 5569; Amâsî, *Makâmâtül mücevvîdîn*, 16a.

¹⁵⁴ Müellifin hadisçiliği ile ilgili daha geniş değerlendirmeler için, İsmet Aktürk’ün bu konuyla ilgili yapmış olduğu yüksek lisans tezine müracaat edilebilir. Bk. *Abdülmecîd b. Nasûh’un Hadisçiliği ve Sürûru’n-Nâzirîn*, 60-62.

¹⁵⁵ Amâsî, *Makâmâtül mücevvîdîn*, 3a-21b.

¹⁵⁶ Amâsî, *Makâmâtül mücevvîdîn*, 3b; Tirmizî, “Fezâilü’l-Kur’ân”, 16.

¹⁵⁷ Amâsî, *Makâmâtül mücevvîdîn*, 4b; Tirmizî, “Fezâilü’l-Kur’ân”, 13

Müslim ve Buhârî, mü'minlerin emiri Ömer b. Hattâb'ın şu rivayeti konusunda ittifak etmişlerdir. O şöyle demiştir: “Bir kimsenin benim okuyuşumdan farklı olarak Furkân Sûresi'ni okuduğunu işittim. O kimseyi Resûlullah'a (s.a.v.) getirdim. Okudu. Peygamberimiz “Bu şekilde indirilmiştir.” dedi. Sonra bana okuttu ve “Şüphesiz Kur'ân yedi harf üzere indirilmiştir. Kolayınıza geleni okuyun” buyurdu.”¹⁵⁸

İbn-i Abbâs'tan (r.a.) rivâyet edildiğine göre Resûlullah (s.a.v.) şöyle buyurmuştur: “Cebrâîl (as) bana Kur'ân'ı bir harf üzere okuttu. Yedi harfe ulaşıncaya kadar artırmasını istemeye devam ettim.” Başka bir rivâyette şöyle buyurmuştur: “Cebrâîl bana Kur'ân'ı yedi harf üzere okuttu. Hepsî de şâfi ve kâfidir.”¹⁵⁹

Kur'ân-ı Kerim'in ezberlenmesi ile ilgili, müellif şu rivayeti nakletmiştir:

Hiz. Ömer'den rivayet edildiğine göre Resûlullah (s.a.v.) şöyle buyurmuştur; “Kur'ân hafızı, devesi bağlı olan kişiye benzer. Eğer devesini sağlam bağlarsa elinde tutar, boş bırakırsa gider. Kur'ân ehli de böyledir. Gece gündüz Kur'ân'la meşgul olursa onu hatırında tutar. Onunla amel etmezse unuttur.”¹⁶⁰

İlim öğrenme ile ilgili hadislere örnekler:

Peygamberimizden (s.a.v.) şöyle rivayet edilmiştir: “Kim Allah rızası dışında bir amaçla ilim öğrenmek isterse Cehennem'deki yerine hazırlansın.”¹⁶¹

Ebû Hüreyre'den (r.a.) nakledildiğine göre Resûlullah (sav) şöyle buyurmuştur: “Kim ilmi Allah rızası için öğrenmezse, Kıyamet günü beş yüz yıllık mesafeden duyulup hissedildiği halde Cennet kokusunu alamaz.”¹⁶²

Tebliğ ile ilgili hadislere örnek:

“Nebî (s.a.v.) şöyle buyurmuştur: “Bir ayet bile olsa benden başkalarına tebliğ ediniz.”¹⁶³

Yukarıdaki rivayetlerden anlaşıldığına göre müellif, hadislere şahit olarak yer vermiştir. Bu esnada yorum yapmaktan kaçınmış, değerlendirmelerde bulunmamıştır. Fezâil konularıyla ilgili tespit etmiş olduğu konu başlıklarına uygun hadislere yer vermiş, bu vesileyle Kur'an'ı öğrenme ve okumaya teşvik etme çabası içinde olmuştur. Bu durum müellifin eseri telif etme gerekçesiyle¹⁶⁴ uyum arz etmiştir.

¹⁵⁸ Amâsî, *Makâmâtül mücevidîn*, 33b; Buhârî, “Fezâilü'l-Kur'ân”, 5, 27; “Tevhîd”, 53; Müslim, “Salâtü'l-müsâfirîn”, 270.

¹⁵⁹ Amâsî, *Makâmâtül mücevidîn*, 35b; Ebû'l-Fazl Celâlüddîn Abdurrahmân b. Ebî Bekir es-Süyûtî, *el-İtkân fî ul'ümi'l-Kur'ân* (Kahire: Dâru'l-hadis, 2006), 104.

¹⁶⁰ Amâsî, *Makâmâtül mücevidîn*, 13b; Buhârî, “Fezâilü'l-Kur'ân” 23; Müslim, “Müsâfirîn” 226

¹⁶¹ Amâsî, *Makâmâtül mücevidîn*, 12b; Tirmizî, “İlim”, 6.

¹⁶² Amâsî, *Makâmâtül mücevidîn*, 12b; Ebu Davud, “İlim”, 12.

¹⁶³ Amâsî, *Makâmâtül mücevidîn*, 21a; Buhârî, “İlim”, 26.

¹⁶⁴ Nitekim müellif, İmam Züfer'in hayatının son iki yılında yapmış olduğu çalışmayı kendisine örnek alarak Kur'ân ve tecvîd ile ilgili birtakım bilgileri bir araya getirme düşüncesiyle eseri yazdığını ifade etmiştir. Bk. Amâsî, *Makâmâtül mücevidîn*, 2a-2b.

1.2.3. Kıraat ve Tecvidle İlgili Eserler

Müellif tecvid bahislerini ele alırken kıraat ve tecvid alanında yazılan eserlerden üç tanesine atıflarda bulunmuştur. Bu eserler kendi alanlarında manzum olarak hazırlanmışlardır. Manzum eserleri tercih etmesi, müellifin şiire olan yatkınlığından kaynaklanmaktadır.

Bu eserlerden birincisi Kâsım b. Fîrruh eş-Şâtıbî'nin (ö. 590/1194) kırâat-i seb'a'ya dair *Kasîdetü'l-lâmiyye* isimli kasidesidir. Asıl adı *Hırzû'l-emânî ve vechü't-tehânî* olup 1173 beyitten oluşmuştur. Müellifine nisbetle eş-Şâtıbiyye adıyla şöhret bulan ve *kasîde lâmiyye* diye de anılan eser Ebû Amr ed-Dânî'nin *et-Teyisîr fi'l-kırâati's-seb'* adlı kitabının manzum şeklidir.¹⁶⁵ Müellif bu eserden beş ayrı alıntı yapmıştır.¹⁶⁶ Bu eserden iktibas ettiği şu beyti örnek olarak verebiliriz:

وَعَنْ كُلِّهِمْ بِالْمَدِّ مَا قَبْلَ سَاكِنٍ / وَعِنْدَ سُكُونِ الْوَقْفِ وَجْهَانِ أَصْلًا

Müellif bu beyti izah ederken şunları söylemiştir: “Şeyh Şâtıbî'nin ibâresinden anlaşıldığına göre iki vecih vardır. Yani ‘med’ kavramıyla, tûl ve tavassuttun anlaşılması mümkündür. Çünkü kurrâ'nın teâmülüne göre, meddin uzatılma ölçüleri değerlendirildiğinde, medd-i kasr'a nisbetle, medd-i mutevassıtaya da med ismi verilir.”¹⁶⁷

İkincisi İbnü'l-Cezerî'nin (ö. 833/1429) tecvid ilmine dair *Mukaddime* isimli manzum eseridir. On dokuz babdan oluşan toplam 109 beyitlik bu eserde mehâric-i hurûf, sıfât-ı hurûf, terkîk, tefhîm, idgam, lahn, gunne, medler, vakıf, hemze gibi konular işlenmiştir.¹⁶⁸ Abdülmecid b. Nasûh Makâmât'ında, bu eserin beş beytine yer vermiştir.¹⁶⁹ Bunlardan birisi şöyledir:

وَاحْرَصْ عَلَى السُّكُونِ فِي جَعْلِنَا / أَنْعَمْتَ وَالْمَغْضُوبِ مَعِ ظَلَّلْنَا

Bu beyiti “جَعْلِنَا” gibi kelimelerde, okuyan kişi izhâr durumunu belirgin bir şekilde göstermeli, bazı dikkatsiz okuyucuların yaptığı gibi lâm harfînde, kesra ve hareke oluşturmamalıdır”¹⁷⁰ şeklinde açıklamıştır.

¹⁶⁵ Fatih Çollak, “eş-Şâtıbiyye”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2010), 38/377-378.

¹⁶⁶ Amâsî, *Makâmâtül mücevvîdîn*, 45b, 46a, 47b, 47b, 61a.

¹⁶⁷ Amâsî, *Makâmâtül mücevvîdîn*, 45b.

¹⁶⁸ Tayyar Altıkulaç, “İbnü'l-Cezerî”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1999), 20/551-557.

¹⁶⁹ Amâsî, *Makâmâtül mücevvîdîn*, 43a, 45b, 49a, 50a, 64b.

¹⁷⁰ Amâsî, *Makâmâtül mücevvîdîn*, 43a-43b.

Üçüncüsü ise, kıraat ve tefsir alimi Schavî'ye (ö. 643/1245) nispet ettiği *Kasîde-i nûniyye*'dir. Bu eserden bir beyit nakletmiştir:

وَإِذَا التَّقْيُ الْمَهْمُوسُ بِالْمَجْهُورِ أَوْ / بِالْعَكْسِ بَيْنَهُ فَيَفْتَرِقَانِ¹⁷¹

“Hems ve cehr sıfatlı harfler yan yana geldiğinde ya da ayrı geldiklerinde dikkatli oku ki farklılıkları anlaşılsın.”

1.2.4. Tefsirle ilgili eserler

Abdülmecîd b. Nasûh eserini telif esnasında, fezâil ve muhtelif kıraat meselelerinden bahsederken bazı tefsir kaynaklarına atıfta bulunmuştur. Bunlardan en çok alıntı yaptığı eser *Tefsîru'l-allâmî* şeklinde isimlendirdiği, Kutbuddin eş-Şirazi'nin (ö. 710/1311) *Fethu'l-mennân fî tefsîri'l-Kur'ân* adlı eseri olmuştur.¹⁷² Misal olarak, Kur'ân tilavetinin keyfiyetini anlatırken bu eserden şöyle bir nakilde bulunmuştur:

Kur'ân bize kâffetü'l-meşâyih tarafından nesilden nesile, grup grup asr-ı saadetten bugüne tevatürle gelmiştir. O asırda harflerin mahreçleri, med, idğam ve izhar gibi Kur'ân'ın keyfiyetine dair konulara dalmakla birlikte telhîn ve tatrîb yoktu. Sonra tercî', tatrîb, hemze olmayan yeri hemzeli okuma, med olmayan yeri uzatma, bir elifi eliflerle, bir vavı vavlarla çoğaltma, bir benzerliği başka benzerliklerle çoğaltma Kur'ân'da ziyadeye götürmüştür ki bu haramdır, yasaklanmıştır.¹⁷³

Diğer bir kaynak Ferrâ el-Begavî'nin (ö. 516/1122) *Meâlimü't-tenzîl* isimli tefsiridir.¹⁷⁴

Bu tefsirden şu nakli yapmıştır:

Kıraat alimleri, lâm harfinin kendisinden sonrası ile kat' şeklinde yazılması hakkında çeşitli görüşler ileri sürmüşler, hattâ lâm'ın bitişik olduğunu bile düşünmüşlerdir. O bir harftir. Bazıları kendisinden sonrası ile bitişirmişler, bazıları da ayırmışlardır. Bitişik yazan kıraat imamlarına göre lâm üzerinde vakf câiz değildir. Çünkü lâm-ı hâfida'dır.¹⁷⁵

Müellif Beyzâvî'nin (ö. 685/1286) tefsiri *Envârü't-tenzîl ve esrâru't-te'vîl*'inden, “Zammeli okuyuş Kureyş'in, fethalı okuyuş ise Temîm'in lügatidir.” şeklindeki kıraat teamülüne, فُقْر. فُقْر. kelimelerini misal göstermiştir.¹⁷⁶

¹⁷¹ Amâsî, *Makâmâtül mücevvîdîn*, 65a.

¹⁷² Amâsî, *Makâmâtül mücevvîdîn*, 11a, 13a, 17a, 23b, 24b, 25a.

¹⁷³ Amâsî, *Makâmâtül mücevvîdîn*, 11a.

¹⁷⁴ Saffet Bakırcı, “Meâlimü't-Tenzîl”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2003), 28/203-204.

¹⁷⁵ Amâsî, *Makâmâtül mücevvîdîn*, 59a.

¹⁷⁶ Amâsî, *Makâmâtül mücevvîdîn*, 63a.

1.2.5. Diğer Eserler

Abdülmecîd b. Nasûh tefsir ve kıraat eserleri dışında farklı kaynaklardan da iktibaslar yapmıştır. Kur’ân tilavetinden sonra yapılması gereken dua ile ilgili, Gazzâlî’nin (ö. 505/1111) *İhyâu ulûmi ‘d-dîn*’inden nakli şöyledir:

Salihlerden bazılarına göre Kur’ân okuyan kişinin okumayı bitirdiğinde şu duâyı yapması gerekir: ‘Allahım! Kur’ân’ı bize dünyada yakîn, kabirde mûnîs, kıyamette arkadaş, cehenneme karşı bir perde ve örtü, sıratı nûr ve ışık, cennette yoldaş eyle!’ Birahmetike ya erhame’r-râhûmîn. Velhamdü lillahi rabbil âlemîn.¹⁷⁷

Diğer bir kaynak, Hanefî fıkıh alimi, Muhammed b. Şihâb el-Kerderî el-Hârizmî el-Bezzâzî’nin (ö. 827/1424) *Fetâva ‘l-Bezzâziyye* eseridir. Asıl adı *el-Câmi ‘u ‘l-vecîz* olan ve *Fetâva ‘l-Kerderî* diye de bilinen bu meşhur eserde, ilk Hanefî imamlarının görüşleriyle daha sonraki devirlerde Hanefî âlimler tarafından verilen fetvalar, muteber kitaplardan özetlenerek derlenmiştir.¹⁷⁸ Abdülmecîd b. Nasûh, Bezzâzî’nin şu fetvasına atıfta bulunmuştur:

“*Fetâva ‘l-Bezzâziyye*’ye göre namazda elhân (teğanni/terennüm) ile okunması manayı değiştiriyorsa namazı bozar, değiştirmiyorsa bozmaz. Eğer med ve lîn harflerinde teğannide aşırılığa gidilmezse bozmaz. Namaz dışındaki okumalarda ihtilaf vardır. Doğrusu mekruh olduğudur.”¹⁷⁹

Yine Fetâvâ’sıyla tanınan Hanefî alimi el-Özkendî el-Fergânî’in (ö. 592/1196) eserinden naklettiği fetva da diğer bir misal olarak zikredilebilir. *Fetâvâ Kâdîhân* isimli eseri el-*Fetâva ‘l-Hâniyye* veya kısaca *el-Hâniyye* olarak da bilinmekte olup, Hanefî mezhebinde yazılan en muteber ve yaygın fetva kitaplarından biridir.¹⁸⁰ Abdülmecîd b. Nasûh eserinde şu fetvasına yer vermiştir:

Kadîhan olarak bilinen Özcendî’nin (Özkendî) teravih namazı ile ilgili fetvası şu şekildedir: “Bir topluluğun terâvih namazını terennüm ve tegannili bir şekilde ifâ etmesi yerine düz ve sade bir şekilde kılması gerekir. Çünkü imam güzel bir sesle okursa huşûdan, tedebbürden ve tefekkürden alıkoyar. İmam güzel sesle veya lahin ile okuduğunda mescidi terk etmeye gerek yoktur. Bu zamanın garip hali ki imamlar, teğanni ve terennümlü okumaya öncelik veriyorlar. Düz ve sade okumaktan kaçınıyorlar. Namaz esnasında kendilerine tâbi olan cemaate aldırıyorlar. Onlar ehl-i huşû ve ‘l-im‘ân mı (özen ve itinâ ile kendini namaza veren kişiler mi) yoksa ehl-i hevâ ve ‘l-ilhân mı?

¹⁷⁷ Amâsî, *Makâmâtül mücevvidîn*, 16b.

¹⁷⁸ Ahmet Özel, “Bezzâzî”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1992), 6/113-114.

¹⁷⁹ Amâsî, *Makâmâtül mücevvidîn*, 8a.

¹⁸⁰ Ahmet Özel, “Kâdîhan”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2001), 24/121-123.

Melikü'l-Mennân olan Allah'ın, 'Müminler kesinlikle kurtuluşa ermiştir; ki onlar, namazlarında derin bir saygı hali yaşarlar; Anlamsız, yararsız söz ve davranışlardan uzak dururlar.'¹⁸¹ mesajının farkında değiller.¹⁸²

Diğer bir eser de Ömer b. Muhammed el-Hârizmî ez-Zemahşerî'ye (ö. 538/1144) ait olan *Rebî'u'l-ebâr ve nusûsü'l-ahbâr*'dır. Halifelerin, büyük sahâbîlerin ve fakihlerin hikmetli sözleriyle ibret alınacak hikâyeler ve meşhur şairlerden iktibaslar içeren bu eserden,¹⁸³ Kur'ân okuma esnasında takınılması gereken hal ve keyfiyetleri açıklarken şöyle bir alıntı yapmıştır:

Selim el-Havâs şöyle demiştir: "Kur'ân okuyordum fakat tat alamıyordum. Kendi kendime dedim ki: 'Sanki Peygamberimiz'den (s.a.v.) dinliyormuş gibi oku!' Biraz hâlâvet geldi. Dedim ki 'Cebrâil (a.s.) peygamberimize indirirken duyar gibi oku!' Halâvet arttı. Yine dedim ki 'Sanki sen Allah'tan (c.c.) dinliyormuşsun gibi oku!' Halâvetin tamamı geldi."¹⁸⁴

Başka bir fetva kitabı olan ez-Zendevistî el-Buhârî'nin (ö. 382/922) *Ravzatü'l-ulemâ*'dan¹⁸⁵ selam vermenin hükümleri ile ilgili şu fetvaya yer vermiştir:

Beş yerde selam verilmez. Sesli Kur'ân okunduğunda, ilmî müzakere yapıldığında, ezan ve kamet esnasında, Cuma ve bayram hutbeleri okunurken, insanların hepsinin aynı anda namaz kıldığı sırada. Bu hallerde selam vermek mekruh ve günahtır. Namaz ve hutbe haricinde, duyan kişinin selamı alması gerekir.¹⁸⁶

Son olarak Hanefî fakihî, Ebî Bekr İbrâhîm eş-Şargî el-Buhârî'nin (ö. 573/1177) tam adı *Şir'atü'l-İslâm ilâ dâri's-selâm* isimli eserine atıfta bulunmuş ve şu bölümü iktibas etmiştir:

Şir'atü'l-İslâm'da ifade edildiğine göre ilimler kendilerine yardımcı olacak her bilgiyi Kur'ân'dan alır. Abdullah b. Abbâs şöyle demiştir: 'Bir şey öğrenmek istediğinizde Kur'ân'a başvurunuz. Çünkü öncekilerin, (geçmişin) ve sonrakilerin, (geleceğin) bilgisi ondadır.' Hz. Ali ise 'Kim Kur'ân'ı anlarsa ilmin tamamını kavramış olur' demiştir. Ârifler, 'Kur'ân'da her şey var mıdır?' diye düşünmüşlerdir. Peygamberimizin (s.a.v.) şu sözü, bu görüşü destekler. 'Mü'minin ruhu cesedinden, saç telinin hamurdan çıktığı gibi çıkar.' Tefekkür ve tedebbürle Kur'an incelense bulacağını bulur. Nebî (s.a.v.) rüyada görüldü ve 'Ey Allah'ın Rasûlü! Allah Teâlâ 'yaş olsun kuru olsun her şey apaçık Kur'an'da vardır' buyuruyor. Bu sözün anlamını Kur'ân'da bulamadım.' Nebî (s.a.v.): 'Yûsuf Sûresi'ni okuyun' buyurdu. O kişi uykusundan uyandı. Yûsuf Sûresi'ni okudu ve şu ayeti buldu: 'Kadınlar Yûsuf'u görünce güzelliği karşısında şaşırıp kaldılar. Bu yüzden ellerini kestiler ve 'Aman Allahım! Bu bir beşer değil, bu ancak seçkin bir melektir!' dediler.'¹⁸⁷ Kadınlar Yusuf'un yüzünü ve güzelliğini gördüklerinde onunla meşgul oldular. Ellerini kestiklerini anlamadılar. Aynen bunun gibi mü'min de ruhu kabzedildiği

¹⁸¹ Mü'minûn 23/1-3.

¹⁸² Amâsî, *Makâmâtül mücevidîn*, 8a.

¹⁸³ Mustafa Öztürk-M. Suat Mertoğlu, "Zemahşerî", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2013), 44/235-238.

¹⁸⁴ Amâsî, *Makâmâtül mücevidîn*, 18b; Ayrıca 23a ve 24a'da da bu esere temas edilmiştir.

¹⁸⁵ Hüseyin b. Yahyâ Zendevistî, *Ravzatü'l-ulemâ ve nüzhetü'l-fudalâ* (Beyrut: Daru'l-Kütüb, 2020).

¹⁸⁶ Amâsî, *Makâmâtül mücevidîn*, 20a.

¹⁸⁷ Yusuf 12/31.

esnada rahmet meleklerini, cennetteki makamını, oradaki nimetleri, köşkleri, hurileri, içecekleri görür ve kalbi bunlarla meşgul olur ve ruhu cesedinden çıkarken bir elem ve acı hissetmez. Allah bize ve sizlere kolaylaştırsın! Lütfuyla ikram eylesin! O ihsan eden ve merhametli olandır.¹⁸⁸

1.3. Eserin Üslubu

Kur'ân'ın faziletlerinin ve okuma esaslarının anlatıldığı eser, müellif tarafından nesir olarak telif edilmiştir. Bazıları kısa, bir kısmı da nispeten uzunca sayılabilecek makâmâtan¹⁸⁹ oluşan eserde az da olsa zaman zaman nesir üslubundan çıkılmış, nazm formatı da kullanılmıştır.

Şiirsel anlatım, insanın gönlüne hitap eder, etkileyici ve coşku vericidir. Bu özelliğinden dolayı, İslam tarihinde kıraat ilmi alanında yazılan eserlerin bir kısmı manzum¹⁹⁰ olarak kaleme alınmıştır. Bu üslubun etkisi müellifin, *Makâmâtü'l-mücevvîdîn* isimli eserinde de görülmektedir. Eserin tamamı incelendiğinde, nesir şeklinde yazılmış olan muhtevanın nazımla süslendiğini, dolayısıyla müellifin de şiiri ve şiirsel anlatımı sevdiğini görebilmekteyiz.¹⁹¹ Bazen alıntı bazen de kendi şiirleri ile konuları izah etme yoluna gitmiş ve bu vesileyle renklilik katmıştır. Eserin daha ilk sayfasında, kitabın ismi zikredildikten sonra “دَرِّ بَيَانِ اسْمِ هَذَا الْكِتَابِ” ifadesinin akabinde şu mısralara yer vermiştir:

فِي الْقُرْآنِ الْفَنَّا كِتَابًا / وَ سَمَّيْنَاهُ عَيْنًا سَلْسِيًّا

وَمَنْ يَعْمَلْ بِمَا فِيهِ يَجِدْهُ / إِلَى جَنَّتِ فِرْدَوْسٍ سَيِّئًا¹⁹²

“Kur'ân'la ilgili ‘selsebîl pınarı’ ismini verdiğimiz bir kitap hazırladık. Kim onunla amel ederse Firdevs cennetlerine bir yol bulur.”

¹⁸⁸ Amâsî, *Makâmâtül mücevvîdîn*, 26b-27b.

¹⁸⁹ Nitekim 4, 5 ve 6. makamlar, 4-7 satır arasındayken 10. makam, 179 satırdan oluşmuştur.

¹⁹⁰ İbnü'l-Cezerî'ye ait olan *Tayyibetü'n-Neşr fi'l-kırâati'l-aşr* isimli eser bunlardan biridir. en-Neşr'in 799 (1397) yılında manzum hale getirilmiş şekli olan bu eser 1019 beyit içermektedir. Bk. Altıkulaç, “İbnü'l-Cezerî”, *TDV İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 1999), 20/551-557. Ayrıca, müellifine nisbetle eş-Şâhbiyye adıyla meşhur olan ve *Kasîde lâmiyye* şeklinde anılan, Ebû Amr ed-Dânî'nin *et-Teyisîr fi'l-kırâati's-seb'* adlı kitabı da manzum olarak telif edilmiş, 1173 beyitten oluşmuştur. Bk. Çollak, “eş-Şâhbiyye”, 38/337-338; Abdülhamit Birişik, “en-Neşr”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2007), 33/19-20.

¹⁹¹ Müellifin şiire olan ilgisini göstermesi bakımından Hasan Yerkazan tarafından kaleme alınan “Abdülmecid b. Nasûh'un Tezkîrû'n-nâsin fi tefsiri suret-i Yâsin ve tefsîru sureti'l-Mülk isimli eserlerindeki manzum hadis tercümeleri” isimli bildiri için bk. Hasan Yerkazan, *Uluslararası Amasya Şairleri Bilim Şöleni Bildiriler Kitabı*, Amasya, 4-6 Ekim 2018, 351-366.

¹⁹² Amâsî, *Makâmâtül mücevvîdîn*, 1a.

Müellif giriş bölümünde, Kur'an'ın tertil ile okunmasının gerekliliğini, bu usul ile okunmadığı takdirde günahkâr olunacağını belirttikten sonra İbnü'l-Cezerî'den şu beyti nakletmiştir:

وَالْأَخْذُ بِالتَّجْوِيدِ حَنْمٌ لَزِمٌ / مَنْ لَمْ يُصَحِّحِ الْقُرْآنَ آثَمٌ

لَأَنَّهُ بِهِ الْإِلَهُ أَنْزَلَ / وَهَكَذَا مِنْهُ إِلَيْنَا وَصَلَا.¹⁹³

“Tecvîdi öğrenmek gerekli ve zorunludur. Kim Kur'an'ı tecvid ile okumazsa günahkardır. Zira Allah (c.c.) Kur'an'ı tecvidli bir şekilde indirmiştir ve bu şekilde bize ulaşmıştır.”

Kur'an'ı okuyan ve okutan kişilerin anlatıldığı iki mısra da şöyledir:

فَمَا كُلُّ مَنْ يَتْلُو الْكِتَابَ يُعِيْمُهُ / وَلَا كُلُّ مَنْ فِي النَّاسِ يُقْرَأُهُمْ مُقْرَى¹⁹⁴

“Kur'an'ı her okuyan onu hakkıyla okumuş değildir. Yine Kur'an'ı her okutan da gerçek anlamda öğretici olmaz.”

Otuz üçüncü makamda, Mağrib kıraat alimlerine göre vakfın mertebelerini “tâm, kâfi ve hasen” olarak ifade ettikten sonra İbnü'l-Cezerî'den alıntı yaptığı şu beyte yer vermiştir:

وَهِيَ ثَلَاثَةٌ تَلْتُهُ إِذِنْ / تَامٌ وَكَافٍ وَحَسَنٌ¹⁹⁵

“Vakıflar üç kısma ayrılır. Tam, kâfi ve hasen.”

Otuz sekizinci makamda Kur'an okuyucusunun bilmesi gereken muhtelif mevzulara temas ederken “sekte” kavramını da nazm şeklinde ifade etmiştir:

السَّكْتُ قَطْعُ الصَّوْتِ دُونَ تَنْفُسٍ / وَلَوْ تَنَفَّسَ كَانَ وَاقِعًا لَا سَكْتًا

“Sekte nefes almaksızın sesi kesmektir. Şayet nefes alırsa vakfetmiş olur sekte değil.”¹⁹⁶

Makâmâtü'l-mücevvîdîn isimli eserini Arapça olarak telif eden müellif Abdülmecîd b. Nasûh Efendi, az da olsa Osmanlı Türkçesi'ne de yer vermiştir. Nitekim giriş bölümünde İbnü'l-Cezerî'den bir beyit naklettikten sonra şu şekilde tercüme etmiştir:

قَرَأْتُ أَيْلَمَكَ قُرْآنِي تَجْوِيدَ يَلَهُ لَزِمْدُرْ / شَوْ كَيْمِ قُرْآنَ تَصْحِيحِ إِمْسَهِ بَيْلَ أَنِي أَثْمَدُرْ

¹⁹³ Amâsî, *Makâmâtül mücevvîdîn*, 2b.

¹⁹⁴ Amâsî, *Makâmâtül mücevvîdîn*, 60b.

¹⁹⁵ Amâsî, *Makâmâtül mücevvîdîn*, 49a.

¹⁹⁶ Amâsî, *Makâmâtül mücevvîdîn*, 64a.

كَيَّه تجويد يله إنزال أيلدي بيل الله / پس ایمدی آنی تَرک ایدن کشی عُقباده نَادِمْدُر

“Kırâat eylemek Kur’ân’ı tecvîdile lâzımdır. Şu kim Kur’ân’ı tashih itmese bil ânı âsımdır.

“Ki tecvîdile inzâl eyledi bil Allah. Pes imdî ânı terk iden kişi ukbâda nâdimdir.”¹⁹⁷

Kur’ân okuyan ve okutan kişinin durumunu izah eden aşağıdaki şiiri de Osmanlı Türkçesi ile tercüme etmiştir:

كِتَابُ اللَّهِ هَزْ اِدْنْ تِلَاوَتْ طُورْ غُدرْ صَنَمَه / دَجِي هَزْ اَوْقِدَنْ قُرْآنِي نَاسَه اَوْلَمْدِي مُقْرِي

“Kitâbullâhı her iden tilâvet doğrudur sanma. Dahî her okutan Kur’ân’ı nâsa olmadı mukrî.”¹⁹⁸

Ayrıca babası Şeyh Nasûh’a ait olan ve yedi kıraat imamı ile ravilerini konu edinen manzum bir bölüme de yer vermiştir.¹⁹⁹

Abdülmecîd b. Nasûh eserinde makam isimlerini siyah büyük punto, konu başlıklarını da kırmızı renk olarak imlâ etmiştir. Üzerinde durduğu konuya dair açıklamaları esnasında, bazen akla gelebilecek bir meseleyle ilgili malumat vermek üzere “فائدة/faydalı bir not” ifadesini kullanarak önemli gördüğü birtakım notlara yer vermiştir.²⁰⁰ Yine bahsedilen konu maddeler halinde incelenirken araları, “فصل/fasıl/bölüm” ifadesiyle ayrılarak farklı maddeler olduğu gösterilmiştir.²⁰¹

1.4. Eserin Muhtevası

Makâmâtü'l-mücevvîdîn ve derecâtü'l-muallimîn isimli eser incelendiğinde olgunluk, tamlık ve sonsuzluk ifadesi olarak kullanılan bir rakam²⁰² olan kırk sayısı ile ilişkilendirilerek “kırk makam” şeklinde tasarlandığı görülmektedir. Kur’ân-ı Kerim’de üçü Hz. Musa (a.s.) ve kavmiyle,²⁰³ diğeri de insanın bu yaşta kemâle ermesinin²⁰⁴ vurgulandığı dört yerde geçmektedir. Söz konusu rakama Hadis-i Şeriflerde de kırk üç rastlanmaktadır.²⁰⁵ Bu yüzden

¹⁹⁷ Amâsî, *Makâmâtül mücevvîdîn*, 2b.

¹⁹⁸ Amâsî, *Makâmâtül mücevvîdîn*, 60b.

¹⁹⁹ Amâsî, *Makâmâtül mücevvîdîn*, 36b.

²⁰⁰ Amâsî, *Makâmâtül mücevvîdîn*, 18a, 20b, 21b, 23b, 29b.

²⁰¹ Amâsî, *Makâmâtül mücevvîdîn*, 53b, 54a, 54b, 56b, 57a, 57b, 62a, 63b.

²⁰² İskender Pala, “Kırk”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları 2002), 25/466.

²⁰³ Bakara 2/51; Mâide 5/26; A’râf 7/142.

²⁰⁴ Ahkâf 46/15.

²⁰⁵ M. Selim Arık, “Hadislerdeki ‘kırk’ sayılarına genel bir bakış”, *İslam Medeniyeti Araştırmaları Dergisi (İMAD)* 1/1 (ts.), 136-181; Arık, bu makalede yirmi sahâbî râvîden nakledilen kırkın üzerinde (kırk üç adet)

kırk âyet ve kırk hadisler derlenmiş, dolayısıyla Müslüman geleneğinde önemli bir yer tutmuştur.²⁰⁶

Tasavvuf geleneğinde de kırk rakamı sıkça kullanılmıştır. Tarikata intisap edenlerin kırk günlük çilesi, Hz. Ali'nin (r.a.) kırklar meclisinin sâkisi kabul edilmesi, dünyayı tedvîr eden ermişlerin sayısının kırk oluşu ve buradan türeyen “kırklara karışmak” deyiimi, Bektaşîlik'teki kırklar meydanı, kırklar şerbeti, kırk budak ve kırk makam, insan hamurunun kırk gün boyunca rahmet yağmurlarınca yıkıldığı vb. hususlar bunlar arasında sayılabilir.²⁰⁷ Müellif eserini telif ederken aynı zamanda mutasavvıf olduğu için, yukarıda sayılanlar arasında yer alan “kırk makam” kavramının etkisinde kaldığı ifade edilebilir.

Eserin, giriş bölümünden sonra genel olarak iki ana başlıktan oluştuğu söylenebilir. Müellif, birinci bölüm olarak düşünülebilecek 1-16. makamlar arasında fezâilü'l-Kur'ân bahislerine yer vermiş, ikinci bölüm olarak değerlendirilebilecek 17-40. makamlar arasında ise kıraat ve tecvitle ilgili konuları beyan etmiştir. Muhteva açısından yapılan bu tasnif bir tarafa, eserdeki tertibe sadık kalarak makamların içeriği şu şekilde özetlenebilir:

1. Makam: Kur'ân'ın Fazileti

Müellif Kur'ân-ı Kerîm'i okumanın önem ve faziletine değinen üç hadise ve bu hadislerin kaynak ve sıhhat bilgilerine kısaca yer vermiştir. Bu hadisler şunlardır: “Ebu Hüreyre'den rivayet edildiğine göre Peygamberimiz (s.a.v.) şöyle buyurmuştur: “Kur'ân'ın diğer sözlere üstünlüğü, Allah'ın diğer yaratılmışlara üstünlüğü gibidir.”²⁰⁸ Müellif “Hadisi Tirmizî rivayet etmiştir, hadis hasen ve gariptir.” demiştir.

İbn Mes'ud'dan (r.a.) rivayet edildiğine göre, Rasulullah (s.a.v.) şöyle buyurdu: “Kim Kur'an-ı Kerim'den bir harf okursa, onun için bir iyilik sevabı vardır. Her bir iyiliğin karşılığı da on sevaptır. Ben, ‘elif lâm mîm’ bir harftir demiyorum; bilakis elif bir harftir, lâm bir harftir, mîm de bir harftir.”²⁰⁹ Müellif “Hadisi Tirmizî rivayet etmiştir. Hadis hasen, sahîh ve gariptir.” ifadesine yer vermiştir.

“kırk” sayısı ile alakalı rivayetleri ele almış, kırk sayısının hakiki manasından ziyade mecâzî anlamlarda kullanıldığını tespit etmiştir. Bununla birlikte âlimlerin buradaki kırk sayılarının hakikat ve mecâz kabulüne göre yorumlarının değiştiğini, Hadis usulü açısından ise çoğu zayıf kabul edilen bu rivâyetlerin, bazı hadisçilere göre içlerinde “Mevzû hadis” hükmünde olanları da bulunduğunu belirtmiştir.

²⁰⁶ Pala, “Kırk”, 25/466.

²⁰⁷ Pala, “Kırk”, 25/466.

²⁰⁸ Tirmizî, “Fezâilü'l-Kur'ân”, 25.

²⁰⁹ Tirmizî, “Fezailü'l-Kur'an”, 16.

Müellifin yer verdiği diğer bir hadiste ise, Mü'minlerin emiri Ali b. Ebî Tâlib, Peygamberimizden şöyle duyduğunu söylemiştir: “Dikkat edin, ilerde birtakım fitneler olacaktır.” “Kurtuluş nedir, ey Allah’ın Rasûlü?” diye sorulunca şöyle buyurdu: “Allah’ın kitabıdır. Onda sizden öncekilerin ve sizden sonrakilerin haberleri vardır. Aranızda nasıl hükmedeceğiniz onda açıklanmıştır. O, oyun eğlence değil, hak ile batılı kesin hatlarıyla birbirinden ayırandır. Onu büyüklerek terk edenin Allah belini kırar. Ondan başkasında hidayet arayanı Allah saptırır. O Allah’ın kopmaz sağlam ipidir. O hikmet dolu zikirdir. O dosdoğru yoldur. O kendisiyle arzuların kayıp sapmadığı, onunla konuşan dillerin yalan yanlışla bulaşmadığı, ilim adamlarının kendisine doyup kanmadığı, çok okumakla eskimeyen, eşsizliği bitip tükenmeyen bir kitaptır. Onu dinleyen cinler şöyle demekten kendilerini alamamışlardır: *“Doğrusu biz, doğru yola ileten eşsiz güzellikte bir Kur’ân dinledik ve ona iman ettik.”*²¹⁰ Onunla konuşan doğru söylemiş olur. Onunla amel eden ödüllendirilir. Onunla hükmeden, adaletli davranmış olur. Ona çağıran, doğru yola çağırmış olur.”²¹¹ Yine müellif bu hadis ile ilgili olarak “Tirmizî tarafından rivayet edilmiş garîb hadistir.”²¹² şeklinde değerlendirme yapmıştır.

2. Makam: Kur’ân’ı Öğrenen Kişilerin Fazileti

Abdülmeccîd Efendi bu makamda “Kime Kur’ân’ın üçte biri verilmişse nübüvvetin üçte biri, kime Kur’ân’ın yarısı verilmişse nübüvvetin yarısı, kime de Kur’ân’ın tamamı verilmişse nübüvvetin tamamı verilmiştir. Ancak ona vahiy gönderilmez...” şeklinde devam eden bir rivayeti zikretmiş, kaynak ve metin-senet ile ilgili herhangi bir yorum yapmamıştır.²¹³

3. Makam: Kur’ân’ı Ezberleyenlerin Fazileti

Müellif, Hz. Ali’den gelen bir rivayete yer vermiştir. Peygamberimiz (s.a.v.): "Kim Kur’ân’ı okur, ezberler, helâl kıldığı şeyi helâl kabul eder, haram kıldığı şeyi de haram kabul ederse, Allah o kimseyi cennete koyar. Ayrıca ailesinden hepsine cehennem şart olmuş bulunan on kişiye şefaatçi kılınır.”²¹⁴ Hadisin kaynak ve senedi ile ilgili bir bilgi bulunmamaktadır. Rivayetin arkasından beş beyitlik (Arapça) bir şiir ve müellif tarafından yapılan tercümesi ile bu makam tamamlanmıştır.²¹⁵

²¹⁰ Cin 72/1-2.

²¹¹ Tirmizî, “Fazâilü’l-Kur’ân”, 14.

²¹² Amâsî, *Makâmâtül mücevidîn*, 3a-4a.

²¹³ Amâsî, *Makâmâtül mücevidîn*, 4a.

²¹⁴ Tirmizî, “Fazâilü’l-Kur’ân”, 13; İbn Mâce, “Mukaddime”, 17.

²¹⁵ Amâsî, *Makâmâtül mücevidîn*, 4b.

4. Makam: Kur’ân’a Tâbi Olan Kimsenin Fazileti

Abdûlmecid Efendi bu makamda İbn Abbas’tan (r.a.) nakledilen şu rivayete değinmiştir: Kim Kur’ân okur ve ona tabi olursa Allah onu dalaletten hidayete erdirir ve onu kıyamet gününde kötü hesaptan korur. Nitekim Allah (c.c.) “*Eğer tarafımdan size bir yol gösterici (kitap) gelir de kim benim yol göstericime uyararsa artık o, ne (dünyada) sapar ne de (ahirette) sıkıntı çeker.*”²¹⁶ demiştir.²¹⁷

5. Makam: Kur’ân’ı Dinleyenlerin Fazileti

Müellif bu makamda “*Kur’an okunduğu zaman onu dinleyin ve sessiz durun ki rahmete nâil olasınız.*”²¹⁸ ayetine yer vermiştir.²¹⁹

6. Makam: Kur’ân’ı Namazda Okuyan Kimsenin Fazileti

Bu makamda Abdullah b. Amr’ın şu rivayetine yer vermiştir: Peygamberimiz (s.a.v.) şöyle buyurmuştur: “Kim geceyi on ayet okuyarak ihya ederse gafiller arasına yazılmaz. Kim de yüz ayetle gecesini ihya ederse ‘kânitîn’ arasına yazılır. Kim de bin ayet okuyarak geceyi ihya ederse ‘mukantirîn’ zümresine yazılır.”²²⁰ Müellif, Hadisle ilgili kaynak bilgisine yer vermemiştir.²²¹

7. Makam: Kur’ân Ehlinin (Hamele-i Kur’ân) Fazileti

Müellif burada kıyamet gününde Kur’ân ehlinin, sorgulama bitinceye kadar minberlerde oturacağı, üzülmeyeceği ve develer üzerinde cennete taşınacağını haber veren hadisi²²² zikrettikten sonra ehl-i tahkîk ve ehl-i irfana göre hamele-i Kur’ân olan kimselerin “Kur’ân’ın manasını kavrayan, içindekilerle amel eden, geçici dünyalıklardan uzak duran, bâkî olan ahiret için çalışıp çabalayan, üzülmeyecek ve mahzun olmayacak olan ve kendilerini Allah’a adayan, rabbânî alimler” şeklinde tarif edildiğini belirtmiştir. Müellif, Âlim Rabbânî’nin hamele-i Kur’ân olanların şu altı meseleyi iyi bilen kişiler olduğunu söylediğini belirtmiştir:

- Dünyanın fânî olduğunu bilir ve ondan uzak durur.
- Âhiretin bâkî olduğunu bilir ve ona yönelir.

²¹⁶ Tâhâ 20/123.

²¹⁷ Amâsî, *Makâmâtül mücevvidîn*, 4b-5a.

²¹⁸ A’râf 7/204.

²¹⁹ Amâsî, *Makâmâtül mücevvidîn*, 5a.

²²⁰ Ebû Dâvûd, “Salât”, 326.

²²¹ Amâsî, *Makâmâtül mücevvidîn*, 5a.

²²² Ebu’l-fazl Abdurrahman er-Râzî, *Fezâilü’l-Kur’ân*, (Beyrut: Dâru’l-Beşâiri’l-İslâmiyye 2010), 160.

- Kendisine gelen bütün nimetlerin, Allah'tan geldiğini bilir ve şükreder.
- Kendisine gelen bütün belâların Allah'tan geldiğini bilir ve sabreder.
- Ölümden kurtulmanın imkânsız olduğunu bilir ve ölüm gelmeden önce salih ameller ve güzel ahlakla ölüme hazırlık yapar.
- Bütün mekanların Allah'a ait olduğunu ve Allah'ın her türlü hareketi ve sükûnu gördüğünü bilir, dünya ve ahiret saadetini kazanabilmek için bütün hal ve hareketlerinde edepli olmaya dikkat eder.²²³

8. Makam: Kur'ân'ı Öğrenme ve Öğretmenin Fazileti

Bu makamda şu rivayete yer vermiştir: Ebû Hüreyre'den (r.a.) nakledildiğine göre Peygamberimiz (s.a.v.) şöyle buyurmuştur: “Ey Ebû Hüreyre! Kur'ân'ı öğren ve onu insanlara öğret. Ölüm sana gelinceye kadar bu hal üzere devam et. Sen bu haldeyken ölürsen, Müslümanların Kabe'de hac yaptıkları gibi Melekler de senin kabrini haccederler. Yani Müslümanların Kabe'yi tavaf ettikleri gibi Meleklerin senin kabrini tavaf ettiklerini görürsün.”²²⁴ Hadisin kaynağı belirtilmediği gibi sıhhatiyle ilgili de açıklama yapılmamıştır.²²⁵

9. Makam: Kur'ân Dersi Yapan Kişinin Fazileti

Abdülmeccid Amâsî bu makamda Muaz b. Cebel'den (r.a.) gelen şu rivayete yer vermiştir: Bir seferde Rasûlullah (s.a.v.) ile beraberdim. “Ya Rasûlallah! Bize faydası olacak bir şey söyle” dedim. Şöyle buyurdu: “Eğer mutlu insanlar gibi yaşamak, şehîd olarak ölmek, haşr gününde kurtulmak, o sıcak günde gölgelenmek ve sapkınlık gününde hidayette olmak isterseniz Kur'ân eğitim ve öğretimi ile meşgul olunuz. Çünkü bu Rahmân'ın sözüdür, şeytandan korunmadır, mizanda üstünlük ve öncelik sebebidir.”²²⁶ Müellif bu hadislerin tamamının *Tefsîru'l-Allâmî*'den²²⁷ nakledildiğini belirtmiştir.²²⁸

10. Makam: Kur'ân Tilâvetinin Keyfiyeti

²²³ Amâsî, *Makâmâtül mücevvîdîn*, 5b-6a.

²²⁴ İbnü'l-Kâsîh el-Uzrî el-Bağdâdî, *Sirâcül-karî'l-mübtedî* (Beyrut: Kütübü's-Sekâfiyye, 1999), 6.

²²⁵ Amâsî, *Makâmâtül mücevvîdîn*, 6a.

²²⁶ Ebu İshâk Ahmet b. İbrâhîm es-Sa'lebî, *el-keşfü ve'l-beyân an tefsîri'l-Kur'ân* (Cidde: Dâru't-tefsîr, 2010), 2/235.

²²⁷ Kutbuddîn eş-Şîrazî'nin (ö. 710/1311) *Fethu'l-mennân fî tefsîri'l-Kur'ân* adlı tefsiridir. Bu esere ileride değinilecektir.

²²⁸ Amâsî, *Makâmâtül mücevvîdîn*, 6b.

Müellif bu makam ile ilgili uzun tahlillerde bulunmuştur. Önce Peygamberimizin Kur’ân okuması ile ilgili rivayetlerden bahsetmiş, kıraat ve tefsir alimlerinin yorumlarına yer vermiş, daha sonra şu kavramlar ile ilgili değerlendirmeler yapmıştır:

Tatrîb (تطريب): Ses perdelerini değiştirmek, medleri gereğinden fazla çekmek, medli olmayan yerleri uzatmak.²²⁹

Nebr (نبر): Herhangi bir hece veya kelimeyi, öbür hece veya kelimelere göre daha baskılı söylemek²³⁰ yani namazda yüksek sesle okumak.

Lahn (لحن): Nağme, ezgi, melodi.²³¹

Tercî‘ (ترجيع): Geri çevirmek, döndürmek, sesi titretmek, nağme yapmak, sesi boğazda tekrar etmek.²³²

Müellif, bu okuma çeşitlerinde mana değişmezse namazın bozulmayacağı, değişirse namazın da bozulacağını ifade etmiştir. Namaz dışı okumalarda ise ihtilaf olduğunu, genel anlamda mekruh kabul edilirken, manayı anlaşılmaz hale getirinceye kadar sesleri tekrar etmek ve tercîâtı çoğaltmanın haram olup caiz olmadığı hususunda alimlerin ittifak ettiklerini belirtmiştir. Daha sonra Kur’ân’ı yüksek sesle, tatrîb ve lahn ile okumanın caiz olduğu görüşünü savunanları ele almış, delillerini sıralamıştır. Sonunda Müellif, Kur’ân’ın lahn yani makam ile okunmasının olumsuz sonuçlarının olduğunu belirtmiş, tertil ile okunması gerektiği üzerinde durmuştur.²³³

11. Makam: Riyâ İçin Kur’ân Okuyan, Savaşan ve İnfak Edenlerle İlgili Tehditler

Abdülmecîd Efendi bu makama “فَمَنْ كَانَ يَرْجُوا لِقَاءَ رَبِّهِ فَلْيَعْمَلْ عَمَلًا صَالِحًا وَلَا يُشْرِكْ بِعِبَادَةِ رَبِّهِ” “Artık her kim rabbine kavuşmayı bekliyorsa dünya ve âhirete yararlı iş yapsın ve rabbine ibadette hiçbir şeyi ortak koşmasın.”²³⁴ ayeti ile başlamış, akabinde Müslim’in *Sahîh*’inde yer alan bir hadis paylaşmıştır. Bu hadiste şehidin, Kur’ân öğreticisinin ve servet sahibinin riya için yaptıkları amellerden dolayı, kıyamet günü cehennemlik olacak ilk üç kişi

²²⁹ Çetin, “Tilavet”, 41/155-157.

²³⁰ Kadri Yıldırım, “Arap Dilinde ‘Nebr’ (Vurgu)”, *D. E. Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi* 17.cilt (2003), 163-191.

²³¹ Abdurrahman Çetin, “Lahn”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2003), 27/55-56.

²³² Asım Efendi, *Kamus Tercemesi* (İstanbul, 1304), 258.

²³³ Amâsî, *Makâmâtül mücevvidîn*, 6b-11b.

²³⁴ Kehf 18/110.

arasına gireceği haberi verilmiştir.²³⁵ Akabinde, yapılan amellerin Allah rızası için yapılması gerektiğine temas eden hadisleri sıralamıştır.²³⁶

12. Makam: Kur’ân Ehlinin Taşınması Gereken Özellikler

Müellif bu makama, Kur’ân ehlinin gece gündüz, açıktan veya gizli, namazda veya namaz dışında kendilerine Kur’ân kıraatını vazife edinmeleri gerektiğini, böyle olursa unutulmayacağını ifade ederek başlamıştır. İbn-i Ömer’den rivayet edildiğine göre Resûlullah (s.a.v.) şöyle buyurmuştur: “Kur’ân hafızı, devesi bağlı olan kişiye benzer. Eğer devesini sağlam bağlarsa elinde tutar, boş bırakırsa, onunla ilgilenmezse kaçıp gider.”²³⁷ Kur’ân ehli de böyledir. Gece gündüz Kur’ân’la meşgul olursa onu hatırında tutar. Onunla amel etmezse unuttur. Bu hadisten sonra Kur’ân ehli olan kimselerin Kur’ân’a hürmet adına, kendilerinde olması gereken özellikleri on beş madde halinde sıralamıştır. Bunlar şöyledir:

- Temiz olmalıdır, çünkü Rabbimiz “لَا يَمَسُّهُ إِلَّا الْمُطَهَّرُونَ”, “Ona temiz olanlardan başkası dokunamaz”²³⁸ buyurmuştur. Kur’ân tedrisiyle uğraştığı sürece misvak kullanmalı, ağız güzel kokmalıdır.
- Namazda değilse dik oturması, bir yere yaslanmaması gerekir. Kur’ân okurken kibleye yönelmelidir.
- Esnediği zaman okumayı bırakmalıdır. Çünkü okuma esnasında Allah’ın muhatabıdır ve O’nunla konuşmaktadır. Esnemek ise şeytandandır.
- Okumaya başlarken şeytandan Allah’a sığınması yani istiâze ve besmele ile başlaması gerekir. Kur’ân okuduğu esnada tilâvet, insan sözü ile kesilmemeli, tecvîd ve tertîl ile yapılmalı ki muhatabın düşünebilmesi, anlayabilmesi gerçekleşebilsin. Vaat ayetleri okunduğunda, Allah’a yönelmeli, O’nun lütfundan istenmeli, vaîd ayetleri okunduğunda ondan Allah’a sığınmalıdır.
- Okuyuş esnasında her harfin hakkı verilmeli ki lafız tam olarak ifade edilsin. Çünkü her harfe on hasene vardır. Okumayı bitirdiğinde Allah’ın doğru söylediğini, Peygamber’in tebliğ ettiğini ve kendisinin buna şahit olduğunu belirtmesi ve “صدق الله العظيم وبلغ رسوله الكريم ونحن على ذلك من الشاهدين” ifadesini söylemesi gerekir.

²³⁵ Müslim, “İmâre”, 152.

²³⁶ Amâsî, *Makâmâtül mücevvidîn*, 12a-13a.

²³⁷ Buhârî, “Fezâilü’l-Kur’ân”, 23; Müslim, “Müsâfirîn”, 226.

²³⁸ Vâkıa 56/79.

- Tilaveti bitirdiğinde Mushaf'ı açık bırakmamalı, üzerine başka ilimlerle ilgili kitaplar koymamalıdır. Mushaf en yüksekte olmalıdır.
- Okuma esnasında yüksek bir yere, bir taşın üzerine veya bir şeyin arasına koymalıdır.
- Kur'ân'a bir, iki, ya da birçok kez bakıp okumadığı günü geçmemelidir.
- Onun gözle ilgili olan hakkını vermesi gerekir. Çünkü göz nefse iletir. Sadır yani göğüs ile nefis arasında bir perde vardır. Kur'an göğüstedir. Kur'an'ı kalbin üstü ile okuduğunda, kulakları duyar ve onu nefse iletir. Sevgiyle baktığında göz ve kulak Kur'an'ı birlikte okumuş olurlar. En güçlü okuma böyledir. Bu durumda göz de kulak gibi hissesini almış olur. Bakarak okumak, bakmadan okumaktan daha faziletlidir. Devamında konu ile ilgili iki hadis nakletmiştir.
- Okuyan kişinin diğerlerinin yanında sesli okumaması gerekir. Böyle bir durumda karışıklık olur ki dinleme esnasında kızgınlık ve öfke ortaya çıkar. Bundan dolayı bazı fıkıhçılar, dinleme imkanını yok ettiği için toplu halde Kur'ân okumayı mekruh görmüşlerdir.
- Kur'ân-ı Kerim küçük ebatlı nüshalara değil, büyük hacimli nüshalara yazılmalıdır. Peygamberimizin “küçük Mushaf” ve “küçük mescid” denmesini nehyettiği rivayet edilmiştir.²³⁹ Bu yüzden “küçük sûre” denmez. O büyüktür. Bir kimse “küçük sûre” derse ona, “sen ondan daha küçüksün” denir. Çünkü Kur'ân'ın tamamı büyük ve yücedir.
- Günümüzde yapılan yeni camilerde olduğu gibi Kur'ân yere, duvarlara, cami ve evlerin tavanlarına yazılmamalıdır.
- Kur'ân okuyucusunun her kırk günde bir hatim yapması gerekir.
- Korunmak için Kur'ân'dan bir bölüm yazılmamalıdır. Sonra onunla helaya girer. Ancak gümüş vb. şeylerden yapılan kılıf içerisinde olursa caizdir. Çünkü bu durumda kişinin göğsünden sayılır.
- Yazılıp suyu içirildiğinde, her kimse için Allah'ın adı söylenmeli, niyeti sağlam olmalıdır. Allah niyeti ölçüsünde ona şifa verir.

Makamın sonunda, Kur'ân okuyan kişinin, hatmi bitirdiğinde ailesini ve çocuklarını bir araya getirmesinin müstehap olduğunu, birlikte dua etmelerinin güzel olacağını belirtmiş ve şu

²³⁹ Amâsî, *Makâmâtül mücevvîdîn*, 15b.

duayı eklemiştir: “Allah’ım! Kur’ân’ı bize dünyada yakîn, kabirde mûnis, kıyamette arkadaş, cehenneme karşı bir perde ve örtü, sıratı nûr ve ışık, cennette yoldaş eyle! Ey merhametlilerin en merhametlisi! Bize merhamet eyle! Hamd âlemlerin rabbi Allah içindir.”²⁴⁰

13. Makam: Kur’ân’ı Okuma Usullerine Uygun Olarak Okuyan Kişilerin Elde Edeceği Ecir ve Sevapların Çokluğu

Müellif bu makama iki hadis ile başlamıştır:

Hiz. Ömer’den gelen rivayete göre Peygamberimiz (s.a.v.) “Kim Kur’ân’ın tamamını i’râb ederek, yani Kur’an’ı kelime kelime açıklayıp anlayarak, bilinmeyen kelimelerin mânasını araştırıp öğrenerek okursa her harfine kırk hasene vardır. Bir kısmını i’râb ederek okursa yirmi hasene, i’râb etmeden okursa her harfine on hasene vardır.”²⁴¹ Yine İbn Ömer’den (r.a.) rivayet edildiğine göre Resûlullah (s.a.v.) “Kim Kur’ân’ı i’râb etmeden okursa bir melek görevlendirilir. Her harfî için on hasene yazar. Eğer bir i’râb ile okursa iki melek görevlendirilir ve her harfine yirmi hasene yazarlar. Tamamını i’râb ile okursa dört melek görevlendirilir ve her bir harfî için yetmiş hasene yazarlar.”²⁴² Müellif, bu hadislerin kaynağı ve senedi ile ilgili bir yorum yapmamıştır. Abdülmecîd Amâsî Kur’ân-ı Kerim’i i’râb ile okumayı şu şekilde izah etmiştir:²⁴³ “Kur’ân’ı i’râb ile okumak, ‘lahn yapmadan fasih bir şekilde okumak’ demektir. Fasih bir şekilde okunduğunda “اعرب الرجل بحجته” denir. Kur’ân’ın nahiv kaidelerine uygun olarak okunmasıdır. Bu okuyuş İslâm’ın şiarlarındanıdır. Kur’ân’ı i’râb ile okumaktan kasıt, harfleri iyice belirginleştirmek ve kelimelerin aralarını açmak, müphem bırakmamaktır. Ayrıca bazı ayetleri düşünceyi harekete geçirmek, mananın iyice anlaşılabilmesini sağlamak ve ayetlerin nurlarıyla kalbi uyarmak için tekrar etmektir. Çünkü Nebî (s.a.v.) bazen bir ayet üzerinde durur, bir gece boyunca o ayeti tekrar ederdi.”²⁴⁴

Müellif daha sonra Vâkıa Sûresi’nin “*Ona ancak temiz olanlar dokunabilirler*”²⁴⁵ ayetini delil göstererek fakihlerin cünüp, hayızlı ve lohusa olanların Kur’ân okumalarını caiz görmediklerini belirtmiştir. Ancak abdestsiz okunması konusunda bir beis yoktur. Hiz. Peygamber’in (s.a.v.) heladan çıktıktan sonra Kur’ân okuduğunu, cünüp olanlar hariç, diğerlerini Kur’ân okumaktan menetmediğini ifade ederek şöyle söylemiştir: “Cünüp ve hayızlı olanların bir ayetten az bir şekilde Kur’ân okumalarında beis yoktur. Eğer kadın hoca çocuklara Kur’ân öğretmek isterse, ayetin yarısını öğretir, sonra susar ve arkasından ikinci yarısını öğretir. Bir defada ayetin tamamını okumaz. Hayızlı ve cünüp olan kimsenin tesbîh, tehlîl ve dua

²⁴⁰ Amâsî, *Makâmâtül mücevvîdîn*, 13a-16b.

²⁴¹ Süyûtî, Ebû'l-Fazl Celalüddîn Abdurrahmân b. Ebî Bekir es-Suyûtî, *Cem'u'l-cevâmî* (b.y.: Dâru's-Saadet li't-Tab', 2005), 9/756.

²⁴² Süyûtî, *Cem'u'l-cevâmî*, 9/764.

²⁴³ İ'râbü'l-Kur'ân' ile ilgili detaylı bilgi için bk. Abdülhamit Birışık, “İ'râbü'l-Kur'ân”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2000), 376-379.

²⁴⁴ Amâsî, *Makâmâtül mücevvîdîn*, 17a.

²⁴⁵ Vâkıa 56/79.

ayetlerini okumasında bir beis yoktur. Bunları Kur’ân niyetiyle okuması caiz değildir.”²⁴⁶ Makamı şöyle bir bilgi ile tamamlamıştır: “Kim Kur’ân okumak niyetiyle Mushaf’ı alır ve şu duayı yaparsa, Allah her harfine elli bin hasene verir.” Dua şöyledir:²⁴⁷

اللَّهُمَّ بِالْحَقِّ أَنْزَلْتَهُ وَبِالْحَقِّ نَزَلَ. اللَّهُمَّ عَظِّمْ فِيهِ رَغَبَتِي. وَاجْعَلْهُ نُورًا لِبَصَرِي. وَشِفَاءً لِبَدْنِي. اللَّهُمَّ زَيِّنْ بِهِ لِسَانِي. وَجَمِّلْ بِهِ وَجْهِي. وَقَوِّ بِهِ جَسَدِي. وَارْزُقْنِي تِلَاوَتَهُ أَنْاءَ اللَّيْلِ. وَأَطْرَافَ النَّهَارِ. وَاحْشُرْنِي مَعَ النَّبِيِّ مُحَمَّدٍ سَيِّدِ الْمُرْسَلِينَ. وَآلِهِ وَأَصْحَابِهِ الطَّاهِرِينَ. بِرَحْمَتِكَ يَا أَرْحَمَ الرَّاحِمِينَ.

14. Makam: Kur’ân’ı Teennî ile Okumanın Fazileti

Abdülmeccid Amâsî bu makama Selâm el-Havâss’ın sözüyle başlamıştır.

El-Havvâs şöyle demiştir: “Kur’ân okuyordum, fakat tat alamıyordum. Kendi kendime dedim ki ‘Sanki Peygamberimiz’den (s.a.v.) dinliyormuş gibi oku!’ Biraz halâvet geldi. Dedim ki ‘Cebrâil (a.s.) peygamberimize indirirken duyar gibi oku!’ Halâvet arttı. Yine dedim ki ‘Onu söylerken sanki sen Allah’tan (c.c.) dinliyormuşsun gibi oku!’ Halâvetin tamamı geldi.”²⁴⁸

Daha sonra Hz. Ali (r.a.) ve Enes b. Mâlik’in (r.a.) konu ile ilgili ifadelerine yer vermiştir.²⁴⁹

15. Makam: Mü’min ve Münafıkların Kur’ân’ı Okuyup/Okumamaları ile İlgili Misal

Abdülmeccid Efendi bu makamda Buhârî ve Müslim’in ittifakla Ebû Mûsa’dan rivayet ettikleri hadise yer vermiştir. Hadiste Peygamberimiz (s.a.v.) şöyle buyurmuştur:

Kur’ân okuyan mü’min kokusu hoş, tadı güzel bir portakal gibidir. Kur’ân okumayan mü’min de tadı güzel, kokusu olmayan hurma gibidir. Kur’ân okuyan münafık kimse kokusu güzel, tadı acı olan fesleğen gibidir. Kur’ân okumayan münafık kimse ise tadı acı, kokusu da olmayan Ebu Cehil karpuzu gibidir.²⁵⁰

Akabinde Kur’ân okumada mahir olanların “sefere” denilen kerîm ve itâatkar meleklerle beraber olduğunu ve Kur’ân’ı güçlük çekerek, kekeleyerek okuyana ise iki kat ecir verileceğini haber veren hadislere yer vermiş, daha sonra Kur’ân’ın önemine değinerek makamı sonlandırmıştır.²⁵¹

²⁴⁶ Amâsî, *Makâmâtül mücevvîdîn*, 17b.

²⁴⁷ Amâsî, *Makâmâtül mücevvîdîn*, 18a.

²⁴⁸ Ebu’l-Kâsım İsmâil b. Muhammed el-İsbahânî, *Siyeru’s-selefi’s-sâlihîn* (Beyrut: Dâru’l-Kütübi’l-İlmiyye, 2004), 498-499. İlgili kaynaktan etbâu’t-tâbiünden olan şahsın ismi Sâlim el-Havâss olarak verilmektedir.

²⁴⁹ Amâsî, *Makâmâtül mücevvîdîn*, 18b.

²⁵⁰ Buhârî, “Fezâilü’l-Kur’ân”, 17, 36; Müslim, “Salâtü’l-Müsâfirîn”, 243.

²⁵¹ Amâsî, *Makâmâtül mücevvîdîn*, 19a-19b.

16. Makam: Kur’ân’ı Öğrenme ve Öğretmenin Fazileti ile Unutmanın Kabahati

Müellif bu makama Osman b. Affân’dan (r.a.) gelen rivayetle başlamıştır. İlgili rivayete göre Peygamberimiz (s.a.v.) şöyle buyurmuştur: “Sizin en hayırlınız Kur’ân’ı öğrenen ve öğretendir.”²⁵² Makam bu hadis-i şerif ile başlamış, devamında Kur’ân okuyup onunla hüküm veren ve onunla amel eden kimsenin, kıyamet günü anasına ve babasına, ışıķı dünya evlerindeki güneşin ışıķından daha güzel, parlak bir taç giydirileceğİ²⁵³ hadisi ilave edilmiş, Müslümanın evinin Kur’ân’dan pay ve hisse alması gerektiğİ belirtilmiştir. Kur’ân’ı senede iki defa okuyan kimsenin, onun hakkını vermiş olacağı, çünkü Nebi (s.a.v.) vefat ettiğİ sene Cebrâil’e iki defa okumuş olduğİ haber verilmiştir. Daha sonra Enes’ten (r.a.) rivayetle Peygamberimizin (s.a.v.) “Ümmetimin günahları bana arz edildi. Kendisine bir ayet veya sûre öğretildiğİ halde, bunu unutan kişinin günahından daha büyük günah görmedim.”²⁵⁴ şeklinde hadisi zikredilmiş, fakihlerin buradaki unutmaktan maksadın “Mushaf’tan okuyamayacak hale gelmek” olduğİnı söylediklerine işaret etmiştir.

Müellif, Kur’ân kıraati ile meşgul olan kimseye selam vermenin gerekmediğİnı, eğer selam verilirse alması gerektiğİnı ifade etmiştir. Zira selamı almak farz kılındığİ halde Kur’ân okumak böyle değİldir. Selam verilmeyecek durumları ise şu şekilde ifade etmiştir: “Beş yerde selam verilmez. Sesli Kur’ân okunduğİnda, ilmî müzakere yapıldığİnda, ezan ve kamet esnasında, Cuma ve bayram hutbeleri okunurken, insanların hepsinin aynı anda namaz kıldığİ sırada. Bu hallerde selam vermek mekruh ve günahdır. Namaz ve hutbe haricinde, duyan kişinin selamı alması gerekir.” Müellif ayrıca bu bilgileri nazma dökmüştür.²⁵⁵

Abdölmecid Efendi, Kur’ân öğretmekle ilgili şu açıklamaları yapmıştır: “Bil ki üç türlü Kur’ân öğretilir: Birincisi hasbî olarak sırf Allah rızası için, bir karşılık almadan öğretmek. İkincisi ücret karşılığında öğretmek. Üçüncüsü ise şartsız olarak öğretmek. Kim sırf Allah rızası için öğretirse Melikü’l-Allâm olan Allah’ın katında büyük bir mükafat ile ödüllendirilir. Ameli ise peygamberlerin ameli gibidir.

Müellif, ücret karşılığİ öğretmek konusunda alimlerin farklı görüşlerine temas etmiştir. Bir kısmı, hocanın ücret almasının caiz olmadığİnı söylemişlerdir. Çünkü Nebî (s.a.v.) şöyle

²⁵² Tirmizî, “Fezâilü’l-Kur’ân”, 15.

²⁵³ Ebu Dâvûd, “Salât”, 14.

²⁵⁴ Ebu Dâvûd, “Salât”, 16; Tirmizî, “Fezâilü’l-Kur’ân”, 19.

²⁵⁵ Amâsî, *Makâmâtül mücevvîdîn*, 20a.

buyurmuştur: “Bir ayet bile olsa benden başkalarına tebliğ ediniz.”²⁵⁶ Bu yüzden Allah, Resûlüne tebliğ görevini vacip kıldığı gibi ümmetinin tebliğ etmesi de vaciptir. Aynı şekilde Peygamberin ücret alması caiz olmadığı gibi ümmetin ücret alması da caiz değildir. Efdal olan hocanın, Kur’ân öğretmek için değil, ezber ve yazmayı öğretmek için ücreti şart koşmasıdır. Eğer Kur’ân öğretmek için şart koşarsa ücretin ödenmesinde bir beis yoktur. Çünkü son dönem alimleri buna cevaz vermişlerdir. Zamanımızda buna cevaz verilmezse Kur’ân raflara terk edilir.

Üçüncü husus ise şart koşmaksızın Kur’ân öğretir ve kendisine verilen hediye kabul ederse bütün alimlere göre caizdir. Çünkü Nebî (s.a.v.) bir muallim idi ve hediye kabul ederdi.²⁵⁷

17. Makam: Kur’ân’ın Mahluk Olup Olmaması ile İlgili Görüşler

Abdülmecid b. Nasûh bu bölümde Kur’ân’ın mahluk olup olmaması ile ilgili alimlerin görüşlerini sıralamıştır. İlk olarak Bişr b. Gıyâs (ö. 218/833) ve ona tabi olanların “Kur’ân’ın mahluk ve Mushaflarda yazılmış olduğu” görüşüne yer vermiştir. Sonra Muhammed b. Kerrâm (ö. 255/869) ve takipçilerinin “mahluk olmadığı ve Mushaflarda yazılmadığı” fikrini benimsediklerini ifade etmiş, daha sonra Cehm b. Safvân (ö. 128/745) ve onun gibi düşünenlerin ise, vahyedilmesi ve indirilmesi hakkında “mahluk ya da mahluk değildir” şeklindeki düşüncelerini belirtmiştir. Son olarak İbrahim b. Yusuf (ö. 779/1377) ve ona tabi olanların; “O Mushaflarda yazılmıştır, mahluk değildir.” şeklindeki görüşlerinin en doğru olduğuna vurgu yapmıştır.

Daha sonra konu ile ilgili geniş tahliller yapmıştır. Bunlardan bir kısmı şöyledir:

“Kur’ân mahluktur!” diyen kişi “خَالِقُ كُلِّ شَيْءٍ”, “Her şeyin yaratıcısıdır.”²⁵⁸ ayetini delil alır. Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur: “إِنَّا جَعَلْنَاهُ قُرْآنًا عَرَبِيًّا”, “Biz onu Arapça bir Kur’ân yaptık.”²⁵⁹ yine “مَا يَأْتِيهِمْ مِنْ ذِكْرٍ مِنْ رَبِّهِمْ مُحْدَثٍ”, “Ne zaman rablerinden kendilerine yeni bir ihtar gelse...”²⁶⁰ ayetleri bu görüşe delildir. “Kur’ân mahluk değildir!” diyenlere gelince İbn Abbas (r.a.) “قُرْآنًا عَرَبِيًّا غَيْرَ ذِي عَوَجٍ”, “Hiçbir eğriliği bulunmayan Arapça bir Kur’an olarak indirdik.”²⁶¹ ayetini, “yani mahluk olmayan” demektir şeklinde yorumlamıştır. Süfyan b. Uyeyne (ö. 198/814), “أَلَا لَهُ الْخَلْقُ وَالْأَمْرُ”, “Dikkat edin, yaratmak da emretmek de yalnız Ona mahsustur.”²⁶² ayeti ile ilgili olarak, “Halk yaratma, emr ise

²⁵⁶ Buhârî, “Enbiyâ”, 50. Tirmizî, “İlim”, 13.

²⁵⁷ Amâsî, *Makâmâtül mücevvîdîn*, 19b-21b.

²⁵⁸ Zümer 39/62.

²⁵⁹ Zuhuf 43/3.

²⁶⁰ Enbiyâ 21/3.

²⁶¹ Zümer 39/28.

²⁶² A’râf 7/54.

mahluk olmayan Kur’ân’dır.” demiştir. Abdullah b. Mübarek (ö. 181/797) ise, “Kim Kur’ân mahluktur derse kafir olmuştur, onu öldürün!” demiştir. Müslümanların Allah’tan başkasına sığınması nehyedilmiştir. Allah’ın sözleri ile sığınıldığında Kur’ân’ın mahluk olmadığı sabit olur. Çünkü Allah’tan başkasına sığınılması bir şey ifade etmez. Müellif bu makamda tahlil ve değerlendirmelerini sürdürmüş ve konu ile ilgili tartışmaları özetlemiştir.²⁶³

18. Makam: Kur’ân Ehli Olup Sonra İsyan Eden Kimselerle İlgili Tehditler

Abdülmecîd Efendi bu bölümde, konu ile ilgili hadislerle ve alimlerin sözlerine yer vermiştir. Hadislerden iki tanesi şöyledir: Resûlullah’tan (s.a.v.) şöyle rivayet edilmiştir: “Kur’ân okuyan kişi ne ihtiyacı varsa karşılığını Allah’tan istesin. Zira birtakım insanlar zuhur edecek, onlar Kur’ân okuyup, okudukları mukabilinde halktan (dünyalık) isteyecekler.”²⁶⁴ Müellif hadisin râvisi ve kaynağı hakkında bilgi vermemiştir.

Ebu Hüreyre’den (r.a.) gelen başka bir rivayete göre Peygamberimiz (s.a.v.) şöyle buyurmuştur:

Allah üç şeyden razı olur, üç şeyi hoş görmez. Yani üç şeyi emreder, üç şeyi yasaklar. Başkasını ortak koşmadan Allah’a kulluk etmenizden, O’nun ipine sımsıkı sarılmanızdan ve yönetici olarak tayin ettiğiniz başkan ve sultanlara karşı iyi davranmanızdan razı olur. İyi davranmaktan maksat buyruklarına uymak, muhalefet etmemek, onlar için dua etmek, itaat ve muhalefette öncekilerin yaptığı gibi yanlış emirlerine karşı hediye talebini hissettirmekte aşırı gitmemek. Dedikodudan, yani gerekli gereksiz bir fayda veya karşılığı olmayan konuşmadan, çok soru sormaktan yani insanların sorduğu ya da onlara sorulan boş ve anlamsız sorulardan, mal zayiinden, yani israf ederek ve günaha vesile olan harcamalardan razı olmaz.”²⁶⁵

Müellif hadisin *Sahih-i Müslim*’de yer aldığını ifade etmiştir.

Ayrıca alimlerin konu ile görüşlerine de yer vermiştir. Bunlardan bazıları şöyledir:

Fudayl b. İyâz (ö. 187/803) şöyle söylemektedir: “Sahib-i Kur’ân Allah’a isyan ile meşgul olursa, Kur’ân kalbinden çıkar, bir kenara çekilir ve ‘Beni bunun için mi taşıdın?’ der.” Safvan b. Süleym (ö. 132/749) ise “Kur’ân kıraati meleklerin ve nebîlerin şefaatinde daha eftaldir.” demiştir. Şa’bî de (ö. 104/722) şöyle demiştir: “Dil, kulak ile kalb arasında bir dengedir. Kur’ân oku ki kulağın dinlesin, kalbin anlasın.” Hz. Aişe (r.a.) yatağına uzandığında “Temcîdi (övmüş olanı) getirin” derdi. Kendisine Mushaf verilir, göğsüne koyar ve onunla teselli bularak uyurdu.²⁶⁶

²⁶³ Amâsî, *Makâmâtül mücevvîdîn*, 21b-23a.

²⁶⁴ Tirmizî, “Sevâbu’l-Kur’ân”, 20.

²⁶⁵ Müslim, “Akdiye”, 5.

²⁶⁶ Amâsî, *Makâmâtül mücevvîdîn*, 23b.

19. Makam: Ahir Zamanda Karşılaşılabilecek Güçlüklerle İlgili Kur’ân’a Başvurma

Abdülmecid Efendi, bu makamda şöyle bir rivayete yer vermiştir:

İbn Mes’ûd (r.a.) şöyle demiştir: “Resûlullah’ın (s.a.v.) ayrılığının yaklaştığı sırada Âişe annemizin evinde toplandık. Allah Rasûlü gözleri yaşlı bir şekilde bize baktı ve şöyle dedi: ‘Merhaba! Allah’ın selamı üzerinize olsun. Size Allah’a karşı kulluğunuzun bilincinde olmanızı ve O’na itaat etmenizi tavsiye ediyorum.’ Dedik ki: ‘Ey Allah’ın Rasûlü! Sen Rabbimizin elçisi, birliğimizin ışığı, işlerimizin idarecisisin. Sen gidersen biz işlerimizde kime müracaat ederiz?’ O şöyle buyurdu: ‘Size gecenin içerisinde gündüz gibi bembeyaz bir delil, hüccet bıraktım. Biri konuşan, diğeri susan iki öğütçü. Konuşan Kur’ân, susan ölümdür. Siz bir işinizde müşkül duruma düştüğünüzde Kur’ân’a ve sünnete müracaat edin. Kalpleriniz katılaştığında, ölümlerin halleri ile onu yumuşatın.’²⁶⁷

Müellif, hadisle ilgili bir değerlendirme yapmamıştır.

20. Makam: Kur’ân’ın Tefsiri Te’vîli İnzâli Tenzîli Mekkî ve Medenî Olması

Müellif bu makama, ilimlerin kendilerine lazım olacak her bilgiyi Kur’ân’dan aldıklarını ifade ederek başlamış ve Abdullah b. Abbâs’ın şu sözüyle devam etmiştir: “Bir şey öğrenmek istediğinizde Kur’ân’a başvurunuz. Çünkü öncekilerin (geçmişin) ve sonrakilerin (geleceğin) bilgisi ondadır.” Abdülmecîd b. Nasûh tefekkür ve tedebbürle Kur’an incelendiği takdirde, arayan kişinin bulmak istediği şeyi Kur’ân’da bulacağına vurgu yapmıştır.

Tefsir ve te’vil hakkında şu açıklamaları yapmıştır: “Tefsir; keşfetmek ve açıklamak, ayetin manasına en ince ayrıntılarına kadar ulaşmak; konusunu, durumunu, hikayesini ve açık bir delil ile ayetin nüzül sebebini bilmektir. Te’vîl ise aslen dönüştürmektir. Ayeti zahiri manasını, Kitap ve Sünnet’in ruhuna uygun olarak ortaya çıkabilecek muhtemel manalara sarf etmektir. Misal olarak şu ayeti verebiliriz: “يُخْرِجُ الْحَيَّ مِنَ الْمَيِّتِ”, “O ölüden diriye çıkarır”²⁶⁸ Yumurtadan kuşu çıkarmak kastedilirse bu tefsir olur. Eğer, kafirden mü’mini veya cahilden alimi çıkarmak kastedilirse bu da te’vîl olur. Birinci yani tefsir için güvenilir, sika bir raviden dinlemiş olmak gerekir. Aksi durum, helaki gerektirir.”

Müellif inzâl ve tenzili ise şöyle özetlemiştir:

Muhakkik ulemâ ‘inzâl’ hakkında iki görüş belirtmiştir. Onlardan birincisi; Kur’ân’ın tamamının Levh-i Mahfûz’dan, yakın semanın meleğine -ki bu akl-ı faaldir- bir defada indirilmesidir. İkincisi ise Levh’den akla bir senede incek miktarın maslahata binaen bir defada indirilmesidir. Birinci görüşe göre akıldan, Nebi’nin (a.s.) kalbine yirmi ya da

²⁶⁷ Amâsî, *Makâmâtül mücevvîdîn*, 25b.

²⁶⁸ En’âm 6/95.

yirmi üç yılda -ki ihtilaf vardır- indirilmesidir. İkinci görüş ise Levh'den, Nebî'nin kalbine (a.s.) yirmi ya da yirmi üç yılda indirilmesidir. Tenzîl ise, ihtiyaç durumuna göre Cebrâîl vasıtasıyla, Hz. Peygamber'e vahyedilmesidir. Bu, iki yolla gerçekleşmiştir. Birincisi, maslahat gerektiğinde Nebî (s.a.v.), beşer suretinden melek suretine dönüşerek, Cebrâîl'den (a.s.) vahiy almıştır, bu zordur. İkincisi ise Cebrâîl kendi sûretinden insan sûretine dönüşür ve Peygamberimiz O'ndan vahiy alır. Tenzîlde tedricîlik vardır. Nüzûl ise Kur'ân'ın, aracısız bir şekilde doğrudan Hz. Peygamber'in kalbinde oluşmasıdır.

Müellif, nâsîh ve mensûh kavramlarını şu şekilde izah etmiştir:

Nâsîh ve mensûhu bilmeden tenzîl hakkında konuşulursa eksiklik oluşur. Nesih üç kısma ayrılır. Birincisi; yazının (hattın) ve mananın (hükmün) birlikte nesh edilmesidir. Misal: Allah Teâlâ, Übey b. Ka'b'ın Mushaf'ında 'Âdemoğlunun iki vadi dolusu altını olsa, üçüncüyü ister. Üç vadi olsa, dördüncüyü ister. Âdemoğlunun karnını ancak toprak doyurur. Allah tövbe edenin tövbesini kabul eder.' Şeklindeki ifade yer alır. İkincisi; yazının (hattın) nesh edilip hükmün bâki olması. Misal: Allah Teâlâ'nın şu ayetidir: 'الشَّيْخُ' 'والشَّيْخَةُ إِذَا زَنِيَ فَارْجُمُوهُمَا بِٱلْٱبْتِئَ نَكَالًا مِّنَ ٱللَّهِ وَٱللَّهُ عَزِيزٌ حَكِيمٌ' 'Zina eden yaşlı erkek ve kadını, Allah'tan bir ders olmak üzere taşıyınız. Allah, izzet ve hikmet sahibidir.' Üçüncüsü; yazı (hat) hariç hükmün nesh edilmesidir ki kıblenin emredilmesi buna örnektir. 'فَإِنَّمَا' 'تَوَلَّوْا فَنَمَّ وَجْهَ ٱللَّهِ' 'Nereye yönelirseniz yönelin, Allah'ın yüzü oradadır'²⁶⁹ ayetine göre namaz kılan Müslümanlar kible olarak diledikleri tarafa yönelebiliyorlardı. Sonra bu ayet 'فَوَلَّ وَجْهَكَ شَطْرَ ٱلْمَسْجِدِ ٱلْحَرَامِ وَحَيْثُ مَا كُنْتُمْ فَوَلُّوْا وُجُوهَكُمْ شَطْرَهُ' 'Yüzünü Mescid-i Haram tarafına çevir. Siz de nerede olursanız olun, yüzünüzü o tarafa çevirin'²⁷⁰ ayeti ile nesh edildi ve Kabe'ye dönülmesi kesinleşti.

Müellifin Mekkî-Medenî ile ilgili tespitleri ise şöyledir:

Âlimler, İslâm'ın ilk zamanlarında Allah'ın kullarına nasıl hitap ettiğinin farkına varmaları için hâmil-i Kur'ân'ın, âyetlerin Mekkî mi yoksa Medenî mi olduklarını bilmeleri gerektiğini söylerler. Bu bilgi, İslâm'ın son zamanlarında nelerle görevlendirildikleri, ilk dönemde nelerin farz kılındığı, son dönemde bunlara nelerin ilave edildiğinin farkına varabilmeleri için gereklidir. Kur'ân'ın çoğunda Medenî âyetler Mekkî âyetleri nesh etmiştir. Mekkî âyetin, Medenî âyeti nesh etmesi mümkün değildir. Çünkü nüzûl sırasına göre, nesh edilen âyetler, nesh eden âyetlerden öncedir. (Bu alıntının nereden yapıldığı dipnot düşülmemiştir)

Müellif makamın son bölümünde ise Kur'ân'la ilgili şu bilgileri paylaşmıştır:

Medine'de indirilen sûre sayısı Bakara, Âl-i İmrân, Nisâ, Mâide, Enfâl, Tevbe, Ra'd, Nahl, Hac, Nûr, Ahzâb, Ellezine keferû²⁷¹, Fetih, Hucurât, Hadîd, Mucâdele, Haşr, Mümtetine, Saf, Cumâ, Münâfikûn, Teğabün, Talak, Tahrîm, Lem yekûn²⁷², İzâ câe nasrullah, Kul hevallahü ehad, Muavvizâtân olmak üzere yirmi sekizdir. Bunların dışındakiler Mekke'de nazil olmuştur. Ancak Fatiha Sûresi hem Mekke hem de Medine'de olmak üzere iki defa nazil olmuştur. Allah (c.c.) şöyle buyurdu: "وَلَقَدْ آتَيْنَاكَ "سَبْعًا مِّنَ ٱلْمُنَآئِي وَالْقُرْآنَ ٱلْعَظِيمَ", "Andolsun, biz sana tekrarlanan yedi ayeti ve büyük Kur'an'ı

²⁶⁹ Bakara 2/115.

²⁷⁰ Bakara 2/150.

²⁷¹ Muhammed Sûresi.

²⁷² Beyyine Sûresi.

verdik.”²⁷³ Burada kastedilen Bakara, Âl-i İmrân, Nisâ, Mâide, En’âm, A’râf ve Enfâl sûreleridir ki bunlar “seb’u’t-tivâl” olarak adlandırılır. Yine “es-seb’u’l-mesânî Fâtîha Sûresi’dir.” görüşü de Abdullah b. Abbas’a aittir. Hz. Ömer, Hz. Ali ve İbn Mes’ûd ile İbn Abbas’tan nakledilen diğer bir rivayete göre “es-seb’u’l-mesânî” Fâtîha sûresidir. Zira Fâtîha her namazda ve her Kur’an okuyuşta başlangıç sûresi olarak tekrarlanmaktadır.²⁷⁴

Âlimlerin genel kabulüne göre Kur’ân’ın yarısı Kehf Sûresi’nden sonraki bölümdür. Yine âlimlerin geneli, Kur’ân’ın 1/3’lük kısmı “إِنَّمَا السَّبِيلُ عَلَى الَّذِينَ يَسْتَأْذِنُونَكَ وَهُمْ أَغْنَاءُ رَضُوا بِأَنْ يَكُونُوا”²⁷⁵ 2/3’lük kısmı “مَعَ الْخَوَالِفِ وَطَبَعَ اللَّهُ عَلَى قُلُوبِهِمْ فَهُمْ لَا يَعْلَمُونَ”²⁷⁶ 3/3’lük kısmı ise Kur’ân’ın sonuna tekabül ettiğini söylerler. Alimlerin çoğunluğuna göre Kur’ân’ın 1/4’lük kısmı yani birinci çeyreği, En’âm Sûresi’nin sonu, ikinci çeyreği Kehf Sûresi’nin sonu, üçüncü çeyreği Sâffât Sûresi’nin sonu, son çeyreği ise Kur’ân’ın sonudur. Sûrelerin âyet sayılarına da değinen müellif, Kûfelilere göre Kur’ân ayetlerinin sayısının altı bin iki yüz otuz olduğunu ifade etmiştir. Bu Hz. Ali’ye (r.a.) nispet edilen en doğru görüştür. Basralılara göre altı bin iki yüz dört ayet, Şamlılara göre altı bin iki yüz yirmi altı ayet, alimlerin geneline göre ise altı bin altı yüz altmış altı ayettir. Kur’ân’daki kelimelerin sayısı, yetmiş altı bin dört yüz otuz dokuzdur. Abdullah b. Mes’ûd’a (r.a.) göre Kur’ân-ı Kerim’de, üç yüz yirmi iki bin altı yüz yetmiş harf vardır.²⁷⁷

21. Makam: Kur’ân Okuyan Kişinin Bir Harfin “yâ” mı yoksa “tâ” mı Olduğu Konusunda Şüphe Ederse Kur’ân’ın Müzekker Olmasından Dolayı “yâ” İle Okuması Gerektiği

Müellif bu bölümde bazı genel değerlendirmeler yapmıştır:

Kur’ân okuyucusu Kur’ân’ın tamamını ‘yâ’ ile okusa hata etmiş olmaz. ‘tâ’ ile okursa hata etmiş olur. Bir harfin hemzeli mi yoksa hemzesiz mi olduğu konusunda şüphe ederse hemzeyi terk etsin. Şayet hemzeyi iskât etmiş olsa hata etmiş olmaz. Eğer hemzeli olmayan bir kelimeyi hemzeli okusa hata etmiş olur. Bir harfin vasl ile mi yoksa kat’ ile mi okunacağı konusunda şüphe ederse vasl ile okumalıdır. Kur’ân’daki bütün kat’ harfleri vasl ile okusa hata etmiş olmaz. Eğer mevsûl bir harfi kat’ ile okusa hata etmiş olur. Med ile mi yoksa kasr ile mi okunacağı konusunda şüphe ederse kasr ile okumalıdır.

²⁷³ Hicr 15/87.

²⁷⁴ Abdulhamit Birişik, “es-Seb’u’l-Mesânî”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2009), 36/261-262.

²⁷⁵ Tevbe 9/93.

²⁷⁶ Ankebût 29/43.

²⁷⁷ Amâsî, *Makâmâtül mücevvidîn*, 26b-31b.

Kur'ân'daki bütün medleri kasr ile okusa hata etmiş olmaz, ancak kasrı med yaparsa hata eder. Fethalı mı yoksa kesreli mi olduğunu bilmesi fethalı okuması gerekir.²⁷⁸

22. Makam: Kur'ân'ın İlk Defa Yazılması ve Bir Araya Getirilmesi

Abdülmeccid b. Nasûh bu makamda Kur'ân-ı Kerim'in yazılması ve bir araya getirilmesi hakkında özet bilgiler vermiştir. Kur'ân'ı ilk defa cem' eden Ebû Bekri's-Sıddîk (r.a.), Mushaf'ı ilk yazan kişinin de Zeyd b. Sâbit olduğunu vurgulamıştır. Hz. Ebû Bekir vefatına yakın bir zamanda yanında bulunan Mushaf'ı Hz. Ömer'e (r.a.) teslim etmiş, ondan da kızı Hafsâ almıştır. Daha sonra Kur'ân'ın okunması konusunda ihtilafların ortaya çıkması üzerine Hz. Osman (r.a.), Hafsâ'dan bu Mushaf'ı alıp kopya ettirmiştir. Ümmü'l-Mushaf olan Hz. Osman'ın Mushaf'ının kâtipleri şunlardır: Zeyd b. Sâbit, Abdullah b. Abbas, Abdullah b. Zübeyr, Abdullah b. Amr b. Âs, Abdullah b. Hâris b. Hişam el-Kureşîyyîn, Übey b. Ka'b, Saîd b. Âs, Abdurrahman b. Hâris. Alimlerin çoğunluğuna göre Hz. Osman dört Mushaf kopya ettirmiş, bunların üçünü Kûfe, Basra ve Şam'a göndermiş, birini ise kendi yanında alıkoymuştur. İsimleri zikredilen kâtipler Mushaf'ı noktasız, harekesiz ve i'rabsız bir şekilde yazmışlardı. Müellif bu makamda sahâbe ve tabiûn neslinden aktarılan “جرّدوا المصحف” “Mushafı (ondan olmayan şeylerden) tecrit ediniz, soyutlayınız” sözünü²⁷⁹ Hz. Peygamber'e nispetle zikretmektedir. Ne var ki bu durum Ebu'l-Esved ed-Düelî'ye kadar böyle gelmiştir. Sonrasında yeni okumaya başlayanlara kolaylık olsun diye, ilk defa Mushaf'ı noktalarla i'râb etmiştir.²⁸⁰

23. Makam: Kur'ân'ın Yedi Harf Olarak İndirilmesi

Müellif bu bölüme geniş yer ayırmıştır. Müslim ve Buhârî'nin ittifak ettiklerini belirttiği şu rivayeti nakletmiştir:

Mü'minlerin emiri Ömer b. Hattâb şöyle demiştir: ‘Bir kimsenin benim okuyuşumdan farklı olarak Furkân Sûresi'ni okuduğunu işittim. O kimseyi Resûlullah'a (s.a.v.) getirdim. Okudu. Peygamberimiz ‘Bu şekilde indirilmiştir.’ dedi. Sonra bana okuttu ve ‘Şüphesiz Kur'ân yedi harf üzere indirilmiştir. Kolayınıza geleni okuyun’ buyurdu.”²⁸¹

Abdülmeccid b. Nasûh devamında şu yorumu yapmıştır:

Denilir ki buradaki maksat, yedi rakamı ile sınırlandırmak değildir. Bilakis, genişletmek ve kolaylaştırmaktır. Çoğunluk ise maksadın ‘hasr’ olduğunu söylemişlerdir. Daha sonra bu hususta ihtilaf edilmiştir. Bir grup ise yedi rakamından maksadın vaad, vaîd, misaller,

²⁷⁸ Amâsî, *Makâmâtül mücevidîn*, 31b.

²⁷⁹ İbn Ebî Dâvûd, *Kitâbu'l-mesâhif*, thk. Muhammed b. Abduh (Kahire: el-Fârûku'l-Hadîse, 2011), 322-323.

²⁸⁰ Amâsî, *Makâmâtül mücevidîn*, 32a-33b.

²⁸¹ Buhârî, “*Fezâilü'l-Kur'ân*”, 5; Müslim, “*Salâtü'l-müsâfirîn*”, 270.

emir, nehiy ve mev'ızalar gibi anlamla ilgili olduğunu söylemişlerdir ki bu görüş tercih edilmemiştir. Diğerleri de yedi harften maksadın idğâm, izhâr, tefhîm, terkîk vb. tilavet şekilleri olduğu görüşündedirler. Çoğunluk, lafızlarla ilgili olduğu fikrindedirler. Bunlar; Kureyş, Hüzeyl, Hevâzin, Yemen, Benî Temîm, Tayy ve Sakîf gibi meşhur olan fasih lügatlerdir. Ancak bir kelimeye birliktelik sağlanmış değildir, bilakis farklılık arz etmektedir.²⁸²

Müellif “harf” hakkında şu değerlendirmeleri yapmıştır:

Ahruf”, harf kelimesinin çoğuludur. Lügate “bir şeyin kenarı” demektir. Buradaki anlamı hakkında farklı görüşler öne sürülmüştür. Onlardan bir kısmı “Yedi kıraat imamının seçtiği, tercih ettiği, bilinen yedi kıraattır.” derler. Diğer bir kısım ise “Kıraat farklılıklarından kaynaklanan ihtilaf çeşitleridir.” demişlerdir. Bu farklılıklar müfred ya da mürekkeb kelimelerde olabilir. İkinci olarak “takdîm” ve “tehir” de olabilir. Misal olarak şu ayet verilebilir; “وَجَاءَتْ سَكْرَةُ الْمَوْتِ بِالْحَقِّ”²⁸³, “وَجَاءَتْ سَكْرَةُ الْحَقِّ بِالْمَوْتِ” Birincisi, kelimenin varlığı veya yokluğu ile olabilir. Misal olarak “فَإِنَّ اللَّهَ هُوَ الْعَنِيُّ الْحَمِيدُ”²⁸⁴ âyetinde zamirle veya zamirsiz okunabilir. Ya da manası aynı olmakla birlikte bir kelime başka bir kelime ile değiştirilebilir. Misal olarak; “كَالْعَيْنِ الْمَنُفُوشِ”²⁸⁵ yerine “كَالصُّوفِ الْمَنُفُوشِ”²⁸⁶ gelmesi gibi. Veya kelimenin sonundaki harf farklı gelebilir. Misal: “وَوَطَّحَ مَنْضُودٍ”²⁸⁶ yerine “وَوَطَّحَ مَنْضُودٍ” gelmesi gibi. İ‘râbı değiştirilerek ref veya nasb şeklinde gelebilir. Örneğin “هِنَّ أَطْهَرُ لَكُمْ”²⁸⁷ veya “هِنَّ أَطْهَرُ لَكُمْ” gelmesi gibi. Ya da harf değişikliği ile gelebilir. Râ harfî ile zây harfinin değiştirilmesi şeklinde. Misal, “وَإِنظُرْ إِلَى الْعِظَامِ كَيْفَ” “وَإِنظُرْ إِلَى الْعِظَامِ كَيْفَ تُنْشِرُهَا”²⁸⁸ Ya da kelimenin yapısının değiştirilmesi ile olur. Misal, “بَعْدَ بَيْنَ أَسْفَارِنَا”²⁸⁹ yerine “بَعْدَ بَيْنَ أَسْفَارِنَا” şeklinde okunması gibi.²⁹⁰

Müellif, yedi harf ile ilgili farklı görüşleri belirttikten sonra ayetlerde bulunan bazı kelimelerle ilgili olabileceğini şu şekilde ifade etmiştir: “أَفِ لَكُمْ” kelimesi²⁹¹ yedi harf veya yedi vecih üzere okunur. Bunlar; ref (أَفْ), nasb (أَفْ), cerr (أَفْ), bu üç şekilde tenvinle (أَفْ، أَفَا، أَفَ) ve cezimli (أَفْ) olarak okunmasıdır ki toplam yedi vecih olur. Yine هَيَّاهُتْ هَيَّاهُتْ لِمَا تُوْعَدُونَ âyeti de²⁹² yedi vecih üzere okunur. Bunlar üç hareke, üç tenvin ve cezmdir. Bazı âlimler yedi harfin, emr, nehy, sakındırma (hazr), ibâha, geçmiş olayların haberleri, geleceğin haberleri ve temsiller olduğu görüşündedirler. Öne çıkan görüşe göre bu harflerin lehçelerinden maksat bütün Arap

²⁸² Amâsî, *Makâmâtül mücevvîdîn*, 33b.

²⁸³ Kâf 50/19.

²⁸⁴ Mümtehine 60/6.

²⁸⁵ Kâria 101/5.

²⁸⁶ Vâkıa 56/29.

²⁸⁷ Hûd 11/78.

²⁸⁸ Bakara 2/259.

²⁸⁹ Sebe’ 56/19.

²⁹⁰ Amâsî, *Makâmâtül mücevvîdîn*, 33b-34a.

²⁹¹ Ahkâf 46/17.

²⁹² Mûminûn 23/36.

kabilelerinin, okuma usul ve âdetleri nasılsa o şekilde kendi lehçeleriyle okumalarıdır. Meselâ; tefhim, terkîk, imâle, ihfâ ve idğâm vb.” (Burası metinden alıntıysa kaynak belirtilmeli)

Bazıları da yedi harfin kıraat imamlarından her birinin okuduğu yedi kıraat olduğu görüşündedirler. Müellif, kıraat imamları ile ilgili şu bilgileri verdikten sonra bu makamı sonlandırmıştır:

Sahâbe içerisinde yedi kurrâ imam olduğu belirtilir. Bunlar, Osman b. Affân, Ali b. Ebî Tâlib, Übey b. Ka'b, Abdullah b. Mes'ûd, Abdullah b. Abbâs, Zeyd b. Sâbit ve Ebû Hüreyre'dir. Hepsi kıraatlerini Resûlullah'tan (s.a.v.) almışlardır. Yine o dönemin büyük şehirlerindeki imamlar yedi tanedir:

1. Medine bölgesinin imamı Nâfi'dir. Kıraatını A'rec'den, Ebû Hüreyre'den, Übey b. Ka'b'dan, o da Resûlullah'tan (s.a.v.) almıştır. 169 yılında vefat etmiştir.
2. Mekke bölgesinin imamı Ebû Ma'bed Abdullah b. Kesîr'dir. Kıraatını Mucâhid'den, Abdullah b. Abbas'tan, o da Nebî'den (s.a.v.) almıştır. 125 yılında vefât etmiştir.²⁹³
3. Abdullah b. Âmir, Şâm bölgesi imamıdır. Kıraatını Muğîre b. Ebû Şihâb'dan, Osman b. Affân'dan, o da Resûlullah'tan (s.a.v.) almıştır. 118 yılında vefat etmiştir.
4. Basra bölgesinin imamı Ebû Amr b. Alâ'dır. Kıraatını Mucâhid'den, Saîd b. Cübeyr'den, İbn Abbas'tan, o da Resûlullah'tan (s.a.v.) almıştır. 190 yılında vefat etmiştir.²⁹⁴
5. Kûfe bölgesinin imamı Âsım'dır. Kıraatını Abdurrahman Sülemî'den, Osman b. Affân'dan, Ali b. Ebî Tâlib'den, İbn Mes'ûd'dan, Übey b. Ka'b'dan onlar da Resûlullah'tan (s.a.v.) almıştır. 126 senesinde vefat etmiştir.
6. Kûfe bölgesinin imamı Hamza'dır. Kıraatını İbn Ebî Leylâ, Minhâl b. Amr, Saîd b. Cübeyr, İbn Abbas'tan, o da Resûlullah'tan (sav) almıştır. 196 yılında vefat etmiştir.²⁹⁵
7. Kûfe bölgesi imamlarından biri de Kisâi Ali b. Hamza'dır. Kıraatını İbn Ebî Leylâ, Hamza b. Hubeyb ez-Ziyât, İbn Hâli'den, o da Resûlullah'tan (s.a.v.) almıştır. 189 senesinde vefat etmiştir.”²⁹⁶

24. Makam: Harflerin Sıfatları

Müellif, cehr-hems, rihvet-şiddet, beyniyye, itbak-infıtah, müstefile-müsta'liye, inhifâd-isti'lâ, kalkale, safir, izlak-ismat, leyyine, mükerrer, tefeşşi ve müstetîl sıfatlarının yanında şu sıfatlara da yer vermiştir:

²⁹³ Vefat tarihi 120/738 olarak belirtilmiştir. Bk. Tayyar Altıkulaç, “İbn Kesîr, Ebû Ma'bed”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1999), 20/131-132.

²⁹⁴ Vefat tarihi 154/771 olarak geçmektedir. Bk. Tayyar Altıkulaç, “Ebû Amr b. Alâ”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1994), 10/94-96.

²⁹⁵ Vefat tarihi 156/773 olarak tespit edilmiştir. Bk. Tayyar Altıkulaç, “Hamza b. Habîb”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1997), 15/511-513.

²⁹⁶ Amâsî, *Makâmâtül mücevidîn*, 33b-37b.

Munharif (منحرف): Bir harfi vardır. O da ”ل“ (lâm) harfidir. Sîbeveyh (ö. 180/796) şöyle demiştir: “Lâm, dilin ucuna meylederek, kendisiyle sesin aktığı şiddetli bir harftir.”

Hâvî (هوى): Bir harfi vardır. O da ”ا“ (elif) harfidir. Mahreci, sesinin havada genişlemesinden dolayı vâv ve yâ harflerinin mahrecinden daha geniş olduğu için hâvî olarak isimlendirilir.

Mebhût (مبهوت): ”ت“ (Tâ) harfinin sıfatıdır. Zayıf ve gizli (hafâ) olmasından dolayı mebhût olarak adlandırılır.

Şeceriyye (شجرية): Ağızda üst damaktan çıktığı için bu isim verilmiştir. Üç harftir; ”ج ش ص“. Müellif, şeceriyye bölgesinden çıkan harflerden, ”ص“ (sâd) harfi yerine ”ي“ (yâ) harfinin bulunmasının daha doğru olacağını belirtmiştir.

Esliyye (اسلية): Dilin ucundan (esletü’l-lisân) çıktığı için sıfata bu isim verilmiş olup üç harf için söz konusu edilmiştir: ”ص س ز“

Nat’ıyye (نطعية): ”ط د ت“ harfleridir.

Liseviyye (لثوية): Aynı şekilde üç harftir. Bunlar, ”ظ ذ ث“ harfleridir.

Zevlekıyye (ذولقية) (Dil ucu harfleri): Üç harftir. ”ر ل ن“ Dil ucundan başladığı için bu isim verilmiştir.

Şefeviyye (شفوية): ”ه“ harfi ile ”şefehiyye“ de denilir. Dört harfi vardır. ”و ف ث م“

Hevâiyye (هوائية) (Boğaz boşluğu harfleri): Üç harftir. ”ا و ی“

Cevfiyye (جوفية): Üç harftir. Hevâiyye harflerinin aynısıdır. Med ve lîn harfleridir. Mahrecin genişliğinden dolayı bu isim verilmiştir.

Leheviyye (لهوية) (Küçük dil harfleri): İki harftir. ”ق ك“ Çünkü başlangıç yeri küçük dil köküdür. O ağız tavanının sonunda yumuşak bir itbaktır. Çoğulu el-lehâ’dır.

Halkıyye (حلقية): Altı harftir. Bunlar; ”ه و ح خ ع غ“ harfleridir.

Aliyye (علية): Üç harftir. ”ا و ی“

İbdâl (ابدال): On iki harftir. Bunlar: ”ط ا ل ی و م ا ن ج د ت ه“

Zâyide (زائدة): On harftir. “أل ي و م ت ق س ا ه” harfleridir.²⁹⁷

25. Makam: Harflerin Mahreçleri

Harflerin mahreçlerini 16 madde halinde sıralamış ve bu sıralamayı Zemahşerî’nin *el-Mufasssal* isimli gramer eserinden alıntılamıştır.²⁹⁸

26. Makam: Yedi Kıraat İmamı ile Râvîlerinin İsimleri ve Rumuzları

Müellif bu makamda yedi kıraat imamı ve ravilerinin isimlerini ve rumuzlarını zikretmiştir.²⁹⁹

27. Makam: Sakin Nûn ve Tenvînin Ahkâmı

Abdülmecîd Efendi sakin nûn ve tenvinle ilgili hükümleri ihfâ, izhâr, kalb ve idğam başlıkları altında incelemiştir. Sakin nûn ve tenvinin farkını şöyle izah etmiştir:

Eğer tenvin ile sakin nûn arasındaki fark ne dersen deriz ki tenvin, telaffuzda var olan, yazıda olmayan sakin nûndur. Vasl esnasında olup, vakf esnasında yoktur. İsmin sonuna mahsustur, fiillerde bulunmaz. Sakin nûn ise lafızda, yazıda, vakıfta ve vasılda mevcuttur. İsimde, fiilde ve harfte de bulunur. Kelime ortasında ve sonunda da gelir.

Daha sonra idğam bilâ ğunne, idğam meal ğunne, izhâr ve iklâbı misalleri ile incelemiştir.³⁰⁰

28. Makam: İzhâr ve İdğâm

Müellif makamın başlığını izhar ve idğam olarak belirlemesine rağmen “izhar” konusunu işlememiştir. Aşağıda belirtileceği üzere sadece “وَأَرْسَلْنَا وَظَلَّلْنَا جَعَلْنَا” vb. kelimelerde “lâm” harfinin dikkatli okunması üzerinde durmuştur. İdğamla ilgili şu açıklamaları yapmıştır: İdğâm’ın temâsül, tecânüs ve tekârub olmak üzere üç sebebi vardır. Bu üç sebepten biri gerçekleştiğinde idğâm oluşur ve biri vacip, diğeri caiz olmak üzere iki kısma ayrılır. Mütemâsil vacip idğâma misal: *قَدْ دَخَلُوا, إِذْ دَهَبَ, فَلَا يُسْرِفُ فِي الْقَتْلِ, بَلْ لَكُمْ, هَلْ لَكُمْ* Mütemâsil câiz idğâmın misali: *إِذْ ظَلَمُوا, أُجِيبَتْ دَعْوَتُكُمَا, قَدْ تَبَيَّنَ, وَدَّتْ* Vâcip mütecânîs idğâma misaller: *يَشْفَعُ عِنْدَهُ, يَعْلَمُ مَا*

²⁹⁷ Amâsî, *Makâmâtül mücevvidîn*, 37b-39b. Müellif burada sehven “ي” harfini “zâyide” sıfatının harfleri içerisine katmış, “ن” harfini çıkarmıştır. Ancak İbnü’l-Cezerî et-Temhîd isimli eserinde “zâyide” sıfatının harflerini “أ، ا، ت، س، ل، م، ن، و، ه، ي” şeklinde ifade etmiştir. Bk. İbnü’l-Cezerî, “*et-Temhîd fî ilmi’t-tecvîd*”, 174.

²⁹⁸ Amâsî, *Makâmâtül mücevvidîn*, 39b-40b; Ebu’l-Kasım Mahmud b. Ömer ez-Zemahşerî, *el-Mufasssal fî ‘ilmi’l-‘Arabiyye* (Amman: Dâru Ammâr, 2004), 419-420.

²⁹⁹ Amâsî, *Makâmâtül mücevvidîn*, 40b.

³⁰⁰ Amâsî, *Makâmâtül mücevvidîn*, 41a-42b.

المَلَايِكَةُ طَيِّبِينَ , مَنْ الصَّيِّدُ تَنَالَهُ , وَالْحَرْثُ , وَطَائِفَةٌ , وَعَبْدُكُمْ , وَ أَحَطُّتْ Bu misaller Sûsî'nin (ö. 261/874)³⁰¹ yapmış olduğu idğâmlardır. Vâcip mütekâribeyn idğâma misaller: اِذْ تَقُولُ , لَقَدْ ظَلَمَكَ , أَوْ يَغْلِبُ , قُلْ رَبِّ , بَلْ رَبُّكُمْ Câiz mütekârib idğâma misaller: اِذْ تَقُولُ , لَقَدْ ظَلَمَكَ , أَوْ يَغْلِبُ , قُلْ رَبِّ , بَلْ رَبُّكُمْ Lâmu ta'rif on üç harfte idğâm edilir: Burada önce harflerin isimleri, sonra harflerle ilgili misaller verilmiştir. Bu harflerin idğâm edilmesinin gerekçesi, çokça kullanılmasıdır. Cemi müzekker zamirin (هم) mîmi; bâ, vâv ve fâ harflerine uğradığı zaman bütün kıraat imamları izhâr ile okumuşlardır. Misaller: هُمْ فِيهَا , هُمْ أَبْصَارُهُمْ , وَسَمِعَهُمْ وَعَلَى أَبْصَارِهِمْ , هُمْ فِيهَا Ancak bâ harfine uğradığı zaman ihfâ ile okumanın izhâr yapmaktan daha evlâ olduğu görüşünde olanlar da vardır. Sâkin lâm harfî nûn harfine uğradığında izhâr ile okunması hususunda kıraat imamları ittifak etmişlerdir. Misaller: جَعَلْنَا , وَأَرْسَلْنَا , وَظَلَّلْنَا İbnü'l-Cezerî, *Mukaddime*'sinde şöyle ifade etmiştir. Beyit:

وَأَحْرَصَ عَلَى السُّكُونِ فِي جَعَلْنَا / أَنْعَمْتَ وَالْمَغْضُوبِ مَعَ ظَلَّلْنَا

Jَعَلْنَا gibi kelimelerde okuyan kişi izhâr durumunu belirgin bir şekilde göstermeli, bazı dikkatsiz okuyucuların yaptığı gibi lâm harfinde, kesra ve hareke oluşturmamalıdır. Yine Kur'ân okuyucusu أَحَطُّتْ وَبَسَطْتُ kelimelerindeki itbâk sıfatının tesirini göstermeli, idğâm edilen “ط” harfine benzememesine özen göstermelidir. Çünkü itbâk sıfatı “ط” harfinin lâzîmî sıfatıdır. Yine “mîm” ve “nûn” harflerinde “ğunne” sıfatı bâkî kalmalıdır. Aynı şekilde idğâm esnâsında “ط” harfinde itbâk sıfatı hissedilmelidir. اَلَمْ نَخْلُقْكُمْ kelimesinde itbâk sıfatının bâkî kalması ya da kalmaması konusunda kıraat imamları ihtilaf etmişlerdir. Çünkü “قاف” harfi isti'lâ sıfatlı bir harftir, itbâk sıfatı yoktur. “ط” harfî ise hem itbâk, hem de isti'lâ sıfatına sahiptir. Bu yüzden “ط” harfinde bâkî kalır, “قاف” harfinde ise caizdir. Fakat itbâk sıfatının hissedilmemesi, hissedilmesinden daha evlâ görülmüştür.³⁰²

29. Makam: Med ve Kasr

Müellif med harflerini ve meddin oluş şekillerini, lîn harflerini ve lîn harfi olma durumlarını inceleyerek makama başlamış, aslî ve fer'î medler ile med sebeplerini belirterek devam etmiştir. Medd-i muttasıl, medd-i munfasıl, medd-i lâzım ve medd-i ârızdan

³⁰¹ Kırâat-i seb'a imamlarından Ebû Amr b. Alâ'nın iki râvisinden birisidir.

³⁰² Amâsî, *Makâmâtül mücevidîn*, 42b-43b.

bahsederken revm ve işmama değinmiş, akabinde medd-i lîn hakkında bilgi vererek makamı sonlandırmıştır.³⁰³

30. Makam: Vakıflar

Abdülmecîd b. Nasûh vakıfta asıl olanın iskân olduğuna vurgu yaparak başlamış, akabinde Şâtıbî'den şu beyti naklederek devam etmiştir:

وَالْإِسْكَانُ أَصْلُ الْوَقْفِ وَهُوَ اسْتِقَاقُهُ / مِنْ الْوَقْفِ عَنْ تَحْرِيكِ حَرْفٍ تَعْرُ لَا

“Vakfta asıl olan harfi sakın kılmaktır. Vakf kelimesi, harfi harekeden tecrit etmekten (harfi sakın kılmaktan) türemiştir.”³⁰⁴

Vakfin beş çeşit olduğunu şu şekilde özetlemiştir: Birincisi revm ve işmamdan mücerred iskândır. İkincisi revm'dir. Üçüncüsü işmam'dır. Dördüncüsü müfret isimlerin sonunda bulunan müenneslik “tâ”sıdır. رَحْمَةً, نِعْمَةً kelimelerinde vakf yapıldığında رَحْمَةً şeklinde “hê” ile vakf yapılır. Beşincisi, fethalı tenvinin yerine ivaz olarak gelen eliftir. عَلِيمًا حَكِيمًا, غُفُورًا Bu vakıf türlerinin hepsi doğrudur. Mücerret olarak iskân asıl, diğerleri fer'îdir. Bundan sonra kendisinde vakf yapılan kelime ile ilgili hususlara örnekleriyle beraber ayrıntılı bir şekilde yer vermiştir.³⁰⁵

31. Makam: Revm ve İşmâm

Abdülmecîd efendi bu bölüme, kıraat imamlarına göre işmamın dört çeşit olduğunu belirterek başlamıştır. Birincisi harfin diğer bir harfle karıştırılmasıdır. صِرَاطٌ kelimesinde yapılan işmam gibi. Burada “sâd” harfi “zây” harfi ile karıştırılarak okunur. İkincisi قِيلَ, وَجِيلَ misallerinde olduğu gibi harekenin harekeyle karıştırılmasıdır. Üçüncüsü لَا تَأْمَنَّا kelimesinde yapılan işmam gibi harekenin sükûnla karıştırılmasıdır. Dördüncüsü zamme harekeye işaret etmek için vakf sükûnunda yapılan işmamdır. İlk üç maddede işmam lafzîdir. Dördüncüsünde ise uzvîdir (uzuvlarla ilgili). Burada Şâtıbî'den bir beyte yer vermiştir:³⁰⁶

الْأَشْمَامُ أَطْبَاقُ الشِّفَاهِ بُعِيدَ مَا / يُسَكِّنُ لَا صَوْتٌ هُنَاكَ فَيَحْصِلَا

³⁰³ Amâsî, *Makâmâtül mücevvîdîn*, 43b-45b.

³⁰⁴ Kâsım b. Fîrruh eş-Şâtıbî, *Hırzû'l-emânî ve vechü't-tehânî* (Şam: Darü'l-gavsani li'd-dirasati'l-Kuraniyye, 2005), 365; Beyit 30.

³⁰⁵ Amâsî, *Makâmâtül mücevvîdîn*, 46a-47a.

³⁰⁶ Şâtıbî, *Hırzû'l-emânî ve vechü't-tehânî*, 30.

Abdûlmecîd Efendi bu beyti şu şekilde açıklamıştır: İtbâk dudağın yapıştırılması yani cümlede sâkinden biraz uzağa uzatılmasıdır ki kendisinde ses olmayan sâkinden ses çıksın ve görmeyen kişi duysun. Çünkü işmâm gözün anlaması içindir. Revmin hilafına körler için değildir. Çünkü revm de kulağın anlaması içindir. Şâtıbî'nin revm tanımı şöyledir:³⁰⁷

وَرَوْمُكَ اسْمُ الْمُحَرَّكِ وَاقْفًا / بصوتٍ خفيٍّ كُلُّ دَانٍ تَتَوَلَّى

Bu beyti de şöyle açıklamıştır:

Yaptığın revmin amacı, vakıf esnasında harekeli harfin sesini duyurmaktır. Yakınında bulunan birinin duyacağı kadar kısık sesle okumaktır. Uzakta olan duymaz. Eğer uzakta olan duyacak olursa, hareke tam olarak okunmuş demektir ki revm sınırından çıkmış olur. Çünkü daha önce belirttiğimiz gibi revm, harekenin bir kısmını okumak, bir kısmını terk etmektir. Şimdi revm ile ihtilas'ın farkını belirtmemiz gerekir. Revm ve ihtilas, harekenin bir kısmını okumak diğer yarısını terk etmektir. İkisi arasındaki eşitsizlik ise harekenin 1/3 ve 2/3'lük kısmıyla ilgilidir. Revm, harekenin azını okumak çoğunu terk etmek, ihtilas ise harekenin çoğunu okumak, azını terk etmektir. Aynı şekilde revm, kelimenin sonunda gelen zamme ve kesra harekeye mahsustur. İhtilas ise kelimenin ortasında gelen üç harekede de yapılır. İhtilasa يُشْعِرُكُمْ , يَنْصُرُكُمْ , نِعْمًا , يَخْصِمُونَ , يَهْدَى kelimelerindeki okuyuş şekilleri örnek verilebilir.³⁰⁸

32. Makam: Mâverâünnehir ve Mağrib Kiraat İmamlarına Göre Vakıfların Mertebeleri

Müellif, Mâverâünnehir kiraat imamlarının, vakıfları beş mertebede değerlendirdiklerini belirtmiştir. Bunlar; lâzım, mutlak, câiz, mücevvez ve murahas'tır.

Vakf-ı lâzım, vasledildiği zaman mananın değiştiği vakftır. Misal olarak تِلْكَ الرُّسُلُ فَضَّلْنَا kelimesinde yapılan vakf, vakf-ı lâzımdır. Eğer burada vasl yaparak عَلَى بَعْضِ مِنْهُمْ dersin عَلَى بَعْضِ kelimesinin sıfatı zannedilir. عَلَى بَعْضِ kelimesinde vakf yaparsan böyle zannedilmez ve anlamı doğru olur. Yine; وَلَدٌ kelimesindeki vakf, vakf-ı lâzımdır. Eğer vasl yaparak وَلَدٌ لَهُ مَا فِي السَّمَاوَاتِ şeklinde okursan bu durumda وَلَدٌ لَهُ مَا فِي السَّمَاوَاتِ bölümü وَلَدٌ kelimesinin sıfatı gibi olur. Bilakis burada kastedilen Allah'ın (c.c.) çocuğunun olmadığı vurgulanmasıdır. Vasl sebebiyle Allah'ın (c.c.) çocuğunun olmadığı ifade edilmemiş olursa, o zaman anlamda sorun ortaya çıkar. وَلَدٌ kelimesinde yapılan vakıf, bu yanlış manayı ortadan kaldırır. Vakf-ı lâzımla ilgili, benzeri başka durumlar da söz konusudur.

³⁰⁷ Şâtıbî, *Hırzû'l-emânî ve vechü't-tehânî*, 30.

³⁰⁸ Amâsî, *Makâmâtül mücevvidîn*, 47a-48a.

³⁰⁹ Bakara 2/253.

³¹⁰ Nisâ 4/171.

Vakf-ı mutlakta vakf yaptığında ise kabul edilen görüş, sonrasında kıraate devam etmektir. Misaller: *اللَّهُ يَبْسُطُ الرِّزْقَ، سَيَقُولُ السُّفَهَاءُ، يَعْتَذِرُونَ، وَأَنْذِرِ النَّاسَ* Master olduğunda fiil terk edilir. Misal: *مَا كَانَ لَكُمْ* nefy olursa; *أَتُرِيدُونَ* istifham olursa; *مَنْ يَشَاءُ اللَّهُ* şart olursa; *وَعَدَ اللَّهُ* ve harf olursa; *إِنَّ اللَّهَ* şeklinde örneklendirilir. Diğerleri bu misallere kıyas edilir.

Vakf-ı câizde ise vakf ya da vasl edilebilir. İkisi de aynıdır. Misaller: *وَلَكُمْ مَا كَسَبْتُمْ. وَيَسْفِكُ الدِّمَاءَ. وَنُقَدِّسُ لَكَ*.

Vakf-ı Mücevvezde de durum aynıdır. Vakf veya vasl yapılabilir, ancak vasl yapmanın delili, vakf yapmaya göre daha güçlüdür. Misal: *أُولَئِكَ الَّذِينَ اشْتَرَوُا الْحَيَاةَ الدُّنْيَا بِالْآخِرَةِ* âyetinin³¹¹ sonunda vakf-ı mücevvez vardır. Ancak daha sonra gelen *فَلَا يُخَفَّفُ* kelimesindeki “ف” tâkibiyye fâ’sıdır ve gerçek anlamda cevap olmamasına rağmen, cevap anlamı ifade eder. Öncelikle korkutma amaçlanmaktadır.

Vakf-ı murahhas ise, kelamın uzun olması sebebiyle zaruret durumunda yapılır. Misaller: *وَالسَّمَاءَ بِنَاءً، وَمِنْ بَعْدِ مِيثَاقِهِ*,

Kıraat imamlarına göre vakf yapmanın memnu olduğu yerler de çoktur. Onlardan bir kısmını burada zikretmemiz gerekir. Bunlar; mübtedâ ve haber, şart ve cezâ, kase ve muksem bih, matûf ve matûf-i aleyhin aralarında vakf yapılmaz. Çünkü bu durumlar devamı gerektirir. Tâbi, metbû ile ilgilidir, birlikte okunmalıdır. Vakf yapılırsa ayrı ayrı şeyler olduğu hissedilir. Bu durum memnudur.³¹²

33. Makam: Mağrib Kıraat İmamlarına Göre Vakıfların Mertebeleri

Abdülmeccid b. Nasûh, diyâr-ı Mağrip kıraat imamlarının vakıfları tâm, kâfi ve hasen olmak üzere üç mertebede değerlendirdiğini belirtmiş ve şöyle devam etmiştir: “Şeyh Cezerî de bu usulü benimsemiş ve *Mukaddime*’de şöyle belirtmiştir:

وَهِيَ تُقَسَّمُ ثَلَاثَةً إِذْنٌ / تَامٌّ وَكَافٍ وَحَسَنٌ

“Vakf tâm, kâfi ve hasen olmak üzere üç kısımdır.”

Vakf-ı tâm, kendisinden sonrası ile lafız ve mana açısından ilgisi bulunmayan kelimede yapılan vakıftır. Misal olarak *طَرَفُهُمْ وَأَفْدَتْهُمْ هَوَاءٌ، أَعَزَّةٌ أَهْلُهَا أَدْلَةٌ* âyetleri³¹³ verilebilir. Fasılalarda

³¹¹ Bakara 2/86.

³¹² Amâsî, *Makâmâtül mücevvidîn*, 48a-49a.

³¹³ Neml 27/34; İbrahim 14/43.

yani ayet başlarında gelen vakf-ı tâmlara ise, وَهُوَ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ âyetleri³¹⁴ misal olarak verilebilir.

Vakf-ı kâfî, kendisinden sonraki bölümle mana ilişkisi olan, ancak lafız yönünden alakası olmayan kelimede yapılan vakıftır. حُرِّمَتْ عَلَيْكُمْ أَمْهَاتُكُمْ, أَنْ تَأْكُلُوا مِنْ بُيُوتِكُمْ âyetlerinde³¹⁵ yapılan vakf.

Vakf-ı hasen ise kendisinden sonraki bölümle, lafız ve mana bakımından ilginin bulunduğu yerde yapılan vakıftır. اللَّهُ cümlesinde vakf yapıldığında bir anlam oluşur. Ancak kendisinden sonraki bölümden kiraata başlamak kabîhtir. Çünkü رَبِّ الْعَالَمِينَ kısmı mecrûrdur. Bu durumda mecrûr ile ibtidâ etmek gerekir ki bu kabîhtir. Güzel ve tercih olunan merfû ile ibtidâ, yani kiraata başlamaktır. Eğer bu ilgi fâsılalarda olursa vakf yapmaya engel olmaz. Çünkü vakf-ı tâm gibi, ayet başlarında vakf yapmak sünnettir”.

Müellif bundan sonra yaptığı değerlendirmelerde vakf-ı küfrün olmadığını ancak vakf-ı kabîhten söz edilebileceğini ifade etmiş, vakf-ı kabîh olabilecek yerleri örneklerle izah etmiştir.³¹⁶

34. Makam: Râ Harfi ile İlgili Hükümler

“Râ” harfinin kalın, ince hem kalın hem de ince okunduğu yerleri örnekleriyle açıklamıştır.³¹⁷

35. Makam: Lâm Harfi ile İlgili Hükümler

Abdülmeccid b. Nasûh, lafzatullah’ın lâminin mâkablinin mazmûm ve meftûhsa kalın, meksûr ise ince okunacağını misallerle belirttikten sonra bir fasıl açmış ve şunları söylemiştir:

Melik ve Mecîd olan Allah’ın yardımıyla, özet olarak ve kifâyet edecek kadar tecvîd kâidelerini anlattık. Kur’ân ehli olan bazı alimlerin, tecvîd konuları arasında saydığı tecvidle ilgili bazı konuları da zikretmemiz gerekir. Çünkü tecvîd ve tertîl erbâbı, nüzûl ilmi hakkında bilgi sahibi olmak isteyen Kur’ân okuyucusu mersûmâtı, maktûâtı, mevsûlâtı, müfred ismin sonuna bitişen te’nis “tâ”sını ve kısa (yuvarlak) ve uzun (açık) yazılan “tâ”larla ilgili konuları bilmesi gerekir. Hemzelerin, maktûb ve mahzûf olan eliflerin, terk edilen ve gösterilen noktaların durumu da ilm-i rusûm konuları arasındadır. Bunları tek tek ele alırsak söz uzar, bıkkınlık olur. Biz Allah’ın izniyle, başlangıç

³¹⁴ Hadîd 57/3; Bakara 2/5.

³¹⁵ Nûr 24/61; Nisa 4/23.

³¹⁶ Amâsî, *Makâmâtül mücevvîdîn*, 49a-51a.

³¹⁷ Amâsî, *Makâmâtül mücevvîdîn*, 51b-52b.

seviyesindeki bir talebeye, anlayacak bir akla ve kavrayacak bir idrake yetecek kadar önemli olanlarını zikrettik. Başarı Allah'tandır.³¹⁸

36. Makam: Te'nîs "tâ"sı

Müellif bu makamı, müfred ismin sonunda bazen uzun, bazen kısa yazılan "hâ-i te'nîs"e ayırmıştır. Konu ile ilgili 6 fasıl açmış, bu fasıllarda 7 ayrı kelimenin yazılışına dikkat çekmiştir. Bunlardan, "tâ-i ni'met" (تَاءُ النِّعْمَةِ) on yerde, "tâ-i lanet" (تَاءُ اللَّعْنَةِ) iki yerde, "tâ-i imrae" (تَاءُ امْرَأَةٍ) yedi yerde, "tâ-i masiyet" (تَاءُ الْمَعْصِيَةِ) iki yerde, "tâ-i şecera" (تَاءُ الشَّجَرَةِ) iki yerde ve "tâ-i sünne" (تَاءُ السُّنَّةِ) beş yerde açık "tâ" şeklinde yazılmışlardır. Misal olarak "tâ-i nimet" (تَاءُ النِّعْمَةِ) açık "tâ" şeklinde yazıldığı yerleri şöyle sıralanmıştır:

Birincisi; Bakara Sûresi'nde³¹⁹ "وَادْكُرُوا نِعْمَتَ اللَّهِ عَلَيْكُمْ", ikincisi; Âl-i İmrân Sûresi'nde³²⁰ "ادْكُرُوا نِعْمَتَ اللَّهِ عَلَيْكُمْ إِذْ هُمْ", üçüncüsü; Mâide Sûresi'nde³²¹ "يَعْرِفُونَ نِعْمَتَ اللَّهِ", dördüncüsü; Nahl Sûresi'nde üç yerde "وَبِنِعْمَتِ اللَّهِ هُمْ يَكْفُرُونَ"³²², beşincisi; "تَنْتُمُ يُكْفُرُونَهَا وَكَثُرُوا الْكَافِرُونَ"³²³, altıncısı; "وَاشْكُرُوا نِعْمَتَ اللَّهِ"³²⁴, yedincisi; İbrahim Sûresi'nde³²⁵ "وَلَا تَعْدُوا نِعْمَتَ اللَّهِ"³²⁶, dokuzuncusu; Lokman Sûresi'nde³²⁷ "أَلَمْ تَرَ أَنَّ الْفُلْكَ تَجْرِي فِي الْبَحْرِ بِنِعْمَتِ اللَّهِ", onuncusu; Fâtır Sûresi'nde³²⁸ "فَذَكِّرْ فَمَا أَنْتَ بِنِعْمَتِ رَبِّكَ بِكَاهِنٍ وَلَا"³²⁹, on birinci ise Tûr Sûresi'nde³²⁹ "مَجْنُونٍ" ayetlerinde açık "tâ" şeklinde, diğer yerlerde kapalı olarak yazılır.³³⁰ Müellif burada açık "tâ"yı uzun; kapalı "tâ"yı kısa olarak nitelendirmiştir.

37. Makam: Maktu ve Mevsûl Bahsi

Müellif bu bölümü, Kur'ân-ı Kerim'de bazı kelimelerin maktu (ayrı) ve mevsûl (bitişik) yazılması meselesine ayırmıştır. Biz "أَنَّ لَا" kelimesi ile ilgili misalleri ifade edip, diğerlerine özet olarak temas edeceğiz.

³¹⁸ Amâsî, *Makâmâtül mücevvîdîn*, 53a-53b.

³¹⁹ Bakara 2/231.

³²⁰ Âl-i İmrân 3/103.

³²¹ Mâide 5/11.

³²² Nahl 16/72.

³²³ Nahl 16/83.

³²⁴ Nahl 16/114.

³²⁵ İbrahim 14/28.

³²⁶ İbrahim 14/34.

³²⁷ Lokman 31/31.

³²⁸ Fâtır 35/3.

³²⁹ Tûr 52/29.

³³⁰ Amâsî, *Makâmâtül mücevvîdîn*, 54a.

İlk olarak, أَنْ edatının Kur'ân-ı Kerim'de maktû olarak yazıldığı on ayeti zikretmiştir. Bu ayetler şunlardır: Birincisi,³³¹ وَالْأَلْفِ الْيَوْمِ ikincisi,³³² وَأَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ üçüncüsü,³³³ أَنْ لَا تَعْبُدُوا إِلَّا اللَّهَ dördüncüsü,³³⁴ أَنْ لَا تَقُولَ عَلَى اللَّهِ إِلَّا الْحَقَّ beşincisi,³³⁵ أَنْ لَا تَعْلُوا عَلَى اللَّهِ sekizincisi,³³⁸ أَنْ لَا تَقُولُوا عَلَى اللَّهِ إِلَّا الْحَقَّ altıncısı,³³⁶ أَنْ لَا تَقُولُوا عَلَى اللَّهِ إِلَّا الْحَقَّ yedincisi,³³⁷ أَنْ لَا تَقُولُوا عَلَى اللَّهِ إِلَّا الْحَقَّ dokuzuncusu,³³⁹ أَنْ لَا تَقُولُوا عَلَى اللَّهِ إِلَّا الْحَقَّ onuncusu³⁴⁰ ise فَتَنَادَى فِي الظُّلُمَاتِ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنَا ayetleridir. Bunlardan dokuz tanesinin bütün Mushaflarda ittifakla ayrı yazıldığını, onuncusunun ise bazı Mushaflarda maktû, bazılarında ise mevsûl olarak yazıldığını ifade etmiştir. Müellif, bu edatın Hûd Sûresi'nde üç yerde geldiğini,³⁴¹ birincisinde mevsûl, iki ve üçüncüsünde yukarıda zikredildiği şekilde maktû olarak yazıldığını belirtmiştir.

Abdülmeccid b. Nasûh bölümün devamında, yukarıda olduğu gibi edatların bulunduğu sûre ve ayetleri belirtmiş, özetle şu açıklamaları yapmıştır:

Ra'd Sûresi'nde ittifakla maktû şeklinde yazılırken, bunun dışındakiler mevsûl olarak yazılmışlardır. A'râf Sûresi'nde maktû olarak yazılmış, diğer yerlerde mevsûl olarak yazılmasında ittifak edilmiştir. Yine Nisâ Sûresi'ndeki مِنْ مَّا ile Rûm Sûresi'ndeki مِنْ مَّا bütün Mushaflarda ittifakla maktû olarak yazılmışken, Münâfikûn Sûresi'ndeki مِنْ مَّا bazı Mushaflarda maktû, bazılarında ise mevsûl olarak gelmiştir. Am dört yerde maktû olarak yazılmıştır. Bunların dışındakiler mevsûldür. حَيْثُ مَّا kelimesi kıraat alimlerine göre Bakara Sûresi'nde geldiği iki yerde, ittifakla maktû olarak yazılmıştır. Yine En'âm ve Beled Sûrelerinde geçen أَنْ لَمْ kelimeleri ittifakla maktû olarak kitâbet edilmişlerdir. En'âm Sûresi'nde geçen إِنَّ مَّا kelimesi ittifakla maktû iken, Nahl Sûresi'nde geçen إِنَّ مَّا ise maktû ve mevsûl olarak farklı yazılmışlardır. Hac Sûresi'ndeki إِنَّ مَّا ile Lokmân Sûresi'ndeki إِنَّ مَّا kelimeleri de Mushaflarda ittifakla maktû olarak yazılmıştır. Enfâl Sûresi'ndeki إِنَّ مَّا ise bazı Mushaflarda maktû, bazılarında mevsûl yazılmıştır. Bunların dışındakiler ise mevsûl olarak gelmiştir. كُلُّ مَّا

³³¹ Tevbe 9/118.

³³² Hûd 11/14.

³³³ Hûd 11/26.

³³⁴ A'râf 7/105.

³³⁵ A'râf 7/169.

³³⁶ Hac 22/26.

³³⁷ Duhân 44/19.

³³⁸ Mümtehine 60/12.

³³⁹ Kalem 68/24.

³⁴⁰ Enbiyâ 21/87.

³⁴¹ Hûd Sûresi'nin 2. âyetinde mevsûl, 14 ve 26. âyetlerde ise maktû olarak yazılmıştır.

kelimesi beş yerde maktu olarak yazılmıştır. Kelime ve sûre isimleri belirtildikten sonra, bunların dışındaki beş yerin de mevsûl olarak yazıldığı belirtilmiştir. مَا بَيِّنٌ kelimesi Bakara Sûresi’nde bazı Mushaflarda maktu olarak yazılmışken, bazılarında ise mevsûl şeklinde gelmiştir. Başında muttasıl bir lâm harfi ile geldiği beş yerde ise مَا وَلِيْنٌ olarak ittifakla maktu yazılmıştır. Ancak başında “ف” ile geldiği Âl-i İmrân Sûresi’ndeki مَا فَتْنٌ şekliyle toplam altı yerde maktu olarak yazılmıştır. مَا فِي kelimesi Şuarâ Sûresi’nde geçtiği yerde maktu olarak yazılması konusunda ittifak vardır. Ancak dokuz yerde ise ihtilaf vardır. Müellif ihtilaf olan yerleri sıralamıştır. أَيْنَمَا kelimesi, Bakara ve Nahl Sûrelerinde iki yerde ittifakla mevsûl olarak yazılır. Ancak üç yerde ise ihtilaf mevcuttur. Bunların dışındakiler maktu olarak yazılır. قَالَمْ kelimesi Hûd Sûresi’nde mevsûl, diğerlerinde ise maktudur. أَلَنْ kelimesi ise Kehf ve Kiyâme Sûrelerinde iki yerde mevsûl, diğerlerinde maktu olarak yazılmıştır. لَا كَيْ kelimesi dört yerde mevsûl, bunların dışındaki yerlerde maktu olarak gelmiştir. عَنْ مَنْ kelimesi Nûr ve Necm Sûrelerinde maktu olarak, diğer yerlerde ise mevsûl şeklinde yazılmıştır. هُمْ kelimesi Gâfir ve Zâriyât Sûrelerinde iki yerde ittifakla maktu olarak yazılmıştır. Bunların dışındakiler ise mevsûl olarak gelir. مَالٍ kelimesi dört yerde (Nisâ, Kehf, Furkân, Meâric) ittifakla maktû’, bunların dışındaki dört yerde de mevsûl olarak yazılmıştır. Bil ki kıraat alimleri, “lâm” harfinin kendisinden sonrası ile bitişik yazılması konusunda ilgili çokça görüş belirtmişlerdir. Hattâ “lâm” harfinin bitişik olduğunu bile düşünmüşlerdir. O bir harftir. Bazıları kendisinden sonrası ile bitişirmişler, bazıları da ayırmışlardır. Bitişik yazan kıraat imamlarına göre “lâm” üzerinde vakf câiz değildir. مَا Ayetinde “مَا” üzerinde Ebû Amr ve Kisâî’ye göre vakf câizdir. وَلَا تَ kelimesi, Sâd Sûresi’ndeki³⁴² حِينَ مَنَاصٍ âyetinde bazı Mushaflarda “ت” harfi “حِينَ” kelimesine bitişik yazılırken, bazı Mushaflarda ise ayrı yazılmıştır. Âyet ise “Artık kurtulma zamanı değildi.” anlamına gelmektedir.”³⁴³

38. Makam: Kur’ân Okuyucusunun Bilmesi Gereken Faydalı Bilgiler

Bu makamda Aldülmecîd b. Nasûh, tecvîd ilmini öğrenmek isteyen talebenin bilmesi gereken bazı hususlara temas edeceğini belirtmiş, Kur’ân’ın tertîlinde doğru, sağlam bir okuyuşa ulaşılması ve tecvîd kurallarının da tam olarak öğretilmesinin bu faydalı bilgiler sayesinde olacağını ifade etmiştir.

³⁴² Sâd 38/3.

³⁴³ Amâsî, *Makâmâtül mücevvîdîn*, 56a-59a.

Müellife göre Kur’ân’ı okuyan kimse, iki sûre arasında vasl ve vakf vecihlerini bilmelidir ki ihtiyaç anında uygulaması kolay olsun. Sonra bil ki sûre beyrinde (iki sûre arasında) dört vecih vardır. Bunlardan üçü makbuldür, caizdir. Dördüncüsü memnudur, caiz değildir. Misal:

وَلَا الضَّالِّينَ بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ. اَلَمْ

Buradaki dört vecihten birincisi iki tarafta da vakf, yani vakf-ı kül, ikincisi iki tarafta da vasl yani vasl-ı kül, üçüncüsü vakf-ı evvel vasl-ı sâni, dördüncüsü ise vasl-ı evvel vakf-ı sâni'dir. Bütün kıraat imamlarına göre dördüncü vecih memnu, ilk üç vecih ise caizdir. Bu kural, Besmele ile vasl edilirken geçerlidir. Çünkü İmam Hamza, sûre beyrinde Besmele’yi terk eder. Önce Fâtiha Sûresi’ne Besmele ile başlar, diğer sûrelerde Besmele okumaz. Ancak sûrenin sonunda vakf yapılırsa hem Hamza hem de diğer kıraat imamlarına göre diğer sûreye Besmele ile başlamak gerekir.

Müellif bölümün devamında bazı kelimelerin vasl ve vakf halinde okunuş farklılıklarına temas etmiş, sekte bahsini açıklamış, okunması zor olan bazı kelimelerin üzerinde durmuş, özellikle “الضَّادُّ” ve “الظَّاءُ” harflerinin mahreç ve sıfatlarının iyi öğrenilmesi gerektiğine vurgu yapmıştır. Duhâ-Nâs arasındaki sûrelerin sonunda okunan tekbir vecihlerini ayrıntılı olarak incelemiştir.³⁴⁴ Bu hususa daha sonra temas edilecektir.

39. Makam: İstiâze, Besmele ve Fatiha ile İlgili Hükümler

Müellif İstiâze, Besmele ve Fatiha Sûresi ile ilgili şu değerlendirmeleri yapmıştır:

“Bil ki Kur’ân-ı Kerim’de İstiâze, Besmele ve Fâtiha Sûresi’nin tilâveti esnâsında tecvid kurallarına riâyet edilmesi gerekir.

Birincisi, İstiâze: اَعُوذُ بِاللَّهِ مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيمِ

اَعُوذُ kelimesinde, hemze mahrecinden çıkarılmalı, “ayn” harfi kalınlaştırılmamalı ve “zâl” harfinin zammesinde işbâ’ (bir harf ilave etmek) yapılmamalıdır. Lafzatullah’ın lâmi ince okunmalı, “hê”nin kesresinde işbâ’ yapılmamalıdır. Câhil Kur’ân okuyucusunun âdet olarak yaptığı gibi الشَّيْطَانِ kelimesindeki “şîn” harfi kesrelenmemelidir. Yine Acemlerin/Arap olmayanların yaptığı gibi الرَّجِيمِ kelimesindeki “râ” harfi tekrarlanmamalıdır.

İkincisi, Besmele: بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

³⁴⁴ Amâsî, *Makâmâtül mücevvîdîn*, 59b-66a.

بِسْمِ deki “bâ” harfî sağlam okunmalıdır. “sîn” harfinin sükûnu ve safîr sıfatı gösterilmelidir. Rahmân ve Rahîm kelimelerindeki “râ” harfleri tekrar ettiği için okunmalarına dikkat edilmeli ve şeddeli hallerine riâyet edilmelidir.

Üçüncüsü, Fâtiha Sûresi:

الْحَمْدُ لِلَّهِ: Öncelikle hemze yerinden çıkarılmalıdır. “hâ” harfinin fethası işbâ’ edilmemeli ve susulmamalıdır. Yani burada sekte yoktur. اللَّهُ kelimesindeki birinci “lâm”ın kesresi yerinden okunmalı, ikinci “lâm” ince okunmalı ve “hê”nın kesresi işbâ’ edilmemelidir.

رَبِّ الْعَالَمِينَ: رَبِّ kelimesinin “râ”sı ince okunmamalıdır. “bâ”nın şeddesi sağlam yapılmalıdır.

الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ: Daha önce gerekli açıklamaları yaptık. Tekrarına gerek duymuyoruz.

مَالِكٍ: “Mîm” harfî kalın okunmamalı, meddi ise medd-i aslî’yi aşmamalıdır.

يَوْمَ الدِّينِ: يَوْم kelimesinin fethasının zammeden farkı gösterilmelidir. الدِّين kelimesinin “dâl”inde ki şedde ise kuvvetli yapılmalıdır.

إِيَّاكَ نَعْبُدُ وَإِيَّاكَ نَسْتَعِينُ: İYَّاK kelimesindeki “yâ”nın şeddesine dikkat edilmelidir. Meddinin miktarı gözetilmeli, “kâf” harfî ise, “kâf-ı sağır” (genizden gelen ng sesi) yapılmamalıdır. Şiddet sıfatı ise belirgin olmalıdır.

اهْدِنَا: Hemzenin kesresi sağlam yapılmalı ve ince okunmalıdır.

الصِّرَاطَ الْمُسْتَقِيمَ: “Lâm” tağlîz ile okunmamalı, “sâd” harfinin şiddet sıfatı gözetilmelidir. الْمُسْتَقِيم kelimesindeki “sîn” harfinin sükûnu, “tâ”nın şiddet ve “kâf”ın isti’lâ sıfatları belirgin olmalıdır.

صِرَاطَ الَّذِينَ: “Lâm” harfî tağlîz edilmemelidir.

أَنْعَمْتَ: “Nûn”un sükûnu belirgin olmalı, “tâ” harfinin fethası işbâ’ edilmemelidir.

عَلَيْهِمْ: “Ayn” harfinin fethası ve “hê”nın hafâ sıfatı belirgin olmalıdır. Bilgisiz ve avamın yaptığı gibi “lâm” harfinin fethasını kesreye dönüştürmekten korumak gerekir.

غَيْرِ الْمَغْضُوبِ عَلَيْهِمْ: غَيْرِ kelimesinin “ğayn”ı ve الْمَغْضُوب kelimesinin “mîm”i kalın okunmaktan korunmalıdır. الْمَغْضُوب kelimesinin sükûnu belirgin olarak okunmalıdır. “Dâd” harfinin “zâ” harfine benzememesi için ıtbâk, isti’lâ ve istitâle sıfatlarına dikkat edilmelidir.

وَلَا الضَّالِّينَ : Birinci “lâm” ince, ikinci “lâm” kuvvetli okunmalıdır. “Dâd” harfine ve meddine riâyet edilmelidir. Bil ki Kur’ân okuyucusu, Fatiha Sûresi’nin tilâveti esnâsında tecvîd kâidelerine riâyet ettiği gibi Kur’ân’ın diğer bölümlerinin okunmasında da aynı hassasiyeti göstermelidir. Okuyan kişinin, İstiâze, Besmele ve Fâtiha Sûresi’ndeki tecvîd bilgisi ve hataları diğer ehl-i Kur’ân nezdinde, bu alanda mâhir ve uzman kişilerce de bilinir.³⁴⁵

40. Makam: Kur’ân-ı Kerim’de Geçen كَلَّ Edatında Vakfın Caiz Olup Olmadığı Haller

Müellif, *Makâmâtü’l-mücevvîdîn* isimli eserinin son bölümünde Kur’ân-ı Kerim’de geçen كَلَّ edatına yer vermiş ve 33 yerde geçtiğine vurgu yapmıştır. Daha sonra bu edatın geçtiği bütün ayetleri tek tek sıralayarak vakfın caiz olup olmama durumlarını belirtmiştir. Arkasından şu ifadelerle eserini sonuçlandırmıştır:

Kitap burada sona ermiştir. Melikü’l-Vehhâb olan Allah’ın yardımıyla kitabı tamamladım. Hatalardaki sorumluluk bana aittir. Kardeşlerimden beklentim: buldukları hataları lütuf ve ihsanlarıyla düzeltmeleridir. Çünkü acizlik ve eksiklik insanın özelliklerindendir. Melikü’l-Allâm olan Allah’tan umudum, benim canımı mü’min ve Müslüman olarak almasıdır. Varacağımız yer sâlih kulları ile beraber, Dâru’s-Selam olsun. Çünkü O, iyiliklerin karşılığını bol bol veren, çok merhametli, in’âm ve ikram sahibidir. Allah’ım bu kitaba bakan, okuyan kişilerin, şahsıma, ana babama ve bütün erkek kadın mü’minlere dua ve hayır dileklerini nasip eyle. Onların duaları sayesinde Rabbim bizlere, altlarından ırmaklar akan, her türlü meyvenin yer aldığı cennetleri nasip eylesin. Rabbimiz bizden kabul eyle. Çünkü sen her şeyi duyan ve bilensin. Tövbelerimizi kabul eyle. Şüphesiz tövbeleri çok kabul eden ve çok merhametli olansın. Senin Rabbin izzet sahibidir ve onların nitelemelerinden münezzehtir. Peygamberlere selam olsun. Alemlerin Rabbi Allah’a hamd olsun. Allah’ın rahmeti ise Peygamberimize, ailesine, ashâbına, bütün Nebî ve Resullere, mukarrabîn meleklerle, Allah’a itaat eden göklerdeki ve yerdeki herkese olsun. Ey merhametlilerin en merhametlisi. Bizi onlarla beraber haşret ve bize merhamet et. Bir olan ve O’ndan başka hiçbir şey olmayan Allah’a hamd olsun.”³⁴⁶

1.5. Abdülmecîd b. Nasûh’un Makâmâtü’l-mücevvîdîn’i ile Tecvidle İlgili Diğer Eserlerinin Karşılaştırılması

Abdülmecîd b. Nasûh’un tecvid ile ilgili üç eseri bulunmaktadır. Bunlar *Makâmâtü’l-mücevvîdîn* ve *derecâtü’l-muallimîn*, *Ferîdetü’l-Furkân fî tecvîdi’l-Kur’ân*³⁴⁷ ve *Risâle fî vukûfi’l-Kur’ân*’dır.³⁴⁸ *Makâmâtü’l-mücevvîdîn* adlı eser bu çalışmanın konusunu teşkil

³⁴⁵ Amâsî, *Makâmâtü’l-mücevvîdîn*, 66a-67a.

³⁴⁶ Amâsî, *Makâmâtü’l-mücevvîdîn*, 67a-69b.

³⁴⁷ Abdülmecîd b. Nasûh eş-Şeyh b. İsrâîl el-Amâsî, *Ferîdetü’l-Furkân fî tecvîdi’l-Kur’ân*, Kastamonu: Kastamonu Yek. KHK1046/02, 1049, (1638), 12b-26a yk.

³⁴⁸ Abdülmecîd b. Nasûh eş-Şeyh b. İsrâîl el-Amâsî, *Risâle fî vukûfi’l-Kur’ân*, (Kastamonu: Kastamonu Yek. KHK1046/0, 7b-10a.

etmektedir. Ancak müellifin tecvid ilmine bakışını bütüncül bir yaklaşımla görebilmek için burada diğer iki eserinin muhtevasına değinmekte fayda bulunmaktadır.

Abdülmecîd b. Nasûh'un tecvidle ilgili bazı hususları ele aldığı *Ferîdetü'l-Furkân fî tecvîdi'l-Kur'ân*, Kastamonu Yazma Eserler Kütüphanesinde 1046/02 numarada kayıtlı olup, 12b-26a varakları arasındadır. 205x130-150x75 mm boyutlarında çapa filigranlı kahverengi meşin cilde sahip olan nüsha talik kırmızı bir hatla, Arapça olarak kaleme alınmıştır. Müellif giriş kabul edilebilecek bir bölümle başladığı risâleyi Mebde', Maksad ve Müntehâ başlıkları altında tasnif etmiştir. Mebde' yani başlangıç bölümünü üç kısımda incelemiş, ilk kısmını harflerin sıfatlarına ayırmıştır. İkinci kısımda harflerin mahreçlerine, üçüncü kısımda ise yedi kıraat imamı, kıraat imamlarının rumuzları ve râvilerine yer vermiştir.

Müellif Maksad olarak isimlendirdiği ikinci bölümü beş maddede ele almıştır:

1. Düşmana yahut kendisine şerri dokunabilecek kişilere karşı üzerinde taşınması tavsiye edilen Bakara 2/246, Âl-i İmrân 3/181, Nisâ 4/177 ve Mâide 5/27. ayetleri ile ilgili hususiyetleri sıralamıştır.

2. İçerisinde *vâv-ı semâniye* olan Tevbe 9/112, Kehf 18/22, Zümer 39/73 ve Tahrîm 66/5. ayetleriyle ilgili tahliller yapmıştır.

3. *La 'ib* ve *lehv* kavramlarıyla ilgili dört ayeti incelemiştir. Bu ayetler En'âm 6/32, 6/70, Muhammed 47/36 ve Hadîd 57/20. ayetlerdir.

4. "Sekte" ayetlerine temas edilmiştir. Bu ayetler de Kehf 18/1-2, Yâsîn 36/52, Kiyâme 75 /27 ve Mutaaffîfîn 83/14. ayetlerdir.

5. "مال" kelimesinin "maktû" yani ayrı yazıldığı dört ayete yer verilmiştir. Bunlar da Nisâ 4/78, Kehf 18/49, Furkân 25/7 ve Meâric 70/36. ayetleridir.

Müellif bu ayetleri inceledikten sonra, Hafs'ın Fetih Sûresi'nin 10. ayetindeki "ومن اوفى" cümlesindeki "he" harfini zammeli olarak okuması ile ilgili tahliller yapmıştır.

Müntehâ başlığı altında değerlendirdiği üçüncü bölümü de üç kısım şeklinde ele almıştır. Birinci kısımda mukattaa harflerini, ikinci kısımda vakıfla ilgili meseleleri ve üçüncü kısımda ise kıraat ıstılahlarının isimlerini saydıktan sonra tilavet esnasında sesin kullanılması ve temsili okumayla ilgili açıklamalar yapmıştır. Risâlenin hâtime kısmını ise med bahsine tahsis etmiştir. Meddü'l-adl (medd-i lâzım), meddü't-temkîn (medd-i muttasıl), meddü'l-bast (medd-i munfasıl), meddü'l-hacz (الذَّكْرَيْنِ ، اَللّٰهُ), meddü'l-garak (ءَاَنْتَ ، ءَاَنْذَرْتَهُمْ), meddü'l-beniyye (لَا اِلٰهَ اِلَّا اَللّٰهُ), meddü'l-mübâlaga (آدم ، آمن), meddü'l-bedel (زكرياء ، دعاء نداء ، ماء), meddü'r-

revm (هَأَنَّتَم) ve meddü'l-asl (شَاء ، جَاء ، سَاء) başlıkları altında on madde halinde incelemiştir. Akabinde hâtimetü'l-hâtîme başlığını atarak Duhâ-Nâs arasındaki sûrelerin sonlarında okunan tekbîr bahsine değinmiş, sûrelerin son ayetlerinin tekbire vasledilmesi ile ilgili esasları belirtmiştir. Ayrıca Fîl, Kevser, Tebbet ve Felak sûrelerinin son ayetlerinin tekbire vasledilmesinin caiz olmadığını ifade etmiştir. Daha sonra dua cümleleriyle risâleyi sonlandırmıştır.³⁴⁹

Yaptığımız tespitlere göre müellif, *Makâmâtü'l-mücevvîdîn ile Ferîdetu'l-Furkân*'ın giriş bölümlerini benzer şekilde kaleme almıştır. Nitekim burada yapılan değerlendirmeler aşağı yukarı aynıdır. Akabinde mebde' bölümünü üç kısımda incelemiş, birinci kısmı harflerin sıfatlarına ayırmıştır. Bu kısım ile *Makâmâtü'l-mücevvîdîn*'in yirmi dördüncü makamı aynıdır. İkinci kısım ise harflerin mahreçlerine ayrılmıştır. *Makâmât*'ın yirmi beşinci makamında ele aldığı bölüm ile *Ferîdetu'l-Furkân*'ın mebde' bölümünün ikinci kısmı bire bir eşleşmekle beraber müellif -sehven olsa gerek- burada "lâm" harfinin mahrecine yer vermemiştir. Üçüncü kısımda ise *Makâmâtü'l-mücevvîdîn*'in yirmi altıncı makamında incelediği yedi kıraat imamına, rumuzlarına ve râvilerine yer vermiştir. Farklı olarak *Ferîdetu'l-Furkân*'da babası Şeyh Nasûh'un kıraat imamları ve râvilerini tanıtmak için yazdığı şiire atıf yapmıştır. Aynı şiire *Makâmâtü'l-mücevvîdîn*'de, Kur'an'ın yedi harfle indirilmesini ele aldığı yirmi üçüncü makamda rastlanılmaktadır.³⁵⁰

Ferîdetu'l-Furkân'ın Maksad ve Müntehâ bölümleri ise *Makâmâtü'l-mücevvîdîn*'de yer alan konulardan farklılık arz etmektedir. Dolayısıyla bunlar *Makâmâtü'l-mücevvîdîn*'in muhtevasını tamamlayıcı bahisler olarak düşünülebilir.

Risâle fî vukûfî'l-Kur'ân isimli eseri ise *Ferîdetu'l-Furkân* ile aynı mecmuada bulunmaktadır. Kastamonu İl Halk Kütüphanesi 1046/1 numarada kayıtlı olup 7b-10a varakları arasında yer alan üç varaktan oluşan kısa bir risâledir Müellif bu risâleye vakfın on vecih olduğunu belirterek başlamıştır. Bunlar: 1. Vakf-ı tâm, 2. Vakf-ı hasen, 3. Vakf-ı kâfî, 4. Vakf-ı müstehab, 5. Vakf-ı işaret, 6. Vakf-ı ceyyid, 7. Vakf-ı ıztırâr, 8. Vakf-ı kabîh, 9. Vakf-ı muhâl, 10. Vakf-ı küfr. Müellif ilk dokuz vecihle ilgili açıklama yapmazken, onuncu vecih olan Vakf-ı küfr'ün tafsilatına yer vermiştir.

³⁴⁹ Amâsî, *Ferîdetu'l-Furkân fî tecvîdî'l-Kur'ân*, 12b-26a.

³⁵⁰ Amâsî, *Makâmâtül mücevvîdîn*, 36b-37a.

Bazı kıraat âlimleri yanlış vakıftan dolayı mananın değişip namazın bozulmasına sebep olan vakfa vakf-ı küfr demişlerdir. Kişi bu şekilde namaz dışında vakf yapsa kafir olur. Manayı değiştirecek şekilde vakf yapmak caiz olsa da bu durum Kur'ân'ı hafife almak ve büyük günaha girmektir. Namaz esnasında yanlışlıkla vakf yaparsa namaz bozulur, namaz dışında kasten vakf yaparsa kafir olur.

Müellif, Ebu Mansur Mâturîdî'nin (ö. 333/944) Kur'ân-ı Kerim'de elli altı yerde yanlış vakf yapıldığı takdirde kâfir olacağına ilişkin verdiği bilgilere yer vermiştir.³⁵¹ Müslümanlara imam olan bir kişinin bu konuları bilmediği takdirde imamlığının geçerli olmayacağına değindikten sonra söz konusu elli altı yerdeki vakf ve ibtidâ durumunu tek tek sıralamıştır. Bunlardan birincisi Fâtiha Sûresi'ndedir. Yedinci ayette صِرَاطَ الَّذِينَ (o kimselerin yolu) kelimesinde vakf yapıp ve kasıtlı olarak اَنْعَمْتَ عَلَيْهِمْ (nimet verdin) kelimesinden ibtidâ yaparsa kâfir olur. İkincisi Bakara Sûresi'nin 102. ayetinde عَلَىٰ مُلْكٍ سَلِيمَانَ وَمَا kelimesi üzerinde vakf yapıp, كَفَرَ سَلِيمَانَ kelimesinden ibtidâ edip okumaya devam ederse kâfir olur. Üçüncüsü yine Bakara Sûresi'nin 116. ayetinde اَتَّخَذَ اللَّهُ وَلَدًا kelimesinden okumaya devam ettiği takdirde kâfir olacağını belirtmiştir. Dördüncüsü yine sûrenin 111. ayetinde وَقَالُوا kelimesinde vakf yaptıktan sonra لَنْ يَدْخُلَ الْجَنَّةَ اِلَّا مَنْ كَانَ هُودًا اَوْ نَصَارًا kısmından ibtidâ yaparsa kâfir olur. Burada ilk dört misalini verdiğimiz vakf ve ibtidâ hatalarının diğerlerine devam etmiştir.³⁵²

Müellif risâlenin sonunda kıraat imamı Nâfi'nin râvisi Kunbül'ün (ö. 291/904) Ahmed b. Gavvâs'tan yaptığı bir nakle yer vermiştir. Ahmed b. Gavvâs; “Biz -üç yer hariç- nefesimiz yetmediği zaman vakf yapıyorduk. Ancak Âl-i İmrân Sûresi 7. ayetin اِلَّا اللَّهُ وَمَا يَعْظُمُ تَأْوِيلُهُ kelimesinde, En'âm Sûresi 109. ayetin اِنَّمَا الْآيَاتُ عِنْدَ اللَّهِ وَمَا يُشْعِرُكُمْ kelimesinde ve Nahl Sûresi

³⁵¹ Müellifin temas ettiği Mâturîdî'nin risâlesi ile ilgili Orhan İyibilgin bir makale yazmıştır. Abdülmecîd el-Amâsî'un 56 yer olarak ifade ettiği “vakfın küfür olarak addedildiği yerler”in sayısını İyibilgin incelediği risâlede 52 olarak tespit etmiştir. Aynı zamanda ayetlerin meallerine de yer vererek vakfın caiz olmama sebeplerini izah etmiştir. Geniş bilgi için bk. Orhan İyibilgin, “İmam Mâturîdî'nin Risâle fî mâ Lâ Yecûzû'l-Vakfu 'Aleyh Adlı Risâlesinin İncelenmesi ve Değerlendirilmesi”, *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi* 20/2 (2020), 801-839.

³⁵² Âl-i İmrân 3/181; Âl-i İmrân 3/95; Âl-i İmrân 3/66-67; Âl-i İmrân 3/191; Nisâ 4/171; Mâide 5/18; Mâide 5/73; Mâide 5/72; Mâide 5/64; Mâide 5/116; En'âm 6/101; En'âm 6/151; Tevbe 9/30 (iki adet); Tevbe 9/90; Yunus 10/62; Zühuf 43/68; Hûd 11/31 (üç adet); Yûsuf 12/8-9; Ra'd 13/16; İbrahim 14/10; İbrahim 14/22; Hicr 15/6; Nahl 16/51; Nahl 16/37; İsrâ 17/40; Kehf 18/4; Enbiyâ 21/25; Nûr 24/35; Furkân 25/60; Kasas 28/38; Yâsin 36/52; Sâffât 37/151-152; Sâd 38/4; Zümer 39/8; Mümin 40/24; Mümin 40/41-42; Mümin 40/26; Fussilet 41/22, Müellif bu ayetin -sehven olsa gerek- Secde Sûresi'nde olduğunu ifade etmiştir. Tûr 52/23; Kamer 54/9; Haşr 59/16; Cum'a 62/10; Kalem 68/51; Nâziât 79/23-24; Duhâ 93/1-2-3; Duhâ 93/3; Mâûn 107/4-5-6; Kâfirûn 109/2; İhlâs 112/4.

103. ayetin *إِنَّمَا يُعَلِّمُهُ بَشَرٌ* bölümünde özellikle vakfediyorduk. Müellif son olarak bu nakli şiir şeklinde ifade etmiştir.³⁵³

Abdülmecîd b. Nasûh'un *Risâle fî vukûfi'l-Kur'ân* isimli eserini incelediğimizde, *Makâmâtü'l-mücevvîdîn*'den farklı olarak vakıfları on madde şeklinde isimlendirdiğini görmekteyiz. Müellifin de ifade ettiği gibi risâle, İmam Mâturîdî'nin *Risâle fî mâ Lâ Yecûzû'l-Vakfu 'Aleyh*³⁵⁴ adlı risâlesinde tespit ettiği vakıfların tekrarı mesabesindedir.

³⁵³ Amâsî, *Risâle fî vukûfi'l-Kur'ân*, 7b-10a.

³⁵⁴ Konya Bölge Yazma Eserler Kütüphanesi, Arapça, 27 Hk 236/4, 50a-51b; Milli Kütüphâne-Ankara, Arapça 06 Mil Yz A 4471/2, İst.Tarihi: 1238 (1821) 6b-8b.

II. BÖLÜM

2. MAKÂMÂTÜ'L-MÜCEVVIDÎN'İN GÜNÜMÜZ TECVİD ESERLERİYLE KARŞILAŞTIRILMASI

Birinci bölümde farklı açılardan incelemeye tabi tutulan *Makâmâtü'l-mücevidîn ve derecâtü'l-muallimîn* isimli eser burada, üslup ve metot açısından günümüzde bu alanda yazılan şu eserlerle karşılaştırılarak benzer ve farklı yönlerine temas edilecektir: İsmail Karaçam, *Kur'ân-ı Kerîm'in Faziletleri ve Okunma Kâideleri*,³⁵⁵ Abdurrahman Çetin, *Kur'ân Okuma Esasları*,³⁵⁶ Ramazan Pakdil, *Ta'lim Tecvid ve Kıraat*,³⁵⁷ Sıtkı Güllü, *Açıklamalı Örnekleriyle Tecvîd İlmi*,³⁵⁸ Mustafa Kılıç, *Kur'ân Tilâvetinde Usûl ve Esaslar*,³⁵⁹ ve Arapça olarak telif edilen Abdülfettah es-Seyyid Acemî el-Mersafî'nin *Hidâyetü'l-kârî ilâ tecvîdi kelâmi'l-Bârî*.³⁶⁰ Bu eserlerin tercih edilmesinde günümüz tecvid eğitimindeki müfredatta kendilerine sıkça atıfta bulunulması etkili olmuştur. Konunun detaylarına girmeden önce genel bir değerlendirme olarak *Makâmâtü'l-mücevidîn* ile bu eserlerin benzerliklerinin ön planda olduğunun görüldüğü ifade edilebilir. Bununla beraber, tespit edilebildiği kadarıyla aralarındaki farklılıklar şu başlıklar altında sıralanabilir.

2.1. Eserin İçerik Planı

Daha önce de temas edildiği gibi Abdülmecîd b. Nasûh, *Makâmâtü'l-mücevidîn* isimli eserini 40 makam şeklinde tasarlamıştır. 40 rakamının Tasavvuf geleneğinde önemli bir yere sahip olması ve müellifin mutasavvıf kimliği ile de tanınmasının bu şekilde bir planlamada etkili olduğu fikri ön plana çıkabilir. Ancak kırk sayısına ulaşabilmek için bazı makamları çok kısa, bazılarını daha kapsamlı, bazı başlıkları konu çerçevesinin dışından aldığı düşünüldüğünde müellifin kırk rakamının çerçevesinde kalmakta zorlandığı hissedilmiştir. Diğer taraftan, fezâil ve Tecvîd alanıyla ilgili çalışmalar incelendiğinde kırk makam şeklinde te'lif edilmiş olması itibarıyla *Makâmâtü'l-mücevidîn*'in orijinal bir kimliğe sahip olduğu

³⁵⁵ İsmail Karaçam, *Kur'ân-ı Kerîm'in Faziletleri ve Okunma Kâideleri* (İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 1984).

³⁵⁶ Abdurrahman Çetin, *Kur'an Okuma Esasları* (Bursa: Emin Yayınları, 2013).

³⁵⁷ Ramazan Pakdil, *Ta'lim Tecvid ve Kıraat* (İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 2016).

³⁵⁸ Sıtkı Güllü, *Açıklamalı Örnekleriyle Tecvîd İlmi* (İstanbul: Huzur Yayınları, 2005).

³⁵⁹ Mustafa Kılıç, *Kur'ân Tilâvetinde Usul ve Esaslar* (İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 2022).

³⁶⁰ Abdülfettah es-Seyyid Acemî el-Mersafî, *Hidâyetü'l-kârî ilâ tecvîdi kelâmi'l-Bârî* (Medine: Mektebetü dâru'l-fecri'l-İslâmiyye, 2005).

değerlendirilebilir. Yukarıda isimleri zikredilen eserlerde bu şekilde bir içerik planlamasına rastlanmamıştır.

2.2. Fezâil ve Tecvid Konuları

Abdülmeccid b. Nasûh, *Makâmâtü'l-mücevvîdîn* isimli eserine fezâilü'l-Kur'ân konuları ile başlamış ve 1-16. Makamları³⁶¹ söz konusu bahislere ayırmıştır. 69 varaklık eserin yaklaşık 18 varakını fezâil bahislerine ayırması -ki bu oran eserin %26'sını oluşturmaktadır- müellifin Kur'ân tilavetinin manevi yönüne verdiği önemin göstergesidir. Son zamanlarda telif edilen eserlerde ise fezâil konularına daha az yer verildiği tespit edilmiştir. İsmail Karaçam 83 sayfa.³⁶² ile eserinin %14'ünü, Abdurrahman Çetin ise 57 sayfa³⁶³ ile %11'ini fezâil bahislerine ayırmışlardır. Ramazan Pakdil, Sıtkı Güllü, Mustafa Kılıç ve Abdülfettah es-Seyyid Acemî el-Mersafî, söz konusu mevzuya değinmemişlerdir.

2.3. Râ Harfî ile İlgili Hükümler

Abdülmeccid b. Nasûh eserinde “râ” harfinin kalın ve ince okunması ile ilgili hususları incelemiştir. Bazı kıraat farklılıkları dışında konu günümüz tecvid eserlerinde değerlendirildiği gibidir.³⁶⁴ Ancak *Makâmâtü'l-mücevvîdîn*'de farklı bir anlatım üslubu hâkimdir. Konu 34. makamda şu şekilde ele alınmıştır:

“Bil ki Kur'ân-ı Kerim'de geçen “râ” harfleriyle ilgili olarak tefhîm (kalın) ve terkîk (ince) olmak üzere iki durum söz konusudur. “Râ”da asıl olan tefhimdir, terkîk ise sebeplere bağlıdır. Tefhîm ve terkîk ile okumanın sebeplerini ayrıntılı olarak bilmek gerekir.

“Râ” harfî kelimenin başında, ortasında veya sonunda gelir. Eğer kelimenin başında gelirse harekeli olarak رُؤُسٍ رَجَالٍ. رُسُولٍ üç türlü gelir. Mazmûm ve meftûh olduğunda hükmü tefhim (kalın), meksûr olduğunda ise hükmü terkîk (ince) olur.

Kelime ortasında geldiğinde yine ya üç türlü harekeli olarak ya da sâkin şekilde gelir. Fethalı olarak gelmesine عَرَبِيًّا kesreli olarak gelmesine يَرْثُهَا zammeli olarak gelmesine يَشْعُرُونَ misalleri verilebilir. Fetha ve zammeli olduğunda kalın, kesreli olduğunda ince okunur. Ancak Verş, يُبْصِرُونَ misalinde olduğu gibi “râ”nın mâkabli meksûr ise, ince okumuştur. “Râ-i mutevessita” fetha harekeden sonra أَلْأَنْزَرْتَهُمْ, zamme harekeden sonra غُرْفَةً ve kesre harekeden sonra فِرْعَوْنَ şeklinde gelebilir. Fetha ve zamme ise kalın, kesre ise ince okunur. Kelime ortasındaki “râ”, فِرْعَوْنَ مَرْيَةَ misallerinde olduğu gibi eğer lâzimî bir kesreden sonra gelirse Kıraat imamlarının geneline göre ince

³⁶¹ Amâsî, *Makâmâtül mücevvîdîn*, 3a-21b.

³⁶² Karaçam, *Kur'ân-ı Kerim'in Faziletleri ve Okunma Kâideleri*, 73-156.

³⁶³ Çetin, *Kur'ân Okuma Esasları*, 17-74.

³⁶⁴ (وبالآخرهم) örneğinde olduğu gibi râ meftuh veya mazmum olduğunda eğer makabli meksur ise, Verş tarafından ince okunmuştur. Bk. Amâsî, *Makâmâtül mücevvîdîn*, 51b.

okunur. Ancak kendisinden sonra isti'lâ harfi gelirse bütün Kıraat İmamlarına göre kalın okunur. Misaller: *قِرْطَاسٍ . اِرْصَادٍ . اِرْصَادٍ . فِرْقَةٍ* Şu ayetteki

“كُلُّ فِرْقٍ كَالطَّوْدِ الْعَظِيمِ”³⁶⁵ ayetinde bulunan “فِرْقٍ” kelimesindeki “râ” hem ince, hem de kalın okunur. Kalın okunmasının sebebi kendisinden sonra isti'lâ harfi gelmesi, ince okunmasının sebebi de isti'lâ harfinin kesreli olmasıdır. Bil ki sâkin “râ”nın (râ-i sâkine) mâkablinde ârizî bir kesre varsa ki -muttasıl *اِرْجِعُوا* ve munfasıl *اِمَّا اِرْتَابُوا* olarak gelebilir-bu durumda ittifakla kalın okunur.

Kelime sonunda gelen “râ” ile ilgili dört hüküm vardır: Birincisi hem vakf hem de vasl halinde kalın okunması, ikincisi iki halde de ince okunması, üçüncüsü vakf halinde kalın, vasl halinde ince okunması ve dördüncüsü ise vakf halinde ince, vasl halinde ince okunmasıdır. Vakf ve vasl halinde kalın okunmasına misal: *نَصَرَ* Vakf ve vasl halinde ince okunmasına misal: *مُنْهَمِرٍ* Vakf halinde kalın, vasl halinde ince okunmasına misal: *بِالنُّزْرِ* Vakf halinde ince, vasl halinde kalın okunmasına misal: *مُسْتَقَرٍّ* Kelime sonunda sâkin olarak gelen râ'nın mâkabli fethalı veya zammeli olursa ittifakla kalın, kesreli gelirse ittifakla ince okunur. Misaller: *وَأَنْحَرُ . وَأَذْكَرُ . وَأَصْبِرُ* Bil ki “râ-i mütetarrife” (kelime sonunda yer alan râ) elif'ten sonra fethalı veya zammeli olarak gelirse, vakf ve vasl halinde kalın okunur. Misaller: *إِلَّا النَّارُ* “Elif”ten sonra kesreli olarak gelirse, vakf halinde kalın, vasl halinde ince okunur. Misal: *وَمِنَ النَّارِ* “Râ-i mütetarrife” harekeli olup, mâkablinde sâkin bir yâ gelir, harekesi meftûh veya mazmûm olursa vasl halinde kalın, vakf halinde ince okunur. Misaller: *خَيْرٌ . خَيْرٌ . لَا خَيْرَ* Harekesi meksûr olursa iki durumda da (vakf-vasl) ince okunur. Misaller: *خَيْرٍ . لَا نَصِيرَ* Ancak Verş, mâkabli meksûr olduğu gibi, meftûh olduğunda da ince okumuştur.”³⁶⁶

Konunun işlenişini incelendiğinde önce “râ”nın kelime başındaki halleri, sonra kelime ortasındaki halleri, daha sonra da kelime sonunda bulunduğu kalın veya ince okunma durumları izah edilmiştir. Müellifin kullanmış olduğu metodun, biraz karmaşık ve anlaşılması daha zor olduğu kanaati hasıl olmuştur. Günümüzde telif edilen eserlerde ise konunun işleniş metodu farklıdır. Genel olarak “râ”nın kalın okunduğu yerler, “râ”nın ince okunduğu yerler ve “râ”nın hem kalın hem de ince okunduğu yerler şeklinde üç başlıkta³⁶⁷ işlenen konu,³⁶⁸ *Makâmâtü'l-mücevvîdîn*'deki metodun aksine daha sade ve daha kolay anlaşılır bir özelliğe sahiptir.

³⁶⁵ Suarâ 26/63.

³⁶⁶ Amâsî, *Makâmâtül mücevvîdîn*, 51b-52b.

³⁶⁷ Karaçam, *Kur'an-ı Kerim'in Faziletleri ve Okunma Kâideleri*, 271-274; Çetin, *Kur'an Okuma Esasları*, 183-189; Pakdil, *Ta'lim Tecvid ve Kıraat*, 202-206; Güllü, *Açıklamalı Örnekleriyle Tecvid İlmi*, 381-404.

³⁶⁸ Ancak Abdülfettah el-Mersafî konuyu, “tefhim ve terkîk” bölümünde inceleyerek şu başlıklar çerçevesinde ele almıştır: Vakf ve vasl halinde harekeli râ'nın hükümleri, vakf ve vasl halinde sâkin râ'nın hükümleri, kelime ortasında sâkin râ'nın ince okunma şartları, kelime ortasındaki sâkin râ'nın kalın okunma şartları, vakf ve vasl halinde râ-i mütetarrife, vakf halinde sâkin vasl halinde harekeli râ'nın kalın ve ince okunma şartları, râ-i mütetarrifenin vakf durumu ile ilgili önemli uyarılar. Mersafî bu metoduyla bir miktar Abdülmecîd el-Amâsî'la benzerlik gösterse de daha farklı bir yaklaşım sergilemiştir. Bk. Mersafî, *Hidâyetü'l-kârî ilâ tecvîdi kelâmî'l-Bârî*, 121-135.

2.4. Vakıfların Mertebeleri

Müellif, 30, 32 ve 33. makamları vakıf konusuna ayırmıştır. 30. makamda vakıfları beş madde halinde şöyle değerlendirmiştir:

a) Birincisi revm ve işmamdan mücerred iskândır.

b) İkincisi revm'dür.

c) Üçüncüsü işmam'dır.

d) Dördüncüsü, müfret isimlerin sonunda bulunan müenneslik “tâ” sıdır. نِعْمَةٌ . رَحْمَةٌ kelimelerinde vakf yapıldığında رَحْمَةٌ . نِعْمَةٌ şeklinde “hê” ile vakf yapılır.

e) Beşincisi, fethalı tenvinin yerine ıvaz olarak gelen eliftir. عَلِيمًا حَكِيمًا . غَفُورًا رَحِيمًا . Bu vakıf türlerinin hepsi sahihtir. Fakat mücerred olarak iskân asıl, diğerleri fer'idir.

Müellifin vakıflar hakkında yaptığı bu değerlendirmeye son dönem tecvid eserlerinde rastlanmamaktadır. Günümüzde farklı konular içerisinde dağınık bir şekilde işlenen bu maddelerin, *Makâmâtü'l-mücevvîdîn*'de olduğu gibi derli toplu bir şekilde tasnif edilmesi, öğretme ve öğrenme açısından bir kolaylık sağlayacaktır.

Abdülmeçid Efendi 32 ve 33. makamlarda ise, Mâverâünnehir ve Diyâr-ı Mağrib kıraat imamlarını merkeze alma esasından hareket etmiştir. Mâverâünnehir kıraat imamları, vakıfları lâzım, mutlak, câiz, mücevvez ve murahhas olmak üzere beş mertebede ele alırken, Diyâr-ı Mağrip kıraat imamları ise tâm, kâfi ve hasen olmak üzere üç mertebede değerlendirdiklerini belirtmiştir.³⁶⁹ Lâzım, mutlak, câiz, mücevvez ve murahhas şeklindeki sıralamada Abdülmeçîd b. Nasûh, Muhammed b. Tayfûr es-Secâvendî'nin (ö. 560/1165) ismini zikretmemiştir. Kendisinden dört asır önce yaşamış olmasına rağmen, müellifin Secâvendî'den habersiz olması düşünülemez. Bu açıdan bakıldığında isminin zikredilmemesi soru işareti olarak kalmıştır.

Çağdaş tecvid eserlerinde ise konu, Secâvendî'nin vakıfları şeklinde isimlendirilmekte ve bu başlık altında incelenmektedir. İsmail Karaçam, Mâverâünnehir ve Diyâr-ı Mağrib kıraat imamları ifadelerine yer vermezken, Diyâr-ı Mağrib kıraat imamları yerine İbnü'l-Enbârî (öl. 328/940) ve en-Nahhâs'ın (öl. 338/950) vakıfları tâm, kâfi, hasen ve kabîh olarak incelediklerini, Mâverâünnehir kıraat imamları yerine ise Secâvendî'yi işaret ederek lâzım,

³⁶⁹ Amâsî, *Makâmâtül mücevvîdîn*, 48a-51b.

mutlak, câiz, mücevvez ve murahhas şeklinde incelediklerini belirtmiştir.³⁷⁰ Abdurrahman Çetin, Ramazan Pakdil ve Sıtkı Gülle de bölge kıraat imamları ifadelerine yer vermemişler, alimlerin çoğuna göre tâm, kâfi, hasen ve kabîh, Secâvendî'ye göre ise lâzım, mutlak, câiz, mücevvez ve murahhas tanımlamalarını yapmışlardır.³⁷¹ Ayrıca Sıtkı Gülle sadece Secâvendî vakıflarına yer vermiş, diğer tasnifi belirtmemiştir.³⁷² Abdülfettah el-Mersafî ise vakıfları tâm, kâfi, hasen ve kabîh olmak üzere dört başlıkta ayrıntılı bir şekilde incelemiş, Secâvendî'nin ismini ve vakıfla ilgili tespitlerini zikretmemiştir.³⁷³

Görüldüğü üzere vakıf konusunda Abdülmecîd b. Nasûh'un vakıflarla ilgili, “Mâverâünnehir ve Diyâr-ı Mağrib kıraat imamları” şeklindeki tasnifine günümüz müellifleri eserlerinde yer vermemişlerdir. Aynı zamanda Abdülmecîd b. Nasûh ve Abdülfettah el-Mersafî, Secâvendî'nin ismini zikretmeme konusunda ortak hareket etmişlerdir.

2.5. Duhâ-Nâs Sûreleri Arasında Tekbir Bahsi

Abdülmecîd b. Nasûh, Kur'ân “Okuyucusunun Bilmesi Gereken Bazı Bilgiler” başlığı altında 38. makamda birtakım mevzulara temas etmiştir. Duhâ ve Nâs Sûreleri arasında getirilen Tekbir'de bu meseleler arasında yer almış ve şöyle izah edilmiştir:

“Duhâ Sûresi'nden Kur'ân-ı Kerim'in sonuna kadar hem vakf, hem de vasl durumunda tekbir okunması konusunda ittifak vardır. Bütün Kıraat İmamlarına göre burada sekiz vecih vardır. Altısı kabul edilmiş, ikisi ise men' edilmiştir. Bütün Kur'ân okuyucularının, bu sekiz vecih bilmeleri vaciptir. Yoksa tefrika ortaya çıkar. Eğer bilmezse, o kişiye Kârî ismi verilmesi vebali gerektirir. Bu vecihler şunlardır:

Birinci vecih: Üçünde vakf (Vasl-ı Kûl):

وَأَمَّا بِنِعْمَةِ رَبِّكَ فَحَدِّثْ (وقف) اللَّهُ أَكْبَرُ (وقف) بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ (وقف) أَلَمْ نَشْرَحْ لَكَ صَدْرَكَ

İkinci vecih: Vakf-ı evvel, vasl-ı sâni ve s-sâlis:

وَأَمَّا بِنِعْمَةِ رَبِّكَ فَحَدِّثْ (وقف) اللَّهُ أَكْبَرُ (وصل) بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ (وصل) أَلَمْ نَشْرَحْ لَكَ صَدْرَكَ

Üçüncü vecih: Vasl-ı evvel, vakf-ı sâni, vasl-ı sâlis:

³⁷⁰ Karaçam, *Kur'ân-ı Kerim'in Faziletleri ve Okunma Kâideleri*, 363-390.

³⁷¹ Çetin, *Kur'ân Okuma Esaslar*, 259-279; Pakdil, *Ta'lim Tecvid ve Kıraat*, 249-265.

³⁷² Gülle, *Açıklamalı Örnekleriyle Tecvid İlmi*, 434-439.

³⁷³ Mersafî, *Hidâyetü'l-kârî ilâ tecvîdi kelâmi'l-Bârî*, 368-391.

وَأَمَّا بِنِعْمَةِ رَبِّكَ فَحَدِّثْ (وصل) اللَّهُ أَكْبَرُ (وقف) بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ (وصل) أَلَمْ تَشْرَحْ لَكَ صَدْرَكَ

Dördüncü vecih: Vakf-ı evvel ve's-sânî, vasl-ı sâlis:

وَأَمَّا بِنِعْمَةِ رَبِّكَ فَحَدِّثْ (وقف) اللَّهُ أَكْبَرُ (وقف) بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ (وصل) أَلَمْ تَشْرَحْ لَكَ صَدْرَكَ

Beşinci vecih: Vasl-ı evvel, vakf-ı sâni ve's-sâlis:

وَأَمَّا بِنِعْمَةِ رَبِّكَ فَحَدِّثْ (وصل) اللَّهُ أَكْبَرُ (وقف) بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ (وقف) أَلَمْ تَشْرَحْ لَكَ صَدْرَكَ

Altıncı vecih: Vasl-ı küll:

وَأَمَّا بِنِعْمَةِ رَبِّكَ فَحَدِّثْ (وصل) اللَّهُ أَكْبَرُ (وصل) بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ (وصل) أَلَمْ تَشْرَحْ لَكَ صَدْرَكَ

Yedinci vecih: Vasl-ı evvel ve's-sâni, vakf-ı sâlis:

وَأَمَّا بِنِعْمَةِ رَبِّكَ فَحَدِّثْ (وصل) اللَّهُ أَكْبَرُ (وصل) بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ (وقف) أَلَمْ تَشْرَحْ لَكَ صَدْرَكَ

Sekizinci vecih: Vakf-ı evvel, vasl-ı sâni, vakf-ı sâlis:

وَأَمَّا بِنِعْمَةِ رَبِّكَ فَحَدِّثْ (وقف) اللَّهُ أَكْبَرُ (وصل) بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ (وقف) أَلَمْ تَشْرَحْ لَكَ صَدْرَكَ

Son iki vecih memnû'dur, caiz değildir. İlk altı vecih ise yedi kıraat imamına göre makbuldür, caizdir. Bil ki sonunda tekbir okunan sûreler Dûhâ Sûresi'nden Kur'ân'ın sonuna kadar olan sûrelerdir. Ancak dört sûrenin sonunda vasl esnasında anlam bakımından olumsuzluk olduğu için kıraat âlimleri tekbiri uygun görmemişlerdir. Bu sûreler Elem tera'nın sonu, İnnâ e'taynâ'nın sonu, Tebbet yedâ'nın ve Felak'ın sonudur. ³⁷⁴ مَاكُولٌ . أَبْتَرُ . مَسَدٌ . حَسَدٌ

Makâmâtü'l-mücevvîdîn'de yukarıdaki şekilde ele alınan tekbir bahsi, İsmail Karaçam ve Abdülfettah el-Mersafî tarafından daha geniş bir şekilde değerlendirilmiştir.³⁷⁵ Konuyu İsmail Karaçam'ın eserinde, "Tekbir'in sebebi, hükmü, sîgası, tekbir ile ilgili vecihler, sûre sonları tekbir'e vasledilerek okunacak olursa vasl kaidelerine riâyet edilmesi, herhangi bir sûreye başlanıldığı zaman bütün kurrâya göre on iki vecihle okunması, bir sûre diğer bir sûreye vasledildiği zaman sekiz vecihle okunması" başlıkları altında incelemesi örnek olarak verilebilir. Konuya Abdurrahman Çetin özet olarak yer vermiş, vecihlerini dipnot olarak göstermiş³⁷⁶ Ramazan Pakdil ve Sıtkı Güllü ise herhangi bir değerlendirme yapmamışlardır.

³⁷⁴ Amâsî, *Makâmâtül mücevvîdîn*, 60a-62b.

³⁷⁵ Karaçam, *Kur'ân-ı Kerîm'in Faziletleri ve Okunma Kâideleri*, 412-422; Mersafî, *Hidâyetü'l-kârî ilâ tecvîdi kelâmi'l-Bârî*, 590-610.

³⁷⁶ Çetin, *Kur'ân Okuma Esasları*, 393-398.

2.6. Fatiha Sûresi'nin Tahlili

39. makamda İstiâze, Besmele ve Fatiha Sûresi'nin tilâveti esnasında tecvid kaidelerine riâyet etmesi gerektiğine vurgu yapmıştır. Söz konusu bölümlerde yer alan bütün kelime ve harflerin tek tek tahlili yapılmış, okunuşları esnasında dikkat edilmesi gereken hususlara değinilmiştir. Müellifin değerlendirmesi şu şekilde olmuştur: Yapılan tahlillere الْحَمْدُ kelimesinde hemze yerinden çıkarılmalı, رَبِّ kelimesinin râ'sı ince okunmamalı, مَالِكِ kelimesinin mîmi kalın okunmamalı, أَنْعَمْتَ kelimesinde nûn'un sükûnu belirgin olmalı, وَلَا الضَّالِّينَ kelimesinde ise birinci lâm ince, ikinci lâm kuvvetli okunmalı" şeklindeki ifadeleri örnek olarak verilebilir. Bu tahliller, bir hoca nezaretinde arz sema yoluyla ciddi bir Kur'ân eğitimi almamış olan ibtidâ seviyesindeki bir Kur'ân talebesine kısmî ölçüde yardımcı olabilir. Bu açıdan bakıldığında bu değerlendirmelerin yerinde ve faydalı olabileceği düşünülebilir. Daha önce ayrıntılı bir şekilde verdiğimiz bu tahlilleri ile Abdülmecîd b. Nasûh'un eseri, günümüz tecvid eserlerinden ayrılmaktadır. Çünkü söz konusu eserlerde Fâtîha ya da başka bir sûre ile ilgili herhangi bir tahlile rastlanmamaktadır.

2.7. كَلَّا Edatı

40. makamda Kur'ân-ı Kerim'de 33 defa geçen كَلَّا edatında vakfın caiz olup olmama durumu ele alınmıştır. Müellif bu bölümde كَلَّا edatının geçtiği bütün ayetleri, sûre isimlerini de zikrederek tek tek tespit etmiş ve kendisinde vakıf yapılıp yapılmama hallerini şöyle belirtmiştir. Kur'ân okuyan kişinin, bu ayetlerdeki vakıf ve vasılların tamamını bilmesi gerektiğini düşündüğümüz için bölümün tamamını aktarıyoruz:

"Bil ki Kur'ân'da كَلَّا edatı otuz üç yerde geçmektedir. Kur'ân-ı Kerim'in ilk yarısında bu edat bulunmaz. Üç vecihtir. Birinci vecih: Vakf-ı Tâm'dır. İkinci vecih: İki ihtimalde mümkündür. Yani vakıf ve vasıl caizdir. Üçüncü vecih: Vakıf câiz değildir.

Vakf-ı Tâm, Kur'ân'da altı yerde yapılır. Birincisi Meryem Sûresi'nde³⁷⁷ أَطَّلَعَ الْغَيْبَ أَمْ اتَّخَذَ أَلُحْمُ الْعَيْبِ أَمْ اتَّخَذَ olumsuzluk anlamından dolayı vakf-ı tâm vardır. سَنَكُنُّبُ مَا يَقُولُ ifadesinden okumaya devam edilir. İkincisi yine Meryem Sûresi'nde³⁷⁸ كَلَّا لِيَكُونُوا لَهُمْ عَزًّا. كَلَّا vakf-ı tâm vardır. فَخَافَ أَنْ يَقْتُلُونِ. Üçüncüsü Şuarâ Sûresi'nde³⁷⁹ سَيَكْفُرُونَ بِعِبَادَتِهِمْ ifadesinden kıraate devam edilir.

³⁷⁷ Meryem 19/78-79.

³⁷⁸ Meryem 19/81-82.

³⁷⁹ Şuarâ 26/14-15.

edatında da aynı şekilde vakf-ı tât yapılr ve *فَادْهَبَا بِآيَاتِنَا* âyetinden devam edilir. Dördüncüsü, yine *Şuarâ Sûresi*'nde³⁸⁰ *قَالَ كَلَّا* âyetinde vakf-ı tât yapılr ve okumaya *بَلْ هُوَ* bölümünden devam edilir. Beşincisi, *Sebe' Sûresi*'nde³⁸¹ *قُلْ أَرُونِي الَّذِينَ أَلْحَقْتُمْ بِهِ شُرَكَاءَ كَلَّا*, *سَنَدْعُ* bölümünden okumaya devam edilir. Altıncısı, *Alak Sûresi*'nde³⁸² yer alan *لَا تُطِيعُوهُ وَاسْجُدْ وَاقْتَرِبْ* bölümünde vakf-ı tât yapılrp, kısmıyla okuma tamamlanır.

Kur'ân-ı Kerim'de dokuz yerde iki vecih okuma imkânı vardır. Birincisi, *Mü'minûn Sûresi*'nde³⁸³ yer alan *كَلَّا* âyetinde, *كَلَّا* kelimesinde ya da *كَلَّا* kelimesinde vakıf yapılabilir. İkincisi, *Meâric Sûresi*'ndeki,³⁸⁴ *كَلَّا* âyetlerinde ister *يُنَجِّيه* kelimesinde, ister *كَلَّا* kelimesinde vakıf yapılabilir. Üçüncüsü yine *Meâric Sûresi*'nde³⁸⁵ yer alan, *كَلَّا* âyetinde *نَعِيم* kelimesinde veya *كَلَّا* kelimesinde vakıf yapılabilir. Dördüncüsü, *Müddessir Sûresi*'nde,³⁸⁶ *كَلَّا* âyetinde *أَزِيدَ* kelimesinde, veya *كَلَّا* kelimesinde vakıf yapılabilir. Beşincisi yine *Müddessir Sûresi*'nde,³⁸⁷ *كَلَّا* âyetlerinde *مُنْتَشَرَةً* yada *كَلَّا* kelimesinde vakıf yapılabilir. Altıncısı, *Kıyâme Sûresi*'nde³⁸⁸ *كَلَّا* âyetlerinde *يَقُولُ الْإِنْسَانُ يَوْمَئِذٍ أَئِنَّا لَمَفْرُ* ya da *كَلَّا* kelimesinde vakıf yapılabilir. Yedincisi, *Mutaffifin Sûresi*'ndeki³⁸⁹ *إِذَا تُتْلَىٰ عَلَيْهِ آيَاتُنَا قَالَ كَلَّا* kelimesinde vakıf yapılabilir. Sekizincisi, *Fecr Sûresi*'nde³⁹⁰ yer alan, *كَلَّا* âyetlerinde *أَهَانِ* veya *كَلَّا* kelimesinde vakıf yapılabilir. Dokuzuncusu, *Hümeze Sûresi*'nde,³⁹¹ *كَلَّا* âyetlerinde *أَخْلَدَهُ* veya *كَلَّا* kelimesinde vakıf yapılabilir.

Kur'ân-ı Kerim'de on dokuz yerde ise *كَلَّا* edatında vakıf yapılması câiz değildir. Birincisi, *Müddessir Sûresi*'nde,³⁹² *كَلَّا* âyetinde vakıf yapıp, *وَمَا هِيَ إِلَّا ذِكْرَىٰ لِلْبَشَرِ* âyetinden devam

³⁸⁰ Şuarâ 26/61-62.

³⁸¹ Sebe 34/27.

³⁸² Alak 96 /18-19.

³⁸³ Mü'ninûn 23/100.

³⁸⁴ Meâric 70/14-15.

³⁸⁵ Meâric 70/38-39.

³⁸⁶ Müddessir 74/15-16.

³⁸⁷ Müddessir 74/52-53.

³⁸⁸ Kıyâme 75/10-11.

³⁸⁹ Mutaffifin 83/13-14.

³⁹⁰ Fecr 89/16-17.

³⁹¹ Hümeze 104/3-4.

³⁹² Müddessir 74/31-32.

edilir. Yine Müddessir Sûresi'ndeki,³⁹³ كَلَّا إِنَّهُ تَذَكَّرُ âyetinde vakıf yapıp, Kiyâme Sûresi'nde,³⁹⁴ ثُمَّ إِنَّ عَلَيْنَا بَيَانَهُ âyetinde vakıf yapıp, Dördüncüsü, yine Kiyâme Sûresi'nde,³⁹⁵ كَلَّا إِذَا بَلَغَتِ التَّرَاقِيَ âyetinde vakıf yaptıktan sonra, Beşincisi, Nebe' Sûresi'nde,³⁹⁶ كَلَّا الَّذِي هُمْ فِيهِ مُخْتَلِفُونَ âyetinde vakıf yapıp, Altıncısı, yine Nebe Sûresi'nde,³⁹⁷ كَلَّا سَيَعْلَمُونَ âyetinden devam edilir. Yedincisi, Abese Sûresi'nde,³⁹⁸ فَأَنْتَ عَنْهُ كَلَّا لَمَّا يَقْضِ مَا أَمَرُهُ âyetinde vakıf yaptıktan sonra, Sekizincisi yine Abese Sûresi'nde,³⁹⁹ فِي أَيِّ صُورَةٍ مَا شَاءَ رَكَّبَكَ âyetinden devam edilir. Dokuzuncusu, İnfitâr Sûresinde,⁴⁰⁰ كَلَّا بَلْ تُكَذِّبُونَ بِالذِّبْنِ âyetinde vakıf yapılır ve Onuncusu, Mutaaffîfîn Sûresi'nde,⁴⁰¹ كَلَّا إِنَّ كِتَابَ الْفُجَّارِ لَفِي سَجِّينَ âyetinde vakfettikten sonra, On birincisi, yine Mutaaffîfîn Sûresi'nde,⁴⁰² كَلَّا بَلْ رَانَ عَلَى قُلُوبِهِمْ مَا كَانُوا âyetinden devam edilir. On ikincisi, Mutaaffîfîn Sûresi'nde,⁴⁰³ كَلَّا إِنَّ وَتُجِبُونَ âyetinde vakıf yapıp ve On üçüncüsü, Fecr Sûresi'nde,⁴⁰⁴ كَلَّا إِذَا دُكَّتِ الْأَرْضُ دَكًّا دَكًّا âyetinde vakıf yapılır ve Dördüncüsü, Alak Sûresi'nde,⁴⁰⁵ كَلَّا إِنَّ الْإِنْسَانَ لِرَبِّهِ لَكَنَّاظٍ âyetinde vakıf yapıldıktan sonra, Beşincisi, yine Alak Sûresi'nde,⁴⁰⁶ كَلَّا إِنَّ الْإِنْسَانَ لِرَبِّهِ لَكَنَّاظٍ âyetinden tilâvet edilir. On altı, on

³⁹³ Müddessir 74/53-54.

³⁹⁴ Kiyâme 75/19-20-21.

³⁹⁵ Kiyâme 75/25-26.

³⁹⁶ Nebe' 78/3-4.

³⁹⁷ Nebe' 78/4-5.

³⁹⁸ Abese 80/10-11.

³⁹⁹ Abese 80/22-23.

⁴⁰⁰ İnfitâr 82/8-9.

⁴⁰¹ Mutaaffîfîn 83/6-7.

⁴⁰² Mutaaffîfîn 83/14-15.

⁴⁰³ Mutaaffîfîn 83/17-18.

⁴⁰⁴ Fecr 89/20-21.

⁴⁰⁵ Alak 96/5-6.

⁴⁰⁶ Alak 96/14-15.

2.9. Harflerin Sıfatları

Abdülmecîd b. Nasûh bu eserinde, fezâil ve bazı muhtelif konulara temas ettikten sonra tecvid bahislerine geçmiş ve bu bölüme harflerin sıfatları ile başlamıştır. Sıfatların isimlerini siyah kalın punto ile yazan müellif, harfleri ise kırmızı renkle göstermiştir. Konunun incelenmesi esnasında bazen kısa açıklamalar yapmış, bazen de sıfatın ismini ve harflerini belirtmekle yetinmiştir. Öncelikle zıddı olan sıfatlardan başlamış, sonra müstakil sıfatlarla devam etmiştir. Müellif, otuz üç madde halinde incelediği sıfatları şu başlıklar altında ele almıştır: Mechûre, mehmûse, şedîde, rihvet, mutbaka, münfetiha, müstefile, müsta'liye, münhafida, kalkale, safîr, zelâka, musmate, leyyine münharif, mükerrer, hâvî, mebhût, şecerîyye, esliyye, nat'ıyye, liseviyye, zevlekıyye, şefeviyye, hevâiyye, cevfiyye, leheviyye, halkıyye, aliyye, ibdâl, zâyide, tefeşşî ve müstedîl. Rihvet ve şiddet sıfatlarını izah ederken “beyniyye” sıfatını ayrıca belirtmemiş, sadece kısa bir açıklama yapmış ve harflerine işaret etmekle yetinmiştir.⁴¹¹

Son dönem eserlerinde ise harflerin sıfatları farklı sayılarla izah edilmiştir. Mustafa Kılıç zıddı olanlar isti'lâ, istifâl, ıtbâk, infitâh, hems, ceahr, şiddet, rihvet, beyniyye, izlâk ve ısmât şeklinde ve zıddı olmayanlar kalkale, tekrîr, gunne, istitâle, safîr, tefeşşî, lîn, hafâ inhîrâf, tefhim ve terkîk başlıkları altında yirmi iki madde,⁴¹² İsmail Karaçam hems, ceahr, şiddet, rihvet, beyniyye, isti'lâ, istifâle, ıtbâk, infitâh, izlâk, ısmât, safîr, kalkale, lîn, inhîrâf, tekrar, tefeşşî, istitâle, hafâ, ğunne, tefhim ve terkîk olmak üzere yirmi iki sıfat,⁴¹³ Ramazan Pakdil hems, ceahr, şiddet, rihvet, beyniyye, isti'lâ, istifâle, ıtbâk, infitâh, izlâk, ısmât, safîr, kalkale, lîn, inhîrâf, tekrar, tefeşşî ve istitâle olmak üzere on sekiz sıfat,⁴¹⁴ Abdurrahman Çetin ceahr, hems, şiddet, rihvet, beyniyye, isti'lâ, istifâl, ıtbâk, infitâh, tefhim, terkîk, safîr, ğunne, tekrar, tefeşşî ve istitâle olmak üzere on altı sıfat,⁴¹⁵ Abdülfettah el-Mersafî ise önce zıddı olan sıfatları on başlık halinde hems, ceahr, şiddet, rihve, isti'lâ, istifâl, ıtbâk, infitâh, zelâka, ısmât isimleri ile, zıddı olmayan sıfatları ise safîr, kalkale, lîn, inhîrâf, tekrar, tefeşşî, istitâle şeklinde yedi başlık halinde incelemiş, bunlara hafâ ve ğunneyi de ekleyerek toplam 19 sıfat olarak ele almıştır.⁴¹⁶ Sıtkı Gülle önce zıddı olanları ceahr, hems, şiddet, rehâvet, isti'lâ, istifâl, ıtbâk, infitâh, izlâk, ısmât

⁴¹¹ Amâsî, *Makâmâtül mücevvîdîn*, 37b-39b.

⁴¹² Kılıç, *Kur'ân Tilâvetinde Usûl ve Esaslar*, 66-106.

⁴¹³ Karaçam, *Kur'ân-ı Kerîm'in Fazîletleri ve Okunma Kâideleri*, 218-245.

⁴¹⁴ Pakdil, *Ta'lim Tecvid ve Kıraat*, 68-73.

⁴¹⁵ Çetin, *Kur'ân Okuma Esasları*, 115-122.

⁴¹⁶ Mersafî, *Hidâyetü'l-kârî ilâ tecvîdi kelâmi'l-Bârî*, 79-91.

olarak on madde, zıddı olmayanları ise safîr, kalkale, tefhim, terkîk, ğunne, tekrar, tefeşî ve istitâle olmak üzere sekiz maddede ve toplam olarak on sekiz madde halinde incelemiştir. Ayrıca beyniyye sıfatına atıfta bulunmamıştır.⁴¹⁷

Görüldüğü üzere Abdülmecîd b. Nasûh sıfatları, son dönem tecvid eserlerine göre daha geniş bir şekilde incelemiştir. Konunun ayrıntılarına girmekle bir anlamda yaşadığı asrın bakış açısını yansıtmış olduğu gerçeğinden hareketle buradan XVI. yüzyılda bu konuların ilim adamları nezdinde daha ayrıntılı ve hassas bir şekilde değerlendirildiği sonucuna ulaşılabilir. Günümüzde ise sıfatların ayrıntılarına girilmeden ana hatlarıyla ele alınması, dolayısıyla bu mevzuda dört asır öncesine göre muhteva eksilmesi yaşanmıştır, denilebilir

2.10. Muhtelif Mevzular

Makâmâtü 'l-mücevvîdîn'de fezâil ve tecvid konuları dışında farklı mevzulara da temas edilmiştir. Bu konular arasında daha çok tefsir usulü ve Kur'ân tarihi ile ilgili kaynaklarda ele alınan halku'l-Kur'ân,⁴¹⁸ Kur'ân'ın tefsiri, te'vili, nâsih ve mensûhu, inzâl ve tenzili, Mekki ve Medenî olması⁴¹⁹ ve cem'ul-Kur'ân⁴²⁰ bahisleri örnek olarak gösterilebilir. Müellif, tecvid konularında fazla yorum ve tafsîlâta girmezken, tefsir ve Kur'ân tarihi ile ilgili mevzularla ilgili değerlendirme ve açıklamalarında yoğunlaşmasına, halku'l-Kur'ân konusunda uzun tahliller yapması misal olarak verilebilir. Bu durum müellifin tefsir alanındaki yetkinliğinin bir göstergesi olarak ortaya çıkmaktadır. Söz konusu mevzuların bu eserde yer bulması müellifin hedeflediği kırk rakamına ulaşma adına bir çaba olarak da düşünülebilir.

⁴¹⁷ Güllü, *Açıklamalı Örnekleriyle Tecvid İlmi*, 224-230.

⁴¹⁸ Amâsî, *Makâmâtül mücevvîdîn*, 21b-25b.

⁴¹⁹ Amâsî, *Makâmâtül mücevvîdîn*, 26b-31b.

⁴²⁰ Amâsî, *Makâmâtül mücevvîdîn*, 32a-33b.

SONUÇ

Abdûlmecîd b. Nasûh b. İsrâîl Amasî'nin, *Makâmâtü'l-mücevvîdîn ve derecâtü'l-muallimîn fî tecvîdi'l-Kur'ânî'l-mubîn* isimli eseri fezâilü'l-Kur'ân, kıraat ve tecvid ilimleri ile ilgili mevzuları ihtiva eden özgün bir çalışma olarak değerlendirilebilir. Tefsir, hadis ve tasavvuf gibi İslami ilimlerle ilgili eserler veren müellifin kıraat, tecvid ve fezâil konularına da vâkıf olduğu anlaşılmaktadır.

Bu eserde bir tasavvuf aliminin tecvid ilmine bakış açısını görmüş oluyoruz. Kırk makam olarak şekillenmiş olan eserin bu iskeletinin, tasavvuf geleneğinde önemli bir yer tutan “kırk” sayısından ilhamla düzenlendiği görülmüştür. Öyle ki bazı makamlar çok kısa (dört, beş, altı, sekiz ve dokuzuncu makamlar) geçilirken, bazıları da hacimce daha kapsamlı (on, yirmi ve yirmi üçüncü makamlar) ele alınmış, dolayısıyla kırk sayısının çerçevesinde kalma çabası içerisinde olduğu hissedilmiştir.

Önce fezâilü'l-Kur'ân bahislerini ele alıp, sonra tecvid bahislerine yer vermesi ise bu ilmin şekli yönünden önce, manevî açısının kavranması gerektiğini vurgulama çabası olarak düşünülebilir.

Makâmâtü'l-mücevvîdîn'de hükmü'r-râ bahsi günümüz tecvid kitaplarından farklı bir üslup ile ele alınmıştır. Konunun bu şekilde ele alınışı, onun anlaşılmasını biraz daha zorlaştırmıştır. Günümüz tecvid kitaplarının konu ile ilgili yöntemleri kanaatimizce daha kolay anlaşılır izlenimi vermektedir.

Müellifin namaz esnasında yapılan tilavetle ilgili yorumu dikkat çekicidir. Aynı zamanda mutasavvıf olması hasebiyle namazı huşû içerisinde kılmanın önemine işaret etmiş, bu meyanda lahn ile (makamlı, nağmeli ve terennümlü) okuyuşun namaz kılanları huşû atmosferinden uzaklaştıracağını düşünmüştür. Çünkü bu durumda cemaatle namaz kılanların, okunan ayetlerin anlamına değil, imamın ses ve makamına odaklanacakları endişesini dile getirmiş, dolayısıyla sade ve makamsız okuyuşun tercih edilmesinin doğru olacağına vurgu yapmıştır.

Günümüz tecvid kitaplarında yer almayan bazı kelime ve edatların yazılış farklılıklarına yer vermesi eserin bir başka özelliği olarak ön plana çıkmaktadır. İncelenen kelime ve edatların ders esnasında tek tek ele alınıp öğretilmeye çalışılması, kanaatimizce zor görünmektedir. Dolayısıyla bir metin halinde derli toplu bir şekilde sunulmasının isabetli olduğu görülmüştür.

Vakıf konusu ilgili bahisleri günümüz tecvid kitaplarından farklı olarak Mâverâunnehir ve Mağrib alimlerinin usulleri olarak ele alması, farklı bir söylem olarak göze çarpmaktadır.

Eser bu özelliği ile de kendi çağına ışık tutmuş, vakıf ve ibtidâ konusuna başka bir pencereden bakılabileceği izlenimi vermiştir.

Nesir formatında kaleme alınan eserde zaman zaman nazmın da kullanılması, ayrıca Arapça olarak telif edildiği halde, az da olsa Osmanlı Türkçesi'ne yer verilmiş olması, eserin kendine has bir özgünlüğe sahip olduğu kanaatini uyandırmıştır. Bu üslup esere akıcılık kazandırmış, mevzuların anlaşılmasına katkı sağladığı görülmüştür.

Eserin incelenmesi neticesinde XVI. Yüzyılda fezâilü'l-Kur'ân, kıraat ve tecvid ilimlerine bakış açısı gözlemlenmiş, hakkında kısmî araştırmalar yapılan müellif Abdülmecîd b. Nasûh b. İsrâîl Amâsî'nin diğer eserlerinin de gün yüzüne çıkartılarak tanıtılmasının, ilim dünyasına katkı sağlayacağı düşüncesine ulaşılmıştır.



KAYNAKÇA

- Akbulut, Mansur Ahmet. *Abdülmecîd bin Şeyh Nasûh bin İsrâîl et-Tosyevî'nin İrşâdû't-Tâlibîn fî-Ta'limi'l-Müteallimîn'i (İnceleme-Tenkitli Metin)*. Manisa: Manisa Celal Bayar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2020.
- Aktürk, İsmet. *Abdülmecîd b. Nasûh'un Hadisçiliği ve Sürûru'n-Nâzirîn Adlı Risalesindeki Hadislerin Tahrîci*. Konya: Necmettin Erbakan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2013.
- Altıkulaç, Tayyar. "Ebû Amr b. Alâ". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 10/94-96. İstanbul: TDV Yayınları, 1994.
- Altıkulaç, Tayyar. "Hamza b. Habîb". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 15/511-513. İstanbul: TDV Yayınları, 1997.
- Altıkulaç, Tayyar. "İbn Kesîr, Ebû Ma'bed". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 20/131-132. İstanbul: TDV Yayınları, 1999.
- Altıkulaç, Tayyar. "İbnü'l-Cezerî". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 20/551-557. İstanbul: TDV Yayınları, 1999.
- Amâsî, Abdülmecîd b. Nasûh eş-Şeyh b. İsrâîl. *Makâmâtü'l-mücevvîdîn ve derecâtü'l-muallimîn*. İstanbul: Süleymaniye Kütüphanesi, Bağdatlı Vehbi, 18, 1a-69b.
- Amâsî, Abdülmecîd b. Nasûh eş-Şeyh b. İsrâîl, *Ferîdetu'l-Furkân fî tecvîdi'l-Kur'ân*, Kastamonu: Kastamonu Yek. KHK1046/02, 1049, (1638), 12b-26a yk.
- Amâsî, Abdülmecîd b. Nasûh eş-Şeyh b. İsrâîl, *Risâle fî vukûfi'l-Kur'ân*, (Kastamonu: Kastamonu Yek. KHK1046/0, 7b-10a.
- Arık, M. Selim. "Hadislerdeki 'Kırk' Sayılarına Genel Bir Bakış". *İslam Medeniyeti Araştırmaları Dergisi (İMAD)* 1/1 (ts.), 136-181.
- Asım Efendî. *Kamus Tercemesi*. İstanbul, 1304.
- Bağdâdî, İbnü'l-Kâsîh el-Uzrî. *Sirâcül-kârî'l-mübtedî*. Beyrut: Kütübü's-Sekâfiyye, 1999.
- Bağdâdî, İsmail Paşa. *Hediyyetü'l-Ârifîn Esmâü'l-Müellifîn ve Âsâru'l-Musannifîn*. Beyrut: Dâru İhyâ'i-Türâsi'l-Arabî, 1951.
- Bağdâdî, Kâsım b. Sellâm. *Fezâilü'l-Kur'ân*. Beyrut: Dâr İbn Kesîr, 1995.

Bakırcı, Saffet. “Meâlimü’t-Tenzîl”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 28/203-204.

Ankara: TDV Yayınları, 2003.

Birişik, Abdulhamit. “es-Seb‘u’l-Mesânî”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*.

36/261-262. İstanbul: TDV Yayınları, 2009.

Birişik, Abdülhamit. “en-Neşr”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 33/19-20.

İstanbul: TDV Yayınları, 2007.

Birişik, Abdülhamit. “İ‘râbü’l-Kur‘ân”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 22/376-

379. İstanbul: TDV Yayınları, 2000.

Buhârî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmâîl b. İbrâhîm el-Cu‘fi. *Sahîhu’l-Buhârî*. Beyrut:

Dâru Tavkî’n-Necât, 2001.

Bursalı Mehmed Tahir Efendi. *Osmanlı Müellifleri*. 3 Cilt. İstanbul: Meral Yayınevi, ts.

Çetin, Abdurrahman. “Lahn”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 27/55-56. Ankara:

TDV Yayınları, 2003.

Çetin, Abdurrahman. “Tilavet”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 41/155-157.

İstanbul: TDV Yayınları, 2012.

Çetin, Abdurrahman. *Kur‘an Okuma Esasları*. Bursa: Emin Yayınları, 21. Basım, 2013.

Çollak, Fatih. “eş-Şâtıbiyye”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, 38/377-379.

İstanbul: TDV Yayınları, 2010.

Deylemî, Şîrûye b. Şehredâr. *Kitâbü’l-Firdevs bi-me’sûri’l-hitâb*. Beyrut: Dâru’l-Kütübi’l-

İlmiyye, H.1406.

Ebû Dâvûd, Süleymân b. el-Eş‘as b. İshâk es-Sicistânî el-Ezdî. *es-Sünen*. Beyrut: Dâru’r-

Risâleti’l-Âlemiyye, 2009.

Elbânî, Muhammed Nâsiruddîn. *Silsiletü’l-ehâdisi’z-zaîfe ve’l-mevdûa*. Riyad: Mektebetü’l-

Meârif, 2000.

Elbânî, Muhammed Nâsiruddîn. *Zaîfü’l-câmiî’s-sağîr ve ziyâdâtüh*. Beyrut: Mektebü’l-İslamî,

1988.

Elbânî, Muhammed Nâsiruddîn. *Zaîfü’t-terğîb ve’t-terhîb*. Riyad: Mektebetü’l-Meârif, 2000.

- Erbaş, Muammer. “Bir Osmanlı Müfessiri: Abdülmecîd b. eş-Şeyh Nasûh b. İsrâîl (ö.973/1565) ve Eserleri”. *Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 24 (2006), 161-186.
- Erbaş, Muammer. “Tefsiru Sureti’l-İnsan. / Abdülmecid b. eş-Şeyh Nasuh b. İsrail et-Tosyevi, (ö. 973/1565); tahlil, tercüme ve tahkik”. *Birleşik Matbaacılık*, İzmir: 2008
- Gazzâlî, Ebu Hâmid Muhammed b. Muhammed. *İhyâu ulûmi ’d-dîn*. Kâhire: Dâru’s-Şa'b, ts.
- Gülle, Sıtkı. *Açıklamalı Örnekleriyle Tecvîd İlmi*. İstanbul: Huzur Yayınları, 2005.
- Hayta, Ufuk- Birışık, Abdülhamit. “Hayatı ve Eserleriyle Abdülmecîd b. Şeyh Nasûh Tosyevî ve Cevâhiru’l-Kur’ân ve Zevâhiru’l-Furkân Adlı Tefsir Risalesinin İlmî Değeri”. *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 16/2 (2007), 343-367.
- Hayta, Ufuk. *Abdülmecîd b. Nasûh Tosyevî’nin (ö. 1588) Hayatı, Eserleri ve el-Hüdâ ve ’l-Felâh Adlı Tefsir Risâlesinin Tahkiki*. Bursa: Bursa Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2008.
- İrâkî, Ebu’l-Fazl Zeynüddîn İbrâhîm. *Tahrîcû ehâdîsi ’l-ihyâ*. Beyrut: Dâru İbn Hazm, 2005.
- İsbahânî, Ebu’l-Kâsım İsmâîl b. Muhammed. *Siyeru’s-selefi’s-sâlihîn*. Beyrut: Dâru’l-Kütübî’l-İlmiyye, 2004.
- İbn Ebî Dâvûd. *Kitâbu’l-mesâhif*. thk. Muhammed b. Abduh. Kâhire: el-Fârûku’l-Hadîse, 2. Basım, 2011.
- İbn Mâce, Ebû Abdillâh Muhammed b. Yezîd el-Kazvînî. *Süneni İbn Mâce*. Kahire: Dâru İhyâi’l-Kütübî’l-Arabiyye, 2009.
- İbnü’l-Cezerî, Ebü’l-Hayr Şemseddin Muhammed. *Gâyetü’n-Nihâye fî Tabakâti’l-Kurrâ*. Beyrut: Daru’l-Kütübî’l-İlmiyye, 2006.
- İbnü’l-Cevzî, Ebü’l-Ferec Cemâlüddîn Abdurrahman b. Ali. *el-İlelû ’l-mütenâhiye*. Faysalâbad: İdâretü’l-Ulûmi’l-Esriyye, 1981.
- İyibilgin, Orhan. “İmam Mâturîdî’nin Risâle Fî Mâ Lâ Yecûzü’l-Vakfu ‘Aleyh Adlı Risâlesinin İncelenmesi ve Değerlendirilmesi”. *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi* 20/2 (2020), 801-839.
- Karaçam, İsmail. *Kur’ân-ı Kerîm’in Faziletleri ve Okunma Kâideleri*. İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 1. Basım, 1978.
- Kâtip Çelebi. *Keşfü’z-Zünûn*. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2007.

- Kehhâle, Ömer Rıza. *Mu‘cemü’l-müellifîn*. 15 Cilt. Beyrut: Dâru İhyâi’t-Turâsi’l-Arabî, 1961.
- Kılıç, Mustafa. *Kur’ân Tilâvetinde Usul ve Esaslar*. İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 2022.
- Kurtubî, Muhammed b. Ahmed. *el-Câmi' li-ahkâmi'l-Kur'ân*. Kahire: Dâru’l-Kütübi’l-Mısriyye, 1964.
- Kuşdemir, Orhan Fatih. "Abdülmeccid b. Şeyh Nasûh Tosyevî’nin Hayatı, Eserleri ve ‘Menâkıbu’l-Ârifîn ve Kerâmâtü’l-Kâmilîn’ Adlı Eseri Hakkında". *SOBİDER Sosyal Bilimler Dergisi* 4/18 (2017), 305-323.
- Mersafî, Abdülfettah es-Seyyid Acemî. *Hidâyetü’l-kârî ilâ tecvîdi kelâmî’l-Bârî*. 2 Cilt. Medine: Mektebetü Dâri’l-Fecri’l-İslâmiyye, 1. Basım, 2005.
- Müslim, Ebü’l-Hüseyn b. Haccâc el-Kuşeyrî en-Nisâbüri. *Sahîhu Müslim*. Beyrut: Dâru İhyâi’t-Türâs, 2010.
- Öngören, Reşat. "Zeyniyye". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 44/367-371. İstanbul: TDV Yayınları, 2013.
- Özel, Ahmet. "Bezzâzî". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 6/113-114. İstanbul: TDV Yayınları, 1992.
- Özel, Ahmet. "Kâdîhan". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 24/121-123. İstanbul: TDV Yayınları, 2001.
- Özel, Recep Orhan. "Abdülmeccid b. Nasuh et-Tosyevî el-Amâsî (996/1588) ve Risâle Fî Tefsîri’l-Âyâtî’l-Müteallika Bi’t-Temsîl Adlı Eserinde İşârî Yorumlar". *Osmanlı Döneminde Tefsir*. ed. Hidayet Aydar vd. 123-147. İstanbul: Ensar Yayınları 1. Basım, 2018.
- Öztürk, Mustafa-Mertoğlu, M. Suat. "Zemahşerî". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 44/235-238. İstanbul: TDV Yayınları, 2013.
- Pak, Süleyman. "Abdülmeccid b. Nasuh b. İsrail Amâsî’nin Tefsir İlmine Katkıları". *Uluslararası Amasya Âlimleri Sempozyumu Bildiriler Kitabı*. 1/235-248. Amasya: Amasya Üniversitesi Basın Yayın ve Halkla İlişkiler Müdürlüğü, 2017.
- Pak, Süleyman. "Abdülmeccid b. Şeyh Nasûh b. İsrâil Amâsî’nin ‘Risâletü’l-Fevzi’l-Azîm’i ve Tahkîki". *Amasya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 6/11 (2018), 81-117.

- Pak, Süleyman. "XVI. Asır Osmanlı Dönemine Ait Bir Türkçe Tefsir Örneği: Abdülmecîd b. eş-Şeyh Nasûh'un 'Tezkîru'n-Nâsîn fî Tefsîri Yâsîn' Adlı Risalesi". *Osmanlı Dönemi İlmî Çalışmaları* II. ed. Hasan Yerkazan. 5-93. Ankara: Sonçağ Yayınları, 1. Basım, 2021.
- Pakdil, Ramazan. *Ta'lim Tecvid ve Kıraat*. İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 11. Basım, 2016.
- Pala, İskender. "Kırk". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 25/466-467. Ankara: TDV Yayınları, 2002.
- Pattabanoğlu, Fatma Zehra. "Abdülmecîd b. Şeyh Nasûh Tosyevî ve Münâcâtü Levâhibi'n-Necât Adlı Risalesi". *III. Uluslararası Şeyh Şa'bân-ı Velî Sempozyumu* (06-08 Mayıs 2016) ed. Ali Rafet Özkan, 170-178.
- Pattabanoğlu, Fatma Zehra. "Abdülmecîd b. Şeyh Nasûh Tosyevî'nin 'Fezâilü'l-İlm ve'l-Âlim' Adlı Risâlesi ve Transkripsiyonu". *EKEV Akademi Dergisi* 20/66 (2016), 269-288.
- Râzî, Ebu'l-fazl Abdurrahman. *Fezâilü'l-Kur'ân*, Beyrut: Dâru'l-Beşâiri'l-İslâmiyye 2010.
- Sakar, Ekrem. *Abdülmecîd b. Nasuh Tosyevî ve Matlab-ı A'lâ Adlı Esmâ-i Hüsnâ Şerhi*. İstanbul: Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2016.
- Sa'lebî, Ebu İshâk Ahmet b. İbrâhîm. *el-keşfü ve'l-beyân an tefsîri'l-Kur'ân*. Cidde: Dâru't-Tefsîr, 2010.
- Süyûtî, Ebü'l-Fazl Celalüddîn Abdurrahmân b. Ebî Bekir. *Cem'u'l-cevâmî'*. 25 Cilt. b.y.: Dâru's-Saadet li't-Tab', 2005.
- Süyûtî, Ebü'l-Fazl Celalüddîn Abdurrahmân b. Ebî Bekir. *el-Câmiu's-sagîr*. Beyrut: Daru'l-Kütübü'l-İlmiyye, 1994.
- Süyûtî, Ebü'l-Fazl Celâlüddîn Abdurrahmân b. Ebî Bekir, *el-İtkân fî ulûmi'l-Kur'ân*. Kahire: Dâru'l-hadis, 2006.
- Şâtıbî, Kâsım b. Fîrruh. *Hırzû'l-emânî ve vechü't-tehânî*. Şam: Dârü'l-Gavsani li'd-Dirâsati'l-Kuraniyye, 4. Basım, 2005.
- Tirmizî, Ebû İsâ Muhammed b. İsâ b. Sevre. *el-Câmiu's-Sahîh*. Beyrut: Dâru'l-Garbi'l-İslâmî, 1998.

- Topuzoğlu, Tefik Rüştü. “Halîl b. Ahmed”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 15/309-312. İstanbul: TDV Yayınları, 1997.
- Uluğ, Harun. *Abdûlmecid b. eş-Şeyh Nasuh b. İsrail’in ‘el-Hüda ve’l-Felah’ İsimli Eserinin Edisyon Kitiği ve Tanıtımı*. İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2009.
- Yerkazan, Hasan. “Abdûlmecid b. Nasûh et-Tosyavî el-Amâsî (ö. 996/1588) ve ‘Arafâtü’l-‘Ârifin İsimli Eseri”. *Amasya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 6/11 (2018), 119-157.
- Yerkazan, Hasan. “Abdûlmecid b. Nasûh’un Tezkîrû’n-Nâsîn fî Tefsîri Sûret-i Yâsîn ve Tefsîru Sûreti’l-Mülk Eserlerindeki Manzûm Hadîs Tercümeleri”. *Uluslararası Amasya Şairleri Bilim Şöleni Bildiriler Kitabı* (04-06 Ekim 2018). ed. M. Fatih Köksal vd. 351-366.
- Yıldırım, Kadri. “Arap Dilinde ‘Nebr’ (Vurgu)”. *Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 17 (2003), 163-191.
- Zehebî, Ebû Abdillâh Osmân. *Mîzânü’l-i ‘tidâl fî nakdi’r-ricâl*. 8 Cilt. Beyrut: Daru’l-Kütübü’l-İlmiyye, 2008.
- Zemahşerî, Ebu’l-Kasım Mahmud b. Ömer. *el-Mufasssal fî ‘ilmi’l-‘Arabiyye*. Amman: Dâru Ammâr, 1. Basım, 2004.
- Zendevistî, Hüseyin b. Yahyâ. *Ravzatü’l Ulemâ ve Nüzhetü’l-Fudalâ*. Beyrut: Dâru’l-Kütüb, 2020.

ÖZGEÇMİŞ

KİŞİSEL BİLGİLER

Adı Soyadı: İsmail KİRENCİ

Doğum Yeri:

Doğum Tarihi:

EĞİTİM DURUMU

Lisans Öğrenimi: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

Yüksek Lisans Öğrenimi: Amasya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Bildiği Yabancı Diller: Arapça

İŞ DENEYİMİ:

Adana/ İsmet İnönü Endüstri Meslek ve Teknik Lisesi 1993/1994

Çorum/Oğuzlar İlköğretim Okulu 1995/1999

İstanbul/Beykoz Tokatköy İlköğretim Okulu 1999/2003

İstanbul/Beykoz Boğaziçi Anadolu İmam Hatip Lisesi 2003/2005

İstanbul/Üsküdar Anadolu İmam Hatip Lisesi 2005/2012

Çorum/Sungurlu Anadolu İmam Hatip Lisesi 2012/2013

Çorum/Çorum Erol Olçok Anadolu İmam Hatip Lisesi 2013/2017

Amasya/Amasya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi 2017/... Hâlen devam ediyor.

İLETİŞİM

E-posta Adresi: